

**T.C.
KIRIKKALE ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİMDALI**

DOĞAN YILDIRIM

Kırıkkale ve Göç

Yüksek Lisans Tezi

Tez Yöneticisi

Doç. Dr. DOLUNAY ŞENOL

Kırıkkale – 2010

ÖZET

Göç, öncelikle gelişimini tamamlamış ya da bu yönde önemli mesafeler kaydetmiş şehirlerin kırsal kesimden çektiği insanlarla gerçekleşen bir olgudur. Fakat çalışmamıza konu olan Kırıkkale bu genellemenin tersine tamamen göçle kurulmuş bir şehirdir. İşte biz de çalışmamızda, Cumhuriyet’le birlikte kurulan ve 12 haneli bir köyden bir dönem 383.508 gibi bir nüfusa ulaşan Kırıkkale şehrinin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapısının nasıl şekillendiğini irdelemeye çalıştık.

Çalışmamız sonucunda, Kırıkkale’nin aslında Avrupa ülkelerindeki benzer örneklerinden farklı olarak sanayileşmesini ve şehirleşmesini paralel olarak gerçekleştiremediğini gördük. Bu yönüyle de bir dönem civar iller için bir cazibe merkezi iken son yıllar itibariyle göç veren bir il konumuna geldiği anlaşılmaktadır.

Çalışmamızda Kırıkkale insanının göç eğilimleri yanı sıra Ankara ile Kırıkkale arasındaki yakınlığın getirdiği sonuçları tespit etmeye yönelik bir anket çalışmasına da yer verdik. Bu anketimiz sonucunda da insanların; yeterli sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel altyapının tesis edilememesi nedeniyle Ankara’ya bağımlı oldukları ve büyük oranda Kırıkkale’den ayrılmak istedikleri yargısına ulaşmaktayız.

Anahtar kelimeler: Göç, Göç Tipleri, Göç Teorileri, Türkiye’de Göç, Kırıkkale ve Göç

ABSTRACT

Migration is, becomes the fact of the towns that have been completed their growing up or took important grade takes people from rural region. But Kırıkkale that be subject of our work on the contrary of this generalization was founded completely with migration. At our work, we scrutinized the Kırıkkale that founded with Turkish Republic and reached from which village have 12 house to towns that have 383.508 population how changed its socioeconomic and sociocultural construction.

At the end of our work we saw that actually Kırıkkale wasn't realize was industrialization and urbanization with parallel different of european towns. In the past Kırıkkale which country was center of charm for the other near countries now it became a town that giving migration.

At our work we use a public survey was trying to establishing relationship of Ankara and Kırıkkale with the migration tendencies of Kırıkkale people. The result of this public survey we thought that because of not to realized sufficient socioeconomic and sociocultural substructure most of people are dependent to Ankara and want to move from Kırıkkale.

Keywords: Migration, Migration Types, Migration Theories, Migration in Turkey, Migration and Kırıkkale

KİŞİSEL KABUL / AÇIKLAMA

Yüksek Lisans tezi olarak hazırladığım “Kırıkkale ve Göç” adlı çalışmamı, ilmi ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazdığımı ve faydalandığım eserlerin bibliyografyada gösterdiklerimden ibaret olduğunu, bunlara atıf yaparak yararlanmış olduğumu belirtir ve bunu şeref ve haysiyetimle doğrularım.”

Tarih : **06.01.2010**

Adı - Soyad : **Doğan YILDIRIM**

İmza :

ÖNSÖZ

Çalışma alanımız olan Kırıkkale, göçle kurulmuş ve gelişmiş bir şehir olması hasebiyle bu il için göç olgusu, araştırılmaya değer bir özellik göstermektedir. Gerek Sanayi Devrimi sonrası Dünya’da ve Avrupa’da meydana gelen göçler, gerekse de Türkiye’de 1950 sonrasında meydana gelen kırdan kente göç hareketi ve bir de sanayileşme şehirleşme açısından baktığımızda, hepsi için örnek oluşturabilecek özellikler barındıran Kırıkkale’nin, araştırma alanı olarak belirlenmesi, bu yönüyle sosyal bilimler açısından oldukça önem arz etmektedir.

Çalışmamızda, göç olgusuna evrensel bir bakış açısıyla bakabilmek, Dünya’da ve Türkiye’de göç hareketleri, Kırıkkale’nin kuruluşundan gelişimine kadar ki dönemlerinin sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik özelliklerini gösterebilmek için yaklaşık bir buçuk yıl süren geniş bir literatür taraması yaptık. Bu literatür taraması ile oluşturduğumuz teorik kısmı ise, uygulamış olduğumuz anket çalışması ile desteklemeye çalıştık.

Uygulama alanımızı oluşturan anket çalışması esnasında, ortalama her yaştan ve meslekten, kadın erkek ayırmaksızın yüzlerce insanla birebir görüşmeler yaptık. Birebir görüşmeye muvaffak olamadıklarımızla ise anket formunu kendilerine doldurtmak suretiyle ulaştık. Neticede ayrıntılı bir teorik kısım ve teorik kısmı destekler mahiyette bir uygulama bölümünden oluşan bir çalışma ortaya çıktı.

Bu çalışmamda engin bilgileriyle yardımını benden esirgemeyen sayın hocam ve aynı zamanda tez yöneticim olan Doç. Dr. Dolunay ŞENOL’a, yine özellikle bilgisayar ve istatistikî verileri analiz etmemde yardımlarını benden esirgemeyen ve ufkumu açan Sayın Yrd. Doç. Dr. Sıtkı YILDIZ’a ve son olarak da bu yoğun çalışma temposunda engin hoşgörüsü ve sabrıyla beni hep destekleyen sevgili eşim ve kızıma sonsuz minnetlerimi ve şükranlarımı sunuyorum.

İÇİNDEKİLER

Özet	I
Abstract	II
Kişisel Kabul / Açıklama	III
Önsöz	IV
İçindekiler	V
Çizelgeler Dizini	VIII
Giriş	1

1. BÖLÜM GÖÇ OLGUSU

I. Göç	6
II. Göç Tipleri ve Teorileri.....	8
A. Yönü İtibariyle Göç Tipleri	9
1. İç Göçler	9
2. Dış Göçler	11
a) Sığınma Göçü	12
b) Mübadele Göçü	12
c) İş Göçü	13
d) Beyin Göçü	14
B. Ortaya Çıkışına Göre Göç Tipleri.....	15
C. Göç Teorileri	17
1- Ravenstein'in Göç Kanunları	17
2- Kesişen Fırsatlar Teorisi	20
3- İtme-Çekme Teorisi	20
4- Ağ (Network) Teorisi	22
5- Merkez Çevre Teorisi	23
6- Parekh'in Göç Teorisi Sınıflaması	24
7- Marxist Teori	26
III. Sosyal Hareketlilik Açısından Göçün Sebep ve Sonuçları	28
A. Sosyal Hareketlilik Açısından Göç	28

B.	Göçün Sosyo-Ekonomik Sebepleri	33	
	1. İtici	35	Sebepler
	2. Çekici	37	Sebepler
C.	Göçün Sosyo-Ekonomik Sonuçları	39	
	1. Göç Sonrası Göçmen Durumu ve İlişkileri	43	
	2. İşsizlik	48	
	3. Kentleşme Sorunları ve Gecekondulaşma	50	

2. BÖLÜM

KIRIKKALE VE GÖÇ

I.	Dünyada Göç Hareketleri	56	
II.	Türkiye’de Göç Hareketleri ve Kentleşme	58	
	A. Türkiye’de İç Göç ve Kentleşme	58	
	B. Türkiye’de Dış Göç	66	
III.	Sanayileşme ve Kentleşme	67	
IV.	Kent Kuramları	74	
V.	Kırıkkale’nin Kuruluşu ve Gelişimi	78	
	A. Kırıkkale İsminin Kaynağı ve Tarihte Kırıkkale	79	
	B. 1927–1989 Yılları Arası Kırıkkale’nin Kuruluşu, Gelişimi ve Sosyo-Ekonomik Yapısı	82	
	C. 1989 Sonrası Kırıkkale’nin Sosyo-Ekonomik Yapısı	87	
	1. Nüfusun Cinsiyet ve Yaş Durumu	89	
	2. Nüfusun Ekonomik Yapısı (Aktif Nüfus)	91	
	3. Eğitim Durumu	91	
	4. Sağlık Durumu	94	
	5. Sanayisi	95	
	6. Ticareti	96	
	7. Tarımı	97	
	8. Ulaşımı	98	
	9. Kırıkkale Şehri’nin Etki Alanı	99	

10. Kırıkkale'nin Gelişimi için Hazırlanmış Projeler	100
D. Kırıkkale'nin Gelişmesi ve Kalkınmasında “ MKE Mühimmat Fabrikaları” ve “Tüpraş Orta Anadolu Rafinerisi”nin Rolü	105
1. Makine Kimya Endüstrisi Mühimmat Fabrikaları	105
2. Tüpraş Orta Anadolu Rafinerisi	108
E. Kırıkkale'nin Gelişmesi ve Kalkınmasında Kırıkkale Üniversitesinin Rolü	109
F. Kırıkkale'ye Yapılan Göçler ve Sosyo-Ekonomik Sonuçları	111

3. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN VERİ VE SONUÇLARI

I. Araştırmanın Verileri	118
A. Araştırma İle İlgili Genel Bilgiler	118
1. Araştırmanın Konusu	118
2. Araştırmanın Amacı	119
3. Araştırmanın Önemi	119
B. Araştırmanın Yöntemi	120
1. Araştırmanın Evren ve Örneklemi	120
2. Veri Toplama Aracı	121
C. Bulgular ve Yorum	121
II. Araştırma Sonuçları	122
A. Demografik Durum	123
B. Kırıkkale ve Göç	130
C. Ankara-Kırıkkale İlişkisi	138
D. Kırıkkale'nin Sosyo -Ekonomik Gelişimini Etkileyen Faktörler	146
SONUÇ	152
KAYNAKÇA	156
ANKET FORMU	166

ÇİZELGELER DİZİNİ	Sayfa
Tablo 1: Cinsiyet Durumu	123
Tablo 2: Yaş Durumu	124
Tablo 3: Doğum Yeriniz Neresidir?	125
Tablo 4: Aile Büyüklerinin Doğum Yeri Neresidir?	125
Tablo 5: Nerelisiniz?	126
Tablo 6: Nerelisiniz? (Bölge)	126
Tablo 7: Kendinizi Kırıkkaleli Görüyor musunuz?	127
Tablo 8: Meslek Durumu	128
Tablo 9: Nerelisiniz – Meslek Durumu	129
Tablo 10: Kırıkkale'ye Nereden Göç Ettiniz?	130
Tablo 11: Kırıkkale'ye Kaç Yıl Önce Göç Ettiniz?	131
Tablo 12: Kırıkkale'ye Göç Etme Sebebiniz Nedir?	132
Tablo 13: Göç Ettikten Sonra Yaşam Kaliteniz Değişti mi?	133
Tablo 14: İmkânınız Olsa Başka Bir Şehre Göç Eder misiniz?	134
Tablo 15: Yaş Grupları – İmkânınız Olsa Başka Bir Şehre Göç Eder misiniz?	135
Tablo 16: Cinsiyet Durumu – İmkânınız Olsa Başka Bir Şehre Göç Eder misiniz? ...	136
Tablo 17: Doğum Yeri – İmkânınız Olsa Başka Bir Şehre Göç Eder misiniz?	136
Tablo 18: Meslek Grupları– İmkânınız Olsa Başka Bir Şehre Göç Eder misiniz?	137
Tablo 19: Kırıkkale Başkent Ankara'ya Yakın Olmasından Olumsuz Etkilenmiş midir?	138
Tablo 20: Kırıkkale'de Karşılayamadığınız İhtiyaçlarınız İçin Ankara'ya Gider misiniz?	139

Tablo 21: Ankara'ya Genelde Hangi Sebep Gidersiniz?	140
Tablo 22: Ankara'ya Ne Sıklıkta Gidersiniz?	141
Tablo 23: Meslek Grupları – Kırıkkale'de Karşılayamadığımız Bir İhtiyacınız İçin Ankara'ya Gider misiniz?	142
Tablo 24: Cinsiyet Durumu - Ankara'ya Genelde Hangi Sebep Gidersiniz?	143
Tablo 25: Yaş Durumu - Ankara'ya Genelde Hangi Sebep Gidersiniz?	144
Tablo 26: Meslek Grupları – Ankara'ya Genelde Hangi Sebep Gidersiniz?	145
Tablo 27: İl Olmasının Kırıkkale'nin Gelişimine Katkısı Var mıdır?	146
Tablo 28: MKE Fabrikalarının Kırıkkale'nin Gelişimine Katkısı Var mıdır?.....	147
Tablo 29: Orta Anadolu Rafinerisinin Kırıkkale'nin Gelişimine Katkısı Var mıdır?...147	
Tablo 30: Üniversitenin Kırıkkale'nin Gelişimine Katkısı Var mıdır?	148
Tablo 31: Kırıkkale'de En Çok Karşılaştığımız Problem Hangisidir?	149
Tablo 32: Meslek Grupları – Kırıkkale'de En Çok Karşılaştığımız Problem Nedir?....150	
Tablo 33: Cinsiyet Durumu – Kırıkkale'de En Çok Karşılaştığımız Problem Hangisidir?	151

GİRİŞ

İnsanlık tarihiyle yaşıt olan göç olgusu, insanlar üzerinde bıraktığı büyük etkileri yönüyle, sosyal bilimler bir disiplin olarak ortaya çıkmadan önce de sonra da incelenmiş, gözlemlenmiş ve bu konuda kayda değer birçok izahat yapılmıştır. Antik Yunan filozoflarından, Büyük İslam Âlimlerine, İbni Haldunlar'dan İbrahim Hakkı'lara kadar birçok adı ünvanı konulmamış sosyal bilimci de göç ve göçün sosyo- kültürel ve sosyo-ekonomik etkileri hakkında görüş belirtmişlerdir.

Göç olgusu, insanlık tarihinin en eski dönemlerinden günümüze kadar toplumsal yaşamı derinden etkileyen, o topluma yepyeni alışkanlıklar kazandırdığı gibi birçok alışkanlığı da terk ettiren, bunun yanında göç edilen yerin de alışkanlıklarına ve kültürüne büyük müdahalelerde bulunan çok önemli bir toplumsal olgudur.

Yukarıda da değindiğimiz gibi tüm dünyada göç fenomeni insanlık tarihiyle beraber başlamış ve her an devam eden bir sosyal olgudur. Dünyanın dört bir yanında bugün bile onlarca göç olayı gerçekleşmekte, bu göçler neticesinde binlerce insan zor durumlarda kalabilmekte ve mülteci durumuna düşebilmektedir ki bu insanların müşküllerini halletmek maksadıyla Birleşmiş Milletler bünyesinde de bir Mülteciler Yüksek Komiserliği kurulmuştur. Böyle bir kuruluşun varlığı bile göç ve göçmenlik olgusunun üzerinde durulması gereken çok önemli bir sosyal olgu olduğunun çarpıcı bir delilidir.

Dünyada sürekli karşılaşılan bu göç olgusunun öne çıkan yönü uluslar arası göçler olarak karşımıza çıksa da iç göç olarak tabir edilen kırdan kente göç, insanların yaşadıkları yerleri, yaşam standartlarını, göç edilen şehirlerin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapılarını etkilemesi yönüyle de çok önemli bir sosyal olgudur.

Kırdan kente göç olgusu tüm dünyada gelişmekte olan ülkelerin karşılaştığı önemli bir süreçtir. Türkiye'yi de bu gruba katarsak kırdan kente göç olgusuna maruz kalmasını daha rahat açıklayabiliriz.

Bilindiği gibi yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti büyük badirelerden geçmiş ve neticede yıkılmış olan Osmanlı İmparatorluğunun bir noktada enkazı üzerine

bina edilmiştir. Ekonomik olarak çökmüş bir devlet mirasıyla yola çıkan çiçeği burnunda Türkiye, gelişim hamlelerini kısa sürede gerçekleştirememiştir. Türkiye bu gelişim hamlelerini ancak 1950'li yıllarda gerçekleştirmeye başlamış ve ülke içerisindeki hareketlilik de bu dönemde başlamıştır.

1927 yılında yapılan ilk sayım sonucu ortaya çıkan kır-kent nüfus dağılımı ile 1950' de yapılan sayım sonucundaki kır-kent nüfusu arasında çok fazla bir farklılık görülmemektedir. Bu da yaklaşık 25–30 yıl boyunca ülke içerisinde kayda değer bir kırdan kente göç olayının yaşanmadığını gösterir. Fakat bu yıllardan itibaren kırdan ciddi bir kopuş ve şehirlere doğru dalga dalga büyüyen bir göç akımı başlamıştır.

1950'li yılların göç dalgasını başlatmadaki rolü ise ülkede meydana gelen değişim rüzgârlarıdır. Bu yıllarda değişim başlamasına ön ayak olan ise ABD tarafından II. Dünya Savaşı Sonrası Avrupa'nın yeniden yapılandırılması için planlanmış ve Türkiye'nin de istifade ettiği Marshall yardımlarıdır. Bu yardımlarla ülkemizde ilk önce yapılan şeylerden birisi karayollarıdır. Ulaşım ağlarında meydana gelen gelişmeyle birlikte insanlar buldukları kırsal kesimden belki de ilk defa dışarıya çıkma ve şehirleri tanıma fırsatı yakalamış, yıllardır süren kırsal kesimin imkânsızlıklarının yanı sıra şehirlerdeki altyapı ve sosyal imkânların genişliği karşısında bir ölçüde büyülenerek göç etmeye karar vermişlerdir.

Bu yıllarda göçe neden olan gelişmelerden birisi de tarımda makineleşme atılımının yapılmasıdır. Makineli tarıma geçilmesiyle kırsalda azalan işgücü ihtiyacı, toprak sahiplerinin yanında işçi olarak çalışan binlerce insanın geçim derdine düşmesine ve son çare olarak da taşı toprağı altın diye algıladıkları şehirlere göç etmelerine yol açmıştır.

Yine bu dönemde göçe neden olan gelişmelerden birisi de mirasla tarım arazilerinin parçalanması ve insanların geçimlerini temin edebilecekleri yeterlilikte toprak sahibi olamamalarıdır.

Gerek yukarıda değindiğimiz, gerekse de vurgulamadığımız birçok sebeple Türkiye'de 1950'li yıllardan sonra kırsal kesimlerden şehirlere doğru büyük bir göç akımı gerçekleşmiştir. Hatta bu göç öyle hızlı olmuştur ki, 1927'de % 76 kır % 24 kent oranı, 1950'de % 75 - % 25 seviyesine ancak gelmişken, 1980'de eşitlenmeye başlamış ve 1985'de % 47 - % 53 oranına ulaşmıştır. 2007 sayımında ise bu oran % 29,52 kır - %

70,48 kent seviyesine ulaşmıştır. Nihayet 2008 sayım sonuçları itibariyle kent nüfusu % 74,96'ya ulaşmış, kır nüfusu ise % 25,04 seviyesine düşmüştür.

Türkiye'de meydana gelen bu yaklaşık 50 yıllık göç serüveni, önce köyden yakınındaki şehre, şehirden de büyük şehre göç etme şeklinde gerçekleşmiştir. Bu bağlamda göçün asıl yönü, sanayinin, ticaretin ve ekonominin nispeten daha gelişmiş olduğu büyük şehirlere doğrudur.

İşte çalışmamıza konu olun Kırıkkale şehri Cumhuriyet'le yaşıt denebilecek kadar genç bir şehirdir. Kuruluşu Cumhuriyet dönemine denk gelen şehir, gelişimini de aslında yukarıda bahsettiğimiz 1950 ve sonrasındaki göç dalgasına borçludur. 1950'li yıllara kadar nispeten göç olsa da, burada kurulan mühimmat fabrikalarında önceleri askerler çalışmaktadır. Askerlerin yerine sivil işçilerin alınmaya başlamasıyla Kırıkkale, özellikle yakın çevresinin ve İç Anadolu Bölgesinin çekim merkezlerinden birisi haline gelmiştir.

Kuruluş ve gelişimini Cumhuriyet döneminde kurulan mühimmat fabrikalarına borçlu olan Kırıkkale, yaklaşık 60 yıllık bir dönemde, 12 haneli bir köyden 25 mahalleli ve 383.508 nüfuslu bir şehir haline dönüşmüştür. Benzeri gelişimi küçük bir Anadolu kasabası iken bugün 4 milyondan fazla nüfusa sahip bir metropol haline gelmiş Ankara'da görebiliyoruz. Fakat bahse konu olan şehir başkent olma gibi bir idari fonksiyona haiz değildir. Hatta birçok yönüyle de Başkent Ankara'nın gölgesinde kalmıştır da denebilir. Nasıl olmuştur da bu küçük Anadolu köyü bu hızda bir gelişme kaydetmiştir?

Çalışma alanımız olarak Kırıkkale İlini seçmemizin nedenlerinden birisi de; göç olgusuyla ilgili çalışılırken genelde büyük şehirlerdeki etkileri üzerinde durulması geleneğinden farklı olarak, göçle birlikte kurulmuş ve gelişmiş bir şehir örneğinin sosyal bilimler açısından daha önemli olabileceği fikridir.

Kırıkkale'yi araştırma alanımız olarak belirlememizdeki bir başka sebep ise; hemen hemen bütün gelişmekte olan ülkelerin yaşadığı büyük sorunlardan birisi olan "sanayileşme-kentleşme" olgusunun göçle kurulan bir şehirdeki varlığını gözlemleyebilme isteğidir. Bilindiği gibi şehirleşme sürecinde öncelikli yapılması gereken sanayileşmenin gerçekleşmesi, ardından da kentleşmenin meydana gelmesidir. Fakat bu süreci sağlıklı işletemeyen birçok ülke ve şehir sanayileşmeden kentleşerek, uzun yıllar boyunca kentleşme sorunlarıyla boğuşmak zorunda kalmıştır.

İşte Kırıkkale şehri, önce sanayileşmesini yaparak kentleşme sürecine girmiştir. Acaba bu yönüyle Türkiye'ye örnek olabilecek bir yapıda mıdır? Sanayileşmeyi, bir yönüyle gelişmişlik ve buna bağlı olarak ileri düzeyde şehir planlaması şeklinde anlamak mümkündür ki Batıdaki örnekleri böyledir. Yani Kırıkkale'deki şehir planlaması, imar-iskân politikalarıyla, sağlam yapılmış alt yapı hizmetleriyle ve halkın ihtiyaçlarına cevap verebilecek sosyo-kültürel ortamlarının hazırlanmasıyla yapılmış mıdır?

Özetle araştırmamızda bu ve buna benzer sorulara cevap bulmayı hedefleyerek yola çıktık. Hedeflediğimiz noktalara ulaşabilme adına da çalışmamızı birkaç bölüme ayırdık. Bu bölümleri belirlerken araştırma alanımız olan Kırıkkale örneğinde karşılaştığımız sosyal olgu ve kavramları Dünya ve Türkiye ölçeğindeki algılanış biçimleriyle vermeye çalıştık. Zira tümdengelim yöntemiyle bazı olayları açıklamanın daha uygun olacağını düşündük.

Araştırmamızın birinci bölümünde göç olgusunu tüm yönleriyle ele almaya çalıştık. Birçok sosyal bilimcinin göçle ilgili yaklaşım ve kavramsal tanımlarını aktararak, genel kabul görmüş göç çeşitlerini, göçle ilgili dünya çapında araştırmacılar tarafından ortaya atılmış göç teorilerini, sosyal hareketlilik açısından göç fenomenini, göçün sosyo-ekonomik sebep ve sonuçlarıyla birinci bölümümüzü meydana getirdik.

Araştırmamızın ikinci bölümünde ise, Kırıkkale'deki göç olgusunu anlayabilmek için öncelikle, Dünya'daki ve Türkiye'deki göç hareketlerini, bu göç hareketlerine paralel olarak da “sanayileşme – kentleşme” olgusunun inceliklerini irdelemeye çalıştık. Dünyada meydana gelmiş büyük göç dalgalarından, dünya çapındaki çekim merkezlerine ve ülkelerin gelişmişlik düzeyleriyle göç olgusunu yaşama düzeylerine kadar birçok konuya bu bölümde değindik.

Yine bu bölümde Türkiye'deki 1950 sonrası başlamış olan göç hareketinin serüvenini, sebepleriyle ve sonuçlarıyla detaylı olarak ele aldık. Türkiye'nin gelişimi, bu gelişime bağlı olarak gerçekleşen yıllara göre nüfus gelişimi ve değişimi, ülkemizde meydana gelen iç ve dış göçler başlıkları altında tüm yönleriyle irdelemeye çalıştık. Bu bağlamda göçün ülkemizdeki etkilerine de yer vermeye çalıştık. Çalışan nüfusun yıllara göre sektörlere dağılımından, şehirlerimizdeki gecekondulaşmaya kadar birçok önemli ulusal probleme de çalışmamızda kısaca yer vermeye çalıştık.

Göçün meydana gelebilmesi için ortaya çıkan sebeplerin, göç gerçekleşikten sonra ortaya çıkan olumlu olumsuz sonuçların, göç tiplerinin, ayrıca Dünya ve Türkiye ölçeğinde meydana gelen göçlerin yüzeysel olarak bilinmesi, yani göçün makro düzeyde anlaşılabilmesi; mikro planda yani daha küçük ölçekte bir yerdeki göç olgusunun daha iyi anlaşılabilmesine yardımcı olacaktır. İşte biz de bu bağlamda yukarıdaki bilgiler ışığında genelden özele ya da tümdengelim yaklaşımıyla da araştırmamızın ikinci bölümünün son kısmını Kırıkkale'nin kuruluş, gelişim ve sosyo-ekonomik yapısına ayırdık.

Yine bu bölümde Kırıkkale'nin il olana kadarki sosyo-ekonomik yapısı ile il olduktan sonraki son yirmi yılının sosyo-ekonomik yapısını, bu yapıda üniversitenin, mühimmat fabrikalarının, petrol rafinerisinin ve Kırıkkale'nin 1989'da il olmasının ne gibi katkılarının olduğunu da irdelemeye çalıştık.

Araştırmamızın üçüncü ve son bölümünü ise uygulama kısmına ayırdık. Uygulama kısmında ise Kırıkkale'de yaşayanların Kırıkkale'nin sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapısı, Ankara ile olan ilişkisi ve dünü-bugünü hakkında ne düşündüklerini anlamak adına 21 sorudan oluşan bir anket hazırlanmış ve bu anket 2008–2009 yıllarında halen Kırıkkale'de yaşayan, rastgele örneklem yöntemiyle seçilmiş, hemen her yaş grubundan ve meslek grubundan, kadın-erkek ayırt etmeksizin 415 kişi üzerinde uygulanmıştır.

Anketimiz, Kırıkkale ilinin göç durumunu, Ankara'ya yakınlığı ve bu yakınlığa bağlı olarak karşılaştığı avantaj/dezavantajları, şehirde daha sonra kurulan üniversite ve rafinerinin şehre etkilerini, son olarak da şehirde insanların karşılaştıkları sorunları halkın bakış açısıyla tespit etmeye yönelik bir incelemedir.

Anketimizde demografik özellikleri tespit etmeye yönelik soruların yanı sıra, Kırıkkale'ye göçle gelenler ile diğerlerinin oranlarını, göçle gelenlerin durumlarının ne yönde değiştiğini, Kırıkkale'nin Ankara ile olan ilişkisini ve gelişiminde il olması ile halen Kırıkkale'de varlığını sürdüren MKE, Üniversite ve Rafinerinin etkilerine halkın bakış açısını anlamaya yönelik sorular da mevcuttur.

1. BÖLÜM

GÖÇ OLGUSU

I. Göç

Nerede yaşıyoruz ve niçin oradayız? Bizi yaşadığımız yere bağlayan nedenler neler olabilir? Bu sorulara vereceğimiz cevaplar bizim yaşadığımız yerle olan ilişkimizi ortaya koyacaktır. Bilindiği gibi insanlar dünyaya geldikleri yeri kendileri tercih etmezler, ancak hayatlarını devam ettirecekleri yerleri tercih etme lüksüne de sahiptirler. İşte herhangi bir sebeple insanların yaşadıkları yerleri değiştirmeleri olayına göç denir. Göç hakkında geçmişten günümüze çokça çalışma yapılmış, onlarca farklı göç tanımı ortaya konulmuştur. Bunlardan bir kısmı şunlardır:

En basit şekliyle göç veya göç hareketi, iyi tanımlanmış coğrafi bölgeler veya idari alanlar arasındaki yerleşim yeri değişiklikleri olarak tanımlanabilir. Göçün tanımına, mesafe boyutuna ek olarak, zaman ve kalıcılık boyutu da eklenebilir. (Ünalın;1998, 91)

Göç, kişinin, yeni koşullara daha iyi uyum sağlayabilmek amacıyla ya da doğal, ekonomik, siyasal vb. zorunluluklar sonucunda, yaşadığı toplumu ve yerleşim yerini değiştirmesi olayına verilen genel addır. (Karahana;2006,10)

Göç olayının temelinde bulunan ana faktör, insanların geçimlerini sağlamak için daha uygun yerlere gitmek ve burada iş bulmak, çeşitli olanaklardan faydalanmak ve yerleşmektir. Bir başka ifadeyle göç, bir idari sınırı geçerek yerleşim yerini, devamlı ya da uzun süreli olarak değiştirme olayını ifade etmektedir.

Göç kişilerin gelecek yaşantılarının ya bir bölümünü ya da tamamını geçirmek üzere bir yerleşim biriminden diğerine yerleşmek amacıyla yapmış oldukları coğrafi nitelikli yer değiştirme olayıdır. Yine göç, insanın içinde yaşadığı bir coğrafi ve sosyo-kültürel çevreden ayrılarak başka bir coğrafi ve sosyo-kültürel çevreye girmesidir. (Karahana;2006,10)

Göç olgusu, temelinde sosyal bir hareket olmasına karşın, ekonomik yaşamdan kültüre kadar hayatın her yönünü etkileyen temel bir değişim aracıdır. ([forumex.2007](#)) toplumun sosyal, kültürel, ekonomik, politik vb. bünyesi ile yakından ilişkili ve onu

derinden etkileyen bir sosyal olaydır. ([forumex.2007](#))Göç kişilerin gönüllü ve zorunlu sebeplere dayalı olarak coğrafi alanlar üzerinde yer değiştirmesidir. Göçler gerek ülke içinde türlü yöre ve bölgeler arasında, gerekse bir ülke ile yabancı ülkeler arasında süreklilik arz eden nüfus hareketidir.

Göçler, doğrudan doğruya ülkelerin veya daha küçük toplulukların nüfusunun artış veya azalışını etkileyen önemli faktörlerden biri olup, ayrıca nüfusun yaş ve cinsiyet yapısında da değişmeye neden olmaktadır.

“Göç, ekonomik siyasi ekolojik veya bireysel nedenlerle, bir yerden başka bir yere yapılan ve kısa, orta veya uzun vadeli geriye dönüş veya sürekli yerleşim hedefi güden coğrafi, toplumsal ve kültürel bir yer değiştirme hareketidir.” (Yalçın;2004,13)

En geniş anlamıyla göç, ekonomik, sosyal, siyasi ve doğal nedenler gibi birçok faktörün etkisiyle insanların daha iyi, daha elverişli geçinme ve yetişme yolunu bulmak üzere bir yerden başka bir yere taşınma işidir. Bu yönüyle göç, hem coğrafi açıdan hem de toplumsal birtakım değerler bakımından yer değiştirme olarak kabul edilebilir.

Göç oldukça karmaşık ve uzun bir süreçtir. Bu olgu karmaşık ve uzun soluklu bir süreç olması nedeniyle kendi içinde farklılaşan birimleri içerir. Farklı bilimsel alanların araştırma konularından birini oluşturan göç, “göç veren – göç eden – göç alan” olmak üzere üç temel değişken çerçevesinde incelenir. (İçduygu;1998,216) Göçü ve göç edenleri tanımlamada birçok tipten yararlanılır.

Söz konusu tipler kapsamında, iç-dış göç, ekonomik-siyasi göç, sürekli-geçici göç, gönüllü-zorunlu göç gibi değişik göç tanımları yapılabilir. Yine bu bağlamda göç, bireylerin kendi istekleri doğrultusunda gerçekleştiği gibi istekleri dışında, ortam ve şartlar gereği de gerçekleşebilmektedir ki, bu konu ele alınırken ve derinlemesine irdelenirken göç olgusunun hep gönülsüz gerçekleşen bir eylem olduğu kabul edilir.

II. Göç Tipleri ve Teorileri

Göç olgusunu incelerken karşılaşılan en önemli güçlüklerden birisi de türlerini ayırt etmektir. Göçler, mesafeye, olayın gerçekleştiği yerlere ve sürekliliğine göre ele alınabileceği gibi, göç olayına yol açan nedenlere göre de ayırt edilebilirler. Ayrıca, göçler arasında önemli bir ayırım da göçlerin isteğe bağlı (iradi) ve zoraki (gayri iradi) olup olmamasıdır. Diğer taraftan, göçleri, insanların başka taşınma ya da yer değiştirme hareketlerinden ayırt etmek için, devamlı veya geçici olarak yapılan göç ayırımına da rastlanmaktadır. Bu noktada göçle ilgili çok fazla sınıflandırma ve gruplandırma yapılmasının sebebi, göçün çok çeşitli nedenlerinin ve özelliklerinin olmasıdır.

Göç edenlerin bireysel isteklerinin çeşitliliği, mesafe kavramı, toplumsal - ekonomik ve siyasi açıdan değişen koşullar sonucu birçok sınıflama ortaya çıkmaktadır. (Gişi;2007,18) Göç teorileri kısmında da değindiğimiz gibi farklı sınıflandırmalara örnek olarak; Cemal Yalçın'ın, (Yalçın;2004,14)

- ilkel göç,
- zorlama ile yapılan göç,
- serbest göç
- kitlesel göç şeklinde sınıflandırmasını,

Cemalettin Şahin ve Hayati Doğanay'ın, (Şahin-Doğanay;1999,165)

- doğal afetlerin neden olduğu göçler,
- işsizliğin neden olduğu göçler,
- sosyal olayların neden olduğu göçler

ve ayrıca,

- geçici göçler
- sürekli göçler şeklinde sınıflandırmasını,

Enver Özkalp'ın, (Özkalp;1990,209)

- bireysel göç,
- aile göçü şeklinde sınıflandırmasını,

Sema Erder'in, (Erder;1995,110)

- bireysel göç,
- kitlesel göç,
- zincirleme göç şeklinde sınıflandırmasını, gösterebiliriz.

A. Yönü İtibariyle Göç Tipleri

Yukarıdaki bölümde değindiğimiz göç sınıflandırmaları ışığında, kapsamlı, kuşatıcı ve öz bir göç sınıflandırmasını; göç edilen yerin yönünü dikkate alarak, hangi sebeple ve hangi şartlarda yapılmış olursa olsun, ülke sınırları içerisindeki göçler iç göç, ülkeler arasında yapılan göçler de dış göç şeklinde yapabiliriz.

1. İç Göçler

Nüfusun ülke içindeki hareketi iç göçler olarak adlandırılmaktadır. Genellikle bu nüfus hareketlerinin yönü az gelişmiş bölgelerden gelişmiş bölgelere veya köyden kente doğrudur. Tarımdan sanayiye geçişte, birçok ülkede olduğu gibi Türkiye de önemli ölçüde nüfusun yer değiştirmesinden etkilenmiştir. (Kaya;2003,13)

Sanayi devrimi sonrası hızla sanayileşme ve kentleşme sürecinin yarattığı sorunlar arasında kırsal alanda yaşanan dönüşümlere bağlı olarak yoğun biçimde gerçekleşen kırdan kente göçlerin neden olduğu sorunlar önemli bir yer tutmaktadır. Gelişmiş ülkelerde sanayi devrimi ile başlayan iç göç olgusu, az gelişmiş ülkelerde ikinci dünya savaşı sonrası bağımsızlıklar ve sanayileşme isteği ile başlamıştır. (Gişi;2007,15) Bu göç süreci, kentlerdeki sanayi ve hizmetlerin gelişme hızını aşan oranda gerçekleştiği için, göç edenlerin istihdam, konut ve diğer kentsel olanaklardan yoksun kalmalarına neden olmuştur.

“Günümüzde iç göç, belli bir zaman dilimi içinde belli bir yerleşme alanında yaşayanların kendi iradeleriyle yaşam yerlerini söz konusu yerleşme alanının dışına taşıyanların miktarı olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımlama ilk bakışta her üretim düzeninde geçerli bir tanımlamadır. Ama dikkatle okunduğunda bu tanımın daha çok

modern sanayi toplumları için geçerli olduğu anlaşılır. Tarım toplumlarında insanlar toprağa bağlı oldukları için nüfusun yer değiştirmesi bireyin kendi iradesiyle olmaz.”(Tekeli;1998, 9)

İç göçlerin sınıflandırılması 1940’lı yıllardan beri değişik şekillerde yapılagelmiştir. 1948’de Amerikalı sosyolog Lynn Smith iç göçleri:

- Kırlardan şehirlere
- Şehirlerden kırlara
- Bir eyaletten başka eyalete
- Kırdan kıra
- Şehirden şehre şeklinde sınıflandırmıştır. (Tümertekin;1968,35)

Tümertekin ise özetle iç göçleri:

- Kırdan şehre
- Kırdan kıra
- Şehirden şehre şeklinde sınıflandırmıştır. (Tümertekin;1968,35)

Tümertekin’e göre kırdan kente göçlerde çoğunlukla memleket eski veya yeni olsun, kırlarda geçim şartlarının (iklim şartları, toprak azlığı ve mülkiyet rejimi vb.) güçlüğüne karşılık şehirselleşmelerin, özellikle geçim şartları bakımından cazibelerinden ileri gelir. Bu durumda istisnai de olsa varlıklı kır nüfusundan şehre göç edenlere de rastlanabilir. Kırdan kıra, yani ziraat sahalarından ziraat sahalarına olan göçler, esas itibariyle ziraata açılacak geniş sahalara sahip yerlerde, sulama vb. tarım için ayrılabilir imkânların daha iyi olduğu yerlere doğru gerçekleşir. Üçüncü tip göçler ise ancak gelişmiş ülkelerde meydana gelebilecek, değişik sebeplere binaen gerçekleşen göç tipidir.

2. Dış Göçler

Buraya kadar insanların niçin, doğup büyüdükleri, birçok yönüyle bütünleştikleri topraklarını, memleketlerini, köylerini, yurtlarını ve yuvalarını terk etmek durumunda kaldıklarını anlatmaya çalıştık. Bu sebepler ve gerekçelerin hemen hepsi, insanların göç ettikleri yerin başka bir ülke olmasında da değişmemektedir. Hatta insanların göçün yönünde başka ülkeleri tercih etmelerinde ilave pek çok sebep de sıralanabilir. İşte her ne gerekçe ile olursa olsun insanların bir ülkeden başka bir ülkeye, çalışma, yerleşme veya barınma maksadıyla yaptıkları göçlere dış göç diyoruz.

Burada yapılan başka bir ülke tercihinin arkasında yatan temel faktörler ise; itici sebeplerin iticilik özelliklerinin çok güçlü olmaları ve bunun yanında da çekici sebeplerin, ülke içindeki benzer özelliklere sahip alanların çekici sebeplerine göre daha avantajlı olmalarıdır. Yoksa zaten köyünden, memleketinden yeni ayrılmış bir insanın, çok çok uzaklara ve büyük ölçüde yabancı olduğu bir yaşam ortamına gitmeyi kolay kolay kabul etmesi pek akıllıca değildir.

Göç konusunda söz sahibi olmuş birçok sosyal bilimci, dış göçleri sınıflandırırken, yukarıda çokça değindiğimiz göç sebeplerinden bir nebze farklı olarak ortaya çıkan bazı sebeplere göre sınıflandırmak yoluna gitmiştir. Bunlar:

— Savaşlar, etnik-dini-siyasi baskılar, doğal afetler, sınırların değişmesi vb. gerekçelerle yapılan *sığınma göçleri*,

— İki ülke arasında yapılmış olan antlaşmalar gereği yapılan karşılıklı nüfus değişimi, yani *mübadele göçü*,

— Ülkesinde yeterince iş imkânı ya da ekonomik yeterlilik bulunamadığından dolayı, özellikle gelişmiş ülkelerin istihdam açığını gidermek amacıyla aradığı işçi ihtiyacını karşılayacak şekilde düzenlediği imkânlardan yararlanma ve çalışma maksatlı yapılan *iş göçü*,

— Bir ülkenin okumuş, yetişmiş, kalifiye sayılabilecek düzeydeki insanların; uygun çalışma ortamı bulamama, ekonomik açıdan tatmin edilememe veya teknolojik alt yapıların çalışma açısından yetersiz olması gibi çeşitli nedenlerle, başka ülkelere göç etmeleri suretiyle gerçekleşen *beyin göçü*dür.

a. Sığınma Göçü

Savaşlar, iç karışıklıklar, etnik-dini-siyasi baskılar, doğal afetler, sınırların değişmesi, açlık-kıtlık veya ekonomik durumun çok kötü olması gibi çeşitli gerekçelerle, insanların komşu veya komşu olmayan başka bir ülkeye sığınması şeklinde ortaya çıkan göçlere sığınma göçü denir. Sığınma göçlerindeki en etkili faktörler, terk edilen ülkedeki itici faktörlerdir.

Dünya’da ve ülkemizde bu şekilde gerçekleşmiş ve günümüzde de bazı dönemlerde gerçekleşen çok sayıda sığınma göçü bulunmaktadır. I. Dünya Savaşı ve Kurtuluş savaşı sonrasında, Osmanlı İmparatorluğu’nun kaybettiği topraklarda kalan yüz binlerce insan Türkiye Cumhuriyeti Devleti’ne sığınmıştır. Yine II. Dünya Savaşı sonrasında, Avrupa’daki Nazi zulmünden kaçan binlerce Yahudi, Filistin’e göç etmiştir. 1989 yılındaki Bulgar zulmü nedeniyle bu ülkede yaşayan on binlerce soydaşımız, Türkiye’ye sığınmak zorunda kalmıştır. Yine 1990’lı yıllarda gerçekleşen Körfez Savaşı ve Irak’ta uygulanan etnik- siyasi baskılar nedeniyle, birçok insan Türkiye’ye sığınmak zorunda kalmıştır.

b. Mübadele Göçü

Bir antlaşmanın esaslarına dayanılarak yapılan, ülke nüfuslarının karşılıklı olarak yer değiştirilmesi olayına mübadele göçü denir. Örneğin Kurtuluş Savaşı sonrası Yunanistan ile yapılan anlaşmalarla ülkemizde yaşayan Rumlar ile Yunanistan’daki Türkler arasında yer değiştirme göçleri yaşanmıştır. 30 Ocak 1923’te Türkiye ve Yunanistan’ın Lozan’da imzaladığı “Türk-Yunan Nüfus Mübadelesi’ne İlişkin Sözleşme ve Protokolü” nün birinci maddesi şöyledir:

“Türk topraklarında yerleşmiş bulunan, Rum Ortodoks dininden Türk uyruklularla Yunan topraklarında yerleşmiş Müslüman dininden Yunan uyrukluların, 1 Mayıs 1923 tarihinden başlayarak, zorunlu mübadelesine girişilecektir. Bu kimselerden hiçbiri, Türk hükümetinin izni olmadıkça Türkiye’ye; Yunan hükümetinin izni olmadıkça Yunanistan’a dönüp orada yerleşemeyecektir. Bu protokol; İstanbul’da oturan Rumları ve Batı Trakya’da oturan Türkleri kapsamayacaktır.” (Gürbüz;2006,85)

c. İş Göçü

Ekonomik gelişmenin yavaş olduğu ülkelerde iş olanaklarının az olması, bu imkânların geliştiği ülkelere ve bölgelere doğru göçlere neden olmaktadır. İşsizlik nedeniyle yapılan göçlere iş göçü ya da işgücü göçü denir. İşgücü göçleri mevsimlik, kısa süreli veya uzun süreli olabilir. Örneğin ülkemizde yaz mevsiminde pamuk işçilerinin Çukurova'ya gelmesi, mevsimlik işgücü göçüdür.

II. Dünya Savaşından sonra yıkılan Avrupa ekonomisini yeniden kurmak için 1952–1954 yılları arasında Almanya, Fransa, Belçika, Avusturya, Hollanda gibi ülkeler, kalkınma hamlesi başlatmış, bu hamle sonucu yetersiz gelen işgücünü karşılamak için dış ülkelere işçi talebinde bulunmak zorunda kalmışlardır. 1952'de Federal Almanya yabancı işçi çalıştırmaya başlamıştır.

Avrupa'da yukarıda sayılan gelişme hamlesi başlatan ülkeler de Almanya'yı takip ederek yabancı işçi çalıştırmaya başlamışlardır. Bunlara karşılık ise, gelişmemiş ya da gelişmekte olan ülkelere yaşanan işsizlik sonucu, birçok ülke de dış ülkelere işgücü göçü vermeye başlamışlardır. Avrupa'da Yunanistan, İspanya, Portekiz, Yugoslavya, İtalya vb, Afrika'da Cezayir, Fas, Tunus, gibi sömürge devletleri de Avrupa ülkelerine işgücü vermişlerdir. Bu gün ise dünyada başta Asya, Afrika, Güney Amerika'nın gelişmekte olan ve geri kalmış ülkeleri, başta Avrupa, Kuzey Amerika, (ABD, Kanada) ve Avustralya'ya işgücü vermektedir.

“Türkiye'den Avrupa ülkelerine yönelik ilk iş gücü göçü 1958–1961 yılları arasında yaşanmıştır. Bu yıllarda ilk olarak bazı uzmanlar, stajyer olarak Almanya'ya gönderilmiştir. Ancak, bu yıllarda göç çok sınırlı kalmıştır. Türkiye'nin Batı Avrupa'ya yönelik asıl iş gücü göçü kervanına katılması 1960'lı yılların başında olmuştur. 1961 yılında Almanya ile yapılan iş gücü göçü anlaşmasından sonra, diğer ülkelerle de peş peşe aynı içerikli anlaşmaların yapıldığını görmekteyiz.” (Mutluer;2003,36)

Ülkeler	Anlaşma Tarihleri	Ülkeler	Anlaşma Tarihleri
F. Almanya	30.10.1961	Avustralya	05.10.1967
Avusturya	15.05.1964	Libya	05.01.1975
Belçika	16.07.1964	Ürdün	08.07.1982
Hollanda	19.08.1964	Katar	01.04.1986
Fransa	08.04.1965	K.K.T.C.	09.03.1987
İsveç	10.03.1967		

Kaynak: Mutluer;2003,36

1980’li yıllara kadar devam eden bu işgücü göçünde yaklaşık 1,3 milyon işçi bu ülkelere göç etmiştir. Bu yıllardan sonra ise, göç olayları hem sayısal hem de mekânsal açıdan değişme göstermiştir. Batı Avrupa ülkelerinin işçi alımın bırakmasıyla göçlerin yönü değişmiştir. 1980’lerden sonra altyapı ve inşaat hizmetleri için göçler, Ortadoğudaki S.Arabistan, Libya, Ürdün, Kuveyt gibi Arap ülkelerine yönelmiştir. 1990’lı yıllarda ise Bağımsız Devletler Topluluğuna işçi göçleri olmuştur.

Yurt dışındaki Türk işçilerinin ülke ekonomisine büyük katkıları vardır. Biriktirdikleri paraları ülkemize göndermeleri döviz açısından ülkemizin en önemli gelir kaynaklarından. Yine 2000’li yıllara kadar Türkiye’nin dış ticaretinin yaklaşık %20’sine gurbetçi dediğimiz bu vatandaşlarımız kaynaklık etmiştir.

d. Beyin Göçü

Bir ülkenin okumuş, yetişmiş, kalifiye sayılabilecek düzeydeki insanların; uygun çalışma ortamı bulamama, ekonomik açıdan tatmin edilememe veya teknolojik alt yapıların çalışma açısından yetersiz olması gibi çeşitli nedenlerle, başka ülkelere göç etmelerine beyin göçü diyoruz. Beyin göçünü, amiyane bir tabirle, “az gelişmiş ülkelerin nitelikli kişilerinin, gelişmiş ülkelere göç etmesidir” şeklinde de tanımlayabiliriz. Beyin göçüne, İstanbul’un fethi ile Avrupa’ya kaçan bilim adamlarından tutun, Nazi Almanyası’ndan ABD’ye kaçan bilim adamlarına kadar birçok örnek vermek mümkündür.

Gelişmiş ülkelere göç eden, hekim, mühendis, bilim adamı ve diğer uzmanların yetişmesi için harcanmış olan milli kaynaklar toplamı, göçü kabul eden gelişmiş ülkelerin, göç veren az gelişmiş ülkelerdeki kalkınma programları için yaptıkları yardımları çok aşmaktadır. Bu yönüyle beyin göçü, göç veren ülkeler açısından en büyük kayıp olarak kabul edilen göç türüdür. Ekonomisi gelişmemiş ülkelerin yüksek paralar harcayarak yetiştirdiği elemanlar bu şekilde ellerinden kaçmaktadır. Tabii ki bu durum da ülkeler arasındaki gelişmişlik farkının artmasına neden olmaktadır. Zor şartlarda yetiştirdikleri kaliteli elemanları beyin göçü ile kaybeden gelişmekte olan ülkelerin de kalkınmaları yavaşlamaktadır. Beyin göçü, özellikle 1960’lı yıllardan itibaren artmaya başlamıştır. Beyin göçünün başlıca nedenleri olarak:

— Sanayileşmiş ülkelerin ödedikleri yüksek ücretler,

— Çalışma şartlarının kolaylığı, teknoloji ve gelişmelerden en iyi şekilde yararlanma imkânı

— Göç gönderen ülkede iyi yetişmiş kişilerin kendi alanı ile ilgili uygun iş bulmakta zorlanmaları veya kariyer yapma imkânı bulamamaları gösterilebilir.

İnsanlar başka bir ülkeye göçü genelde ekonomik, mesleki, eğitimsel veya akademik sebepler dolayısıyla cazip bulurlar. Beyin göçünün çekiciliği daha çok, kişinin istediği başarı ve yeterliliğe kendi ülkesinde sahip olup olamamasına bağlıdır. İyi ücret ve iyi kariyer fırsatları elde edememek, talebin başka ülkelere doğru kaymasının en önemli sebepleri arasında yer alır. Yüksek yaşam standardı, bilimsel mükemmeliyet, sosyal demokrasi, yükselme olanağı da insanları beyin göçüne teşvik eden sebeplerdendir.

Genel olarak baktığımızda, beyin göçü alan tüm ülkelerin insan hakları ve sosyal adalete önem veren ülkeler olduğunu rahatlıkla görebiliriz. Çocuklara uygun eğitim fırsatları sağlayan, göçmenlere iyi davranan, tam vatandaşlık hakları veren, ekonomik ve politik haklar sağlayan ülkeler yaşam ve kariyer kurmayı hayal eden herkes için bir cazibe merkezi konumundadır. En çok Beyin göçü veren ülkeler: Hindistan, Pakistan, Çin, Filipinler, Cezayir, Fas, Tunus, İran, Nijerya, orta Asya devletleridir. En Çok Beyin Göçü alan ülkeler: A.B.D. Kanada, Avustralya, Güney Afrika Cumhuriyeti, Almanya, Fransa, İsviçre, İsveç, Norveç, vb.dir.

B. Ortaya Çıkışma Göre Göç Tipleri

Geçmişten günümüze kadar toplumsal hayatı derinden etkileyen göç olgusuna çeşitlendirme bakımından farklı yaklaşımlar olmuştur. Bunlardan bir tanesi William Peterson'a ait olan yaklaşımdır. 'Theories of Migration' (1966) adlı eserinde değindiği üzere Peterson'a göre dört değişik göç şekli vardır. Bunlar: İlkel göç, zorlama göç, serbest göç ve kitlesel göçtür. Peterson daha sonra yazdığı 'Readings in the Sociology of Migration' (1970) adlı kitapta ise göç çeşitlerine 'yöneltilmiş göç'ü de ekleyerek göç çeşitlerini beşe çıkartmıştır. (Yalçın;2004, 14–34) Bunlar aşağıda başlıklar halinde de açıklayacağımız ilkel göç, zorlama göç, yöneltilmiş göç, serbest göç ve kitlesel göçtür.

Enver Özkalp (1990) ise göçü, yoğunluk esasına göre ele almış ve *kitlesel göç – bireysel göç* şeklinde sınıflandırmıştır.

Bir başka göç sınıflandırması ise ülke sınırlarına göre yapılan ve *iç göç – dış göç* şeklinde ayrılan sınıflandırmadır ki ilerleyen bölümlerde bu sınıflandırma ayrıntılarıyla ele alınacaktır.

Son bir göç sınıflandırması olarak da yerleşme süreleri esasına göre yapılan göç sınıflandırmasını kaydedebiliriz. Bu sınıflandırmaya göre de iki çeşit göç karşımıza çıkar. Bunlar: *Geçici göçler* ve *sürekli yerleşme amacıyla yapılan göçlerdir*. Ekonomik amaçlı yapılan mevsimlik işçi göçleri, geçici göçlerin önemli bir kısmını oluştursa da öğrenim amaçlı ya da askere gitme gibi amaçlarla yapılan göçler de geçici göçlere örnek olabilecek çapta öneme sahiptir. Geçici göçlerde gidilen yerde ne kadar kalınacağı en başından bellidir. (Yalçın;2004,20) Sürekli yerleşme amacıyla yapılan göçlerin geçici göçlerden en önemli farkı, geri dönüş diye bir fikrin en başından beri olmamasıdır. Bu göç çeşidinde göçe karar veren birey ya da aile gideceği yere sürekli olarak yerleşme amacındadır.

İlkel göç (afete dayalı göç)

Bu göç çeşidinde kastedilen illellik, tarihi devirlerle ilgili illellikten ziyade insanların tabiat karşısındaki acizliği ve bu çaresizlik neticesinde mecbur kalarak tercih ettiği zorunlu göçlerdir.

Zorlama göç

İlkel göçte itici faktör doğal faktörler iken zorlama göçte bu rolü sosyal yapı üstlenmiştir. Burada zorlama yönetimi elinde bulunduran güç tarafından yapılmakta ve insanlar zorla yerlerinden ayrılmak zorunda bırakılmaktadırlar.

Yöneltmiş göç

Peterson'ın ilk önce zorlama göç içerisinde yer verdiği bu göç çeşidinde ise farklılık, göç etmesi istenen topluluğun tercih hakkına sahip olmasıdır. Nazi Almanyası'nda Yahudilerin önceleri göçe özendirilmesi buna verilebilecek en güzel örnektir.

Zorlama göç ile yöneltmiş göç arasındaki bariz farklılardan birisi de, yöneltmiş göçte insanların yaşam tarzlarının pek değişmemesi yanı sıra zorlama göçe tabi olanların yaşam tarzlarında köklü değişikliklerin meydana gelmesidir.

Serbest göç

Bu göç türünde ise göç etme kararı tamamen bireylerin kendisindedir. Yaşadıkları yerin fiziki ya da sosyal şartlarından hoşnutsuz olmaları nedeniyle göç etmeye karar veren bu insanların sayıları hiçbir zaman büyük rakamlara ulaşmamaktadır. Yine de bu göç türünde daha çok eğitilmiş insanların, özellikle de gençlerin oranı oldukça fazladır.

Kitlesel göç

Kitlesel göçler serbest göçlerin sonucudur. Bireysel olarak göç edenlerin öncü birlik gibi gittikleri yerlerin olumlu taraflarını geride kalanlara aktarmaları sonucu göç edenlerin sayısı giderek artar ve oluşan bu çekici nedenlerle göç kitlesel bir görünüme bürünür. Önemli bir bölümü bakımından köyden kente göç bu çeşide iyi bir örnektir.

Göç sınıflandırmalarından birisi de Joseph Fichter'a aittir. 'Sosyoloji Nedir' (1991) adlı kitabında Fichter göçü, irade esasına göre ele almış ve gönüllü ya da zorunlu göç şeklinde bir sınıflandırma yapmıştır. Bu bağlamda Peterson'ın göç çeşitlerinin kendi içerisinde ikili bir ayrıma tabi tutulduğu görülür ve de bu ayrımlar Fichter'ın sınıflandırmaları ile tamamen örtüşür. (Yalçın;2004,17)

C. Göç Teorileri

Göç olgusunun nedenleri ve sonuçları ile aşamalarına ilişkin olarak tarihsel süreç içerisinde bilimsel çalışmalarda geliştirilen belli başlı göç teorileri, Türkiye'de yaşanmış ve yaşanmakta olan göçlerin anlaşılmasında ve yorumlanmasında kolaylık sağlaması açısından önemlidir.

1- Ravenstein'in Göç Kanunları

Göç hakkında, çok sayıda yazılmış eserin varlığına rağmen bilinen ilk bilimsel çalışma, Ernest George Ravenstein tarafından 1885 yılında yayınlanmış olan 'Göç Kanunları' (The Laws of Migration) adlı makaledir. Ravenstein 'kanun' kavramını kullanmakla, demografik hareketlerin şaşmaz kesinliğine işaret ederek, göç

hareketlerinin büyük çoğunluğu kısa mesafelere, uzun mesafeli göçler ise ticaret ve sanayinin yoğunlaştığı odaklara doğru olmaktadır. (Abadan;2002,4-5)

Ravenstein'in 1885 yılında yayınlamış olduğu 'Göç Kanunları' (The Laws of Migration) adlı makalesinde belirlediği 7 göç kanunu kısaca şunlardır: (Çağlayan;2006,16)

1- Göçmenlerin çoğunluğu sadece kısa mesafeli bir yere göçer. Sonucunda gidilen yerde göç dalgalarına neden olan bir nüfus yer değişimi olur. Göç dalgalarının yönü göçmenleri de içine alacak büyük endüstri ve ticaret merkezlerine doğrudur.

2- Bir kentte meydana gelen hızlı ekonomik gelişme karşısında, kentin yakın çevresindeki bölgelerden göçmenler hızla bu kente gelirler. Böylece kırsal kesimlerde meydana gelen nüfus azalması daha uzak bölgelerden gelen göçmenler tarafından doldurulur. Bu durum hızla gelişen kentin kendisini tüm ülkede hissettirmesine kadar basamaklı bir şekilde devam eder ve dolayısıyla göç tüm ülkede hissedilir.

3- Karşı karşıya kalınan bu yayılma süreci kendisini yutan sürecin tersi şeklinde olsa da, onunla benzer özellikler gösterir. Bu iki süreci benzer kılan şey onların ulaşmak istedikleri amaçtır. Göç, kendi basına amaç olamaz yani, bireyler göç amacıyla yer değiştirmezler. Kentte gelişen ekonomi ve ticaret olanaklarından faydalanmak, göç edecekler için amaçtır. Bu nedenle, hem göç sonucunda oluşan yayılma süreci hem de bu yayılmayı yutan süreç, amaç bakımından uyum göstermekte ve her iki süreç ancak göçle amacına ulaşabilmektedir. Kentte gelişen ekonomi göçle ihtiyaç duyduğu işgücüne kavuşacak ve bireyler de göç sonucunda bu işlere yerleşebilecektir.

4- Her göç dalgası, bunu karşılayan bir karşı dalga meydana getirmektedir. Burada önemli olan, yoğun göç alan yerleşim birimlerinin, aynı zamanda göç de vermesidir.

5- Uzun mesafeye göç edenler daha çok büyük endüstri ve ticaret merkezlerini tercih etmektedirler. Ravenstein, burada göçün yönünü bir kez daha tekrarlamaktadır. Kısa mesafeli göçler daha çok basamaklı bir şekilde gerçekleşeceğinden, doğrudan doğruya endüstri ve ticaret merkezlerine yönelik göç, ilgili kente uzak olan yerleşim birimlerinden olmayacaktır.

6- Kent yerlileri, kırsal kesim yerlilerine göre daha az göç etme eğilimindedir. Dolayısıyla, göç alan bir kentin yerlilerinin göçe eğilimli olduğunu savunmak doğru

olmayacaktır. Kendilerini kentin sahibi gören insanların, kentin daha fazla işgücüne ihtiyacı olduğu bir süreçte, kentten göçme eğilimine girmesi hiçbir zaman düşünülemez.

7- Kadınlar erkeklere göre daha fazla göç eğilimindedirler. Ravenstein, 1889 yılında yayınladığı diğer makalesinde göçle ilgili daha başka tespitlerde de bulunmuştur. Bunlardan en önemlilerinden birisi, günümüzde de önemini korumakta olan ve belki insanlık tarihinin sonuna kadar devam edecek olan, göçün sürekli olarak artarak devam ettiği noktasıdır. Bu devamlılığın nedeni, üretim yerlerinin ve ticaret merkezlerinin sürekli olarak artış göstermesidir.

Ravenstein'in diğer bir tespiti ise, kötü veya baskıcı kanunlar, ağır vergiler, kötü iklim koşulları vb. gibi durumların göç dalgalarını meydana getirirler bile, bunların hiçbirisinin insanların ekonomik anlamda daha iyi olmayı arzulayarak meydana getirdikleri göç dalgalarıyla karşılaştırılmayacağıdır.

Türkiye'deki iç göçler düşünüldüğünde, yukarıda sıralanan maddelerin bire bir uymadığı kolaylıkla görülebilir. İlk olarak, ülkemizde iç göçlerin çoğu kesinlikle kısa mesafeli olmayıp uzun mesafelidir. Ayrıca Türkiye'deki göç, Ravenstein'in bahsettiği gibi basamaklı bir şekilde de olmamıştır.

İkinci olarak; kadınların erkeklerden daha fazla göçme eğiliminde olmaları noktasında, bizim geleneksel anlamda erkeğin her konuda karar verme özelliğiyle pek bağdaşmıyormuş gibi görünse de özellikle köylerde geleneksel ortamlarda, aile büyükleriyle aynı çatıyı paylasan kadınlar, eşlerinin göç kararı almasında önemli roller oynamaktadırlar. Bunun temel nedeni de, göçle birlikte gelecek olan özgürlüğe duyulan ihtiyaçtır. Kadınlar, kocalarını ikna ederek başka bir kente göç etme durumunda, kaynana, kayınbaba, kayınbirader, görümce ve elti baskısı gibi sıkıntılardan kurtulacaklarını ve kendi evlerini diledikleri gibi çekip çevirebileceklerini düşünmektedirler.

Son olarak; Ravenstein'in göçün yönü konusundaki tespiti ülkemiz için tutarlıdır. Bizdeki göçlerin yönü de (her ne kadar plansız ve programsız olsa da) kırdan kente doğru olmuştur (Yalçın;2004,22–28).

2- Kesişen Fırsatlar Teorisi

1885 yılından sonra 1940 yılında göçle ilgili Stouffer tarafından başka bir teori, 'Kesişen Fırsatlar Teorisi' ortaya atılır. Bu teori, belli bir uzaklığa göç eden insanların sayısının, gittikleri yerdeki fırsatların çokluğuyla orantılı olmasıdır. (Yalçın;2004,28) Gidilecek yerde iş bulma olanakları fazla ise oraya göç edecek insanların sayısı da fazla olacaktır.

Ülkemiz açısından konuya bakacak olursak, büyük kentlere göç, aslında kesişen fırsatlar teorisiyle doğrudan bir bağlantısı olmasa da, teoride belirtildiği üzere gidilecek yerde iş fırsatlarının fazla olduğunun bir şekilde bilindiği anlamına gelmektedir. Ayrıca göçmenlerin kendileri bile, bir süre sonra içinde buldukları ekonomik örgütlenmeler aracılığıyla yeni fırsatların sahibi konumunda olabilir. (Yalçın;2004,28–29) Yani kente gelen bir göçmen bir süre sonra bir lokanta veya atölye gibi bir işyeri açabilir ve işçi çalıştırabilir.

Yine de birçok durumda göç etmek isteyenlerin kalıp kötü hayat şartlarıyla mücadele etmek ya da başka bir yere göçerek, bir fırsat yakalamak seçenekleri arasında göç etmekten başka çıkar yol görememeleri, göçün önemli nedenlerinden birisidir.

3- İtme-Çekme Teorisi

Yukarıda bahsedilen iki teorik yaklaşımı, etkisi günümüzde de hissedilen ve birçok araştırmanın dayanak noktası olan itme-çekme (push-pull) teorisi izlemiştir. Bu teorinin formülasyonunu, Everett Lee, 1966 yılında yayınladığı 'Bir Göç Teorisi' (A Theory of Migration) adlı makalesinde yapmıştır.

Lee'ye göre göç olayında 4 temel faktör bulunmaktadır, bunlar: (Çağlayan;2006,19)

1. Yaşanan yerle ilgili faktörler,
2. Gidilmesi düşünülen yerle ilgili faktörler,
3. İşe karışan engeller,
4. Bireysel faktörlerdir.

Lee, hem yaşanan hem de göç edilmesi düşünülen yerlerde itici ve çekici faktörlerin önemini vurgularken, her göç sürecinin bir çıkış bir de varış noktası ve bu iki nokta arasında ki diğer etkenlerle tanımlanabileceğini ifade etmektedir.

Teoride, yukarıda belirtilen faktörlerin işleyişine ilişkin formüle göre; itici faktörler '-' çekiciler de '+' sembolleriyle gösterilmiştir. Ayrıca herkes için eşit değerde olan, bu nedenle de nötr '0' olan faktörler vardır ki, teori için bunların hiçbir etkisi yoktur.

Lee'ye göre, itici ve çekici faktörlerin bazıları çok etkileyici, bazı faktörler duruma göre kimi insanlar üzerinde etkili olacak, kimileri üzerinde ise bir etkisi olmayacaktır. Gerçekten de, bir babaya çocukları için gidilecek yerdeki iyi derecedeki eğitim olanakları çok çekici gelebilecekken, çocuksuz bir ailenin bu faktörle aşırı derecede ilgilenmesi beklenecek bir şey değildir.

Ülkemiz açısından bu teoriye bakıldığında, göçün bazı yönleriyle teoriyle uyum sergilediği görülecektir. İç ve dış göçlerde insanların itici ve çekici faktörleri hesaba kattıkları, ayrıca, karşılaşacakları engellerle nasıl baş edebileceklerini de düşündükleri ve bir çıkar yol görürlerse göç etmeye yanaştıklarını varsaymak pek yanlış olmayacaktır. (Tatlıdil, 1993, 60)

Bu meyanda, yaşanan yerle kurulu olan duygusal bağın çok güçlü olması ve ata toprağı, baba ocağı gibi kavramların özellikle yaşlı insanlar üzerinde nasıl etkili olduğu ve çekici faktörlerin her ne şekilde olursa olsun hiçbir ise yarayamayacağı durumların varlığı da bilinmekte, hatta çoğunlukla başka yerlere göç eden insanların öldüklerinde baba-dede toprağına gömülmeyi vasiyet etmeleri bunun en açık örneğidir. (Yalçın;2004,30-35)

Göçü ortaya çıkaran itici ve çekici nedenlere veya göçün gerçekleşeceği yerdeki itici ve çekici faktörlere bireylerin farklı farklı cevaplar verebileceği bir gerçektir. Çünkü göç edecek kişilerin özellikleri, imkânları, kabiliyetleri, düşünceleri ve hedefleri birbirinden farklıdır.

4- Ağ (Network) Teorisi

Herhangi bir yere olan göç akımının devam etmesinde, bizzat göç eden grupların gittikleri yerlerde oluşturdukları ağların etkisi üzerinde yoğunlaşan bu teori, gidilen yerde göçmenlerce oluşturulan bu ağların hemen hemen her türden sosyal değişkenlere dayalı olabileceğini belirtmektedir. (Yalçın;2004,49–51)

Göçmen ağı, geldikleri ülke ile yeni yerleştikleri ülkelerdeki eski göçmenler, yeni göçmenler ve göçmen olmayan kişiler arasında ortak köken, soydaşlık ve dostluk bağlarından oluşan kişiler arası bağlantılardır. (Abadan;2002,18) Ağ (network) teorisinde, oluşan bu bağlantılar göç veren toplumdaki diğer bireylere göçme imkânı sağlarlar ve her yeni göç hareketiyle kendisini yeniler.

Gerek uluslararası göçler de gerekse ülkemizde büyük kentlerimizde dâhil olmak üzere, önemli göç alan yerlerde göçmenlerin daha başlangıçta yerleşim yeri olarak kendi benzerlerine yakın yerleri tercih ettikleri bilinen bir durumdur. Önemli göç alan kentlerimizde göçmenlerin kendi benzerlerine yakın yerleşimleri tercih etmesinin bir sonucu olarak, Karşlı, Sivaslı, Erzurumlu vb. yoğun mahalleler olduğu dikkat çekmektedir. (Abadan;2002,19)

Gideceği ülke veya kentte kendisine yardımcı olacak akraba veya tanıdıklar olduğunu bilen bir göçmenle, yardım edecek kimsesi olmayan başka bir göçmen arasında dramatik farklar vardır. Hedef kente veya ülkeye ilk giden öncü göçmenler, göçün en büyük sıkıntısını yaşamakta ve bir kez bu ağ tesis edildikten sonra ise bu sorunlar yeni gelenlere yaşatılmamaktadır. Göç farklı bir ülkeye yapılıyorsa, öncelikle, dil sorunlarıyla başlayan bu süreç, göçmenlerin yabancı toplumla ilişki kurup yerleşme, iş bulma ve kendilerini bekleyen olanaklardan haberdar olabilme sürecini uzatmaktadır.

Bütün bunlar, öncü göçmenlere önemli oranda maddi kayıplar verdirmektedir. Öncü grup gittikleri ülkede yerleşip oradaki olanaklardan haberdar olduklarında ve çevreyi tanıdıklarında, yeni gelenlere önemli yardımlarda bulunmaktadır.

Sonuç olarak göçmen ağları, iyi birer haber kanalı olmaları ve yabancı ülkelerdeki olanaklar hakkında sürekli bilgi vermeleri, ayrıca, göçün devamını ve hızını kontrol etmedeki önemi bakımından, anayurtta kalanlar için önemli bir rol oynar. Böylece göçmen ağları tarafından, göçün devamını ve hızlanmasını sağlayacak her yol anayurtta kalanlara bildirilmekte ve sürekli olarak kullanılmaktadır. Bu yollardan birisi

iltica akımlarıdır. (Yalçın;2004,50–55) Bu ağ yardımıyla birçok insan siyasi gerekçesi olmadığı halde, ekonomik nedenlere dayandırılan nedenlerle başka ülkelere yerleşmişlerdir. Bütün bunların durdurulamamasında göçmen ağlarının rolünün önemini açıkça ortaya koymaktadır.

“Ülke sınırları içerisinde meydana gelen iç göç hareketlerinde de etkisi yadsınamayan toplumdaki bu göçmen ağlarının varlığı, uluslararası göçü özendirici öğelerdendir.” (Abadan;2002,18)

Göçmen ağlarının olumlu ve olumsuz işlevlerini sınıflandıracak olursak şöyle bir sıralama yapabiliriz: (Çağlayan;2006,22)

— Göçmenleri, göçün verdiği rahatsızlıktan ve masraflardan önemli ölçüde kurtarır.

— Göçmenleri, içine girdikleri toplumdaki yalıtım ve memleketleriyle olan bağlarını devam ettirir.

— Göçün başlangıcını ve yönünü etkileyerek kimlerin göçeceğini belirler.

— Göçmenlerin gittikleri yerlerde uyumları için kolaylık sağlarlar.

— Kendi memleketlerindeki potansiyel göçmenler ve ağa yeni katılanlar için yeni yerlerdeki fırsatlar ve resmi yapılanmalar hakkında haber kanalları gibi hizmet verirler.

— Göçün hızını ve büyüklüğünü önemli oranda belirlerler.

5- Merkez Çevre Teorisi

“Göç teorilerinden birisi de Marksist eğilimli “Bağımlılık Okulu” tarafından geliştirilmiş olan merkez-çevre teorisidir. Gelişmiş ve gelişmemiş ülkelerin konu edildiği bu teori çok yaygın olarak kullanılmaktadır. Bağımlılık Okulu’na göre dünya merkez ve çevre olarak ikiye ayrılır. Buna göre merkez ve çevre tek bir dünya sisteminin birbirine bağımlı bölümsel yapılarıdır.” (Yalçın;2004,35) Bu bağımlılık sermaye – hammadde – ucuz iş gücü ve pazar sarmalında gerçekleşmektedir.

Teoriye göre gelişmemiş ülkeleri, merkez yani gelişmiş ülkelere bağımlı kılan şeylerden birisi de ekonomik olarak istihdam edemediği iş gücü potansiyelini dış göç

yardımıyla bu ülkelere gönderip nitelikli hale getirme düşüncesidir. Fakat bu düşünce Türkiye örneğinde de olduğu gibi pek tutmamıştır. Yurt dışına gidenlerin büyük bölümü nitelik kazanmak bir yana daha niteliksiz işlerde çalıştırılarak var olan niteliklerini de kaybetmekle karşı karşıya kalmışlardır. (Abadan;2002,15)

Genel kabul gören bir diğer bağımlılık gerekçesi ise gelişmemiş ülkelerin, mevcut hammaddelerini işleme şansları olmadığından gelişmiş ülkelerin düşük maliyetle bu hammaddeleri satın almalarını engelleyememeleridir. (Oktik,1997,81) Bu yönüyle böyle bir göç ülkeyi kalkındırma yerine daha de geri götürecektir, hem mevcut yoksulluğu hem de mevcut kaynakların tüketilmesini hızlandıracaktır.

Teorinin eksikliklerinden birisi, dünyayı merkez ve çevre ülkeler olarak ikiye bölerken bu iki duruma da tam olarak uymayan ülkelerin açıkta kalmaları olmuştur. Buna da çözümü aynı ekolden bir isim Immanuel Wallerstein, 'dünya sistem teorisi' adlı bir teori ile getirmiştir. Bu teorideki yenilik ise merkez ve çevre ülkelere 'yarı-çevre' ülkeleri ilave etmek olmuştur. (Toksöz,2006,20) Bu yeni grubun çevre ülkelerden tek farkı, merkez ülkeler arasına girme ve çevre ülke olmaktan kurtulma çabalarıdır ki bu yönüyle 'gelişmekte ülke' kavramı içine girebilirler. Yine de bu ülkelerin merkez ülkeler tarafından sömürülmediği ve çevre ülkelerden çok farklı bir durumda oldukları da tam olarak söylenemez.

6- Parekh'in Göç Teorisi Sınıflaması

Yukarıda değindiğimiz teorilerden farklı olarak Hintli sosyal bilimci Bhikhu Parekh üç farklı göç teorisini ortaya atmıştır. Bunlardan birincisi, ihtiyaç olduğunda iş gücünü karşılamak için göçe izin verip ihtiyaç bittikten sonra işçilerin geri gönderilmesini varsayan ama hiçbir şekilde göçün kontrolünü göçmenlerin iradelerine kaptırmaktan kurtulamayan ve hiçbir seferinde göçün önlenemediği aksine giderek hızını artırdığı görülen göç tipini savunan '*Liberal Görüş*'tür.

İkincisi ise, insanların bireysel değil toplumsal kimliklerini, ortak değerlerini ve ortak ilgilerini temel alan ve bu bağlamda dışarıdan gelecek olanların bir şekilde o ülke toplumunun kültüründen farklılıklar sergileyeceği gerekçesiyle, göç alan topluma en iyi uyum sağlayacak olanların seçilmesi gerektiğini savunan '*Toplumsal Görüş*'tür. (Sayın;2001,12)

Toplumsal görüşte uyum konusunun göz önüne alınması önemli bir tespit olsa bile bunun nasıl uygulanacağı belirtilmemiştir. Nitekim bu uyum sorunu her dönemde göç olgusunun bir handikapı olarak ortaya çıkmıştır. En bariz örneklerinden birisini Türkiye Avrupa Birliği sürecinde yaşamaktadır. Türkiye'nin AB'ye girmesi sonucu serbest dolaşım hakkı sayesinde Avrupa'daki Müslüman nüfusun hızla artacağı endişesi ve yine onlara göre bir alt kültür seviyesinin Avrupa'ya egemen olabileceği korkusu üyelik sürecindeki en önemli engellerden bir tanesidir.

Parekh'in üçüncü göç teorisi ise, bir ülkedeki insanların, ortak bir tarihe, mirasa ve kan bağına sahip olmalarını en önemli etken sayan '*Etnik ya da Milliyetçi Görüş*'tür. (Yalçın;2004,43) Teoriye göre göç edeceklerin ancak o ülkeyle kan bağları varsa kabul edilmeleri gerektiği ya da dışarıdan gelecek göçe şiddetli ihtiyaç varsa gelenlerin kan bağı yoksa ancak misafir statüsünde geçici olarak kabul edilmeleri gerektiği savunulmaktadır.

Bu teorinin en önemli uygulayıcılarından birisi olarak Almanya gösterilebilir. Almanya'ya kan bağıyla bağlı olanlar dünyanın neresinde yaşıyor olurlarsa olsunlar ve alman kültürüne ne kadar uzak olurlarsa olsunlar, ülkeye girdikleri anda Alman vatandaşlığına geçme haklarına sahip olabiliyorlar. Alman olmayan fakat on yıllarca burada çalışmış insanların vatandaşlık hakkı elde etmeleri için uzun uğraşlar vermeleri gerekmektedir. Ama bu teori de göçmenlerin kontrolünün zorluğu nedeniyle ayakları yere basan bir teori değildir. (Çağlayan;2006,24)

Parekh'in teorilerinden '*liberal görüş*'ün en büyük eksikliği göçmenleri birer ekonomik meta olarak ele almasıdır. Diğer iki teori ise sorunlara öncesinde yaklaşma eğilimi gösterebilir de kapitalizmin baş döndürücü hızı bu durumu bütün riskleriyle beraber kabullenmiş ve iş gücü ihtiyacının karşılanması için hemen her yolu mubah saymıştır.

7- Marxist Teori

Göç olgusuyla ilgili aslında doğrudan bir marxist teoriden söz edilemez. Burada değineceğimiz konu marxizmin göç olgusuna yaklaşımıdır.

Marx'ın göç olgusuna birinci yaklaşımı, köyden kente göçün feodal üretim tarzından kapitalist üretim tarzına geçişe yol açtığı iddiasıdır. Marx'a göre tarım toplumundaki kapitalist üretim tekniklerinin yaygınlaşması, iş gücü ihtiyacının azalmasına yol açmış, bunun sonucunda da sömürgeci güçlerin bu fazla iş gücünü tarımsal üretimin dışına sürmeleri bu durumu ortaya çıkarmıştır. (Çağlayan;2006,26)

Marxist söylemin göç olgusuna ikinci ve en önemli yaklaşımı ise, yedek işçi ordusu şeklinde tanımladığı çalışabilecek durumda olan ama çeşitli nedenlerle işsiz kalmış insanların çalışan insanlarla olan rekabetidir. Bu insanlar çalışabilmek için her türlü fedakârlığa hazır olduklarından çalışan işçilerle oluşacak rekabetin kaymağını kapitalist üretim biçimi yer. (Yalçın;2004,47) Bu fikir, uygulamada bir dönem ağırlığını hissettirmiş olsa da günümüz şartlarında, özellikle nitelikli iş gücü gereksinimi karşısında geçerliliğini yitirmiştir.

Buraya kadarki göçle ilgili teoriler incelendiğinde, genel bir göç teorisinin bulunmadığı, her teorisinin göçü farklı yönleriyle ele aldığı ve kendi yaklaşımlarını ön plana çıkardığı anlaşılmaktadır. Yinede bu teorilerin kısaca önemli noktalarını vurgulamak gerekirse; Ravenstein'in göç kanunları, bu konuda ilk bilimsel çalışma olması nedeniyle önemlidir. (Yalçın;2004,91) En önemli çelişkisi, -bazı doğru neticelere ulaşmış olsa bile- inceleme alanı 1880'li yılların İngiltere'si olduğu halde teorisini bütün ülkelere uygulamasıdır.

Kesişen fırsatlar teorisinde ise göçün çok mekanik bir süreçmiş gibi kurgulandığı dikkat çekmektedir. En önemli açmazı ise göç alınan yerin cazip fırsat ve çekici yanları yanında, göç edilen yerin itici sebeplerini, bireysel bazı etmenleri ve özellikle de göçmen ağlarını görmezden gelmesidir.

İtme – çekme teorisi ilk iki teoriye göre daha kapsamlı ve daha doyurucu görünmektedir. Bu teoriye göre göç, bireylerin itici ve çekici güçler arasında yaptıkları bir seçimdir.

Ağ (network) teorisi ise, özellikle göçün devamını ve hızını kontrol etmede göçmen ağlarının rolüne işaret etmesi yönüyle önemlidir. Ağ teorisi ile göçmen ağları oluşmadan önce göç edenlerin, ağ kurulumundan sonra göç edenlere göre ne gibi sıkıntılar yaşadıklarını ve yine göçmen ağları sonrası göç edenlerin ne gibi imkânları hazır bulduklarını göstermesi bakımından oldukça önemlidir.

Merkez – çevre teorisi ise göçü daha çok uluslar arası boyutu ile ele almaktadır. Teoride dünya merkez (gelişmiş ülkeler) ve çevre (gelişmemiş ülkeler) olarak ikiye ayrılır ve merkezdeki ülkelere iş gücü ihtiyaçlarını çevre ülkelerden gelen göçlerle karşılarlar. Sömürgeciliğin bir başka ifadesini gösteren bu teoriye Wallerstein yeni bir yaklaşım getirerek yarı çevre (gelişmekte olan) kavramını ortaya atmıştır. Ortaya çıkan yeni teoriye de dünya sistem teorisi adını vermiştir.

Parekh'in göç sınıflamasında ise üç ayrı görüşe değinilmiştir. “Bunlardan liberal görüş, ülke ekonomisinin iş gücü ihtiyacı oranında, göçmen işçilerin serbestçe ülkeye gelmelerine olanak sağlanmasını; toplumcu görüş, kültürel farklılıklar nedeniyle bunun bazı kurallara bağlı olmasını ve etnik ya da milliyetçi görüş ise, daha da ileri giderek, mümkünse gelenlerin kendi kültürlerinden olmasını, bu imkânsızsa göçmenlere misafir statüsü uygulanması gerektiğini savunmaktadır.” (Yalçın;2004,93)

Göçü daha çok sistemsel özelliklerle açıklama eğiliminde olan marxist teorinin en önemli yanı ise, kapitalist sistemin, göçle meydana gelen yedek işçi ordusu fikri ile işçi ücretlerini ve yerli işçileri kontrol altında tutmasıdır. Fakat sanayileşmenin hızı karşısında bu yaklaşım da geçerliliğini büyük oranda yitirmiştir.

Buraya kadar göç olgusuyla doğrudan ilgili teorilere değinmeye çalıştık. Bu teoriler dışında bir de göçle dolaylı olarak ilgili olan teoriler vardır. “Göçle dolaylı olarak ilgili teoriler kısaca asimilasyon, çokkültürcülük ve etnisite teorileridir. 1960'lı yıllara kadar farklı kültürlerden grupların bir arada yaşamasının tek önkoşulu, güçlü gruba tam asimilasyon olarak düşünülmüştür.

Sonrasında, insanların kendi kültürel özelliklerinde ve farklılıklarından vazgeç(irile)meyecekleri gerçeği fark edilince, hiç değilse uyumlu ve verimli birliktelik için çokkültürcü politikaların hayata geçirilmesi gündeme gelmiştir. Bu noktadan hareketle, gelişen literatürün baskınlığı, asimilasyon görüşlerinin de tarih olmasını sağlamıştır. Farklı kültürel yapılara sahip grup üyelerinin, grup kimliklerini nasıl aldıkları ve bu kimliklerin değiştirilip değiştirilemeyeceği sorunu, işin içerisine etnisite

teorilerini de katma gereği doğurmaktadır. Bu bağlamda, iki farklı teorik yaklaşım söz konusudur. Birinci yaklaşım, etnik özelliklerin kan bağına dayalı ve doğumla olmasından dolayı değiştirilemez olduğunu savunurken diğeri, insanların rasyonel varlıklar olmaları nedeniyle zaman zaman etnik kimlikler arası gidip gelebileceklerini kurgulamaktadır.” (Yalçın;2004,94–95)

III. Sosyal Hareketlilik Açısından Göçün Sebep ve Sonuçları

Göçler, göç veren alanı olduğu kadar göç alan yerleri de doğrudan etkilemektedir. Bu bağlamda göç eden nüfus, göç ettiği yerin toplumsal yapısını, kültürünü, ekonomisini, politikasını vb. gibi pek çok unsurunu kısa zamanda göçün hacmi ile doğru orantılı olarak etkilemektedir.

Göç olgusu, toplumların sosyo-kültürel, ekonomik, politik gibi tüm yapısı ile doğrudan ilişkili olan etkileyici bir olaydır. Bu olgu çok boyutludur ve bu nedenle de antropologlardan sosyologlara, planlamacılardan idarecilere, tarihçilerden coğrafyacılara ve hatta ekonomistlere kadar pek çok bilim adamının ilgi alanına girmektedir. (Mutluer;2003,9) Çalışmamızın bu bölümünde ise göçü sosyal hareketlilik açısından değerlendirmeye çalışarak bu bağlamda ortaya çıkan sebep ve sonuçları irdeleyeceğiz.

A. Sosyal Hareketlilik Açısından Göç

Sosyal hareketlilik fertlerin, ailelerin ve sosyal grupların toplum içinde sahip oldukları bir statüden diğeri bir statüye doğru olan hareketleridir.(Erkal; 2006, 236) Sosyoloji biliminin göç konusundaki yaklaşımı, işte bu sosyal hareketlilik kavramından kaynaklanmaktadır. Sosyal Hareketlilik kavramı tanım olarak kişilerin, ailelerin, değişik nitelikteki sosyal grupların, toplum içinde sahip oldukları bir statüden, bir diğeri statüye doğru hareketleridir. Göç hareketi de, temelde değişik nedenlerle belli bir büyüklükteki grup ya da kişilerin farklı konum içeren yerlere doğru sosyal hareketidir.

Bulunduğu ortamda şartlan değişen ya da ortaya çıkan yeni gereksinmelerini karşılamak isteyen insanoğlu, kaçınılmaz olan bir sosyal hareketlilik sürecine

girmektedir. İnsanın girdiği bu süreçte, sadece yaşadığı mekânları değişmekle kalmayıp temel değerleri, sahip olduğu kültürel özellikleri, yaşam koşulları, beklentileri ve tutumları da öncesine göre büyük oranda değişmektedir. Bu ilk hareket göçle, ikincisi ise sosyal değişme kavramı ile ifade edilmektedir.

Göç hareketi de değişik sonuçlara yol açması bakımından temel bir sosyolojik olgudur. İnsanın bulunduğu yerden yeni bir yere doğru tek başına, ailesiyle ya da kitle halinde yönelmesi pek çok değişimi de beraberinde getirmektedir. İnsanoğlunun kendisini diğer canlılardan ayıran temel özelliği, aklı sayesinde gerçekleştirdiği kültür ve medeniyetidir. Bu sahip olduğu üstün özelliğini göç ettiği yerde bırakamayan insanoğlu, yeni gelen yerde farklı özelliklere sahip yeni bir kültür ve yaşam tarzının içine girmektedir. Böyle olunca da ortaya farklı tür yaşam şekilleri çıkmaktadır. Gelenen yeni ortam, eskiden sahip olunan şartlardan çok daha iyi bir yer olabileceği gibi, daha kötü bir yer ya da aynı özellikleri taşıyan bir yerde olabilmektedir.

İçine girilen her yeni ortam ise kişiyi bir tür değişime zorlamaktadır. Kişi, girdiği bu yeni çevrede mevcut kültürüne karşı, bir baskı ve asimilasyon ile karşılaşmaktadır. Kişi, eğer tek başına ya da ailesi ile birlikte göç etmişse, bu baskıyı yoğun şekilde hissedecek, ya da geniş bir kitle şeklinde göç etmiş ise, bu baskıya direnebilmesi nispeten kolaylaşacaktır. Çünkü toplumsal dayanışma açısından insan sayısı, önem arz eder. Kitle halindeki göçler ve tek tek yapılan göçler bu özelliği taşıması açısından farklılık arz etmektedir. Kalabalık nüfusta birlikteliği sürdürmek daha kolay olmaktadır.

Göçün sosyolojik olarak incelenmesi sonucunda; Sosyal hareketlerle birlikte sosyo-kültürel ve sosyo-ekonomik yönleri olan ve bir bakıma sosyal değişiminin sebebinin teşkil eden ayrıca ona hız kazandıran bir sosyolojik olgu olduğu da görülebilir. Göç eden kişiler, yeni çevrelerinde hem sosyo-kültürel değişimlere neden olmakta hem de kendileri de değişmektedirler. Girilen her yeni ortam insan için değişiklikler gösteren bir yapı demektir. Farklı bir coğrafya, farklı bir kültür, farklı bir sosyal yapı sosyal değişiminin unsurlarıdır.

Sosyal hareketlilik en genel tanımı ile statüler arasındaki hareketliliktir. Sosyal hareketlilik, sosyal statünün değişmesini ifade eder. Şehirde kalınan zaman sürecinde yatay hareketlilik gitgide dikey hareketliğe dönüşebilmektedir. Dikey hareketlilik, kişi veya grupların, toplumu oluşturan sosyal tabakalar arasında gelir, hayat tarzı,

alışkanlıklar ve dünya görüşü üzerinde belirgin farklılıklara yol açan bir hareketlilik türüdür. Hareketliliğin yönü, bu değerlerin yitirilmesi anlamına gelen aşağı ya da bu tür değerlere sahip olmayı ifade eden yukarı doğru dikey hareketlilik olabilir.

Dikey hareketlilikte kişinin ücretinde ve mevkisinde değişim olmakla beraber, toplumsal konumu da eskisine göre değişmektedir. Toplumda dikey hareketliliğin gerçekleşmesinde eğitim en büyük rolü oynamaktadır. Özellikle eğitimde fırsat eşitliğinin mevcut bulunduğu ülkelerde toplumsal konumlar eğitim sayesinde rahatlıkla değiştirilebilmektedir.

Eğitimden başka ülkenin rejimi, kalkınmışlık derecesi, iletişim teknolojisi, yasal düzenlemeler, ileri teknolojinin, uluslararası münasebetlerin varlığı da dikey hareketliliği belirleyen diğer etkenlerdir. Göçleri de dikey hareketlilik bazında incelemek mümkündür.

Özellikle sanayi devriminden bu yana kırsal alanlardan şehirlere başlayan göçlerle kentleşme süreci hızlanmış, sınıf değiştirme olgusu da daha yaygın hale gelmiştir. Yatay hareketlilik şeklinde başlayan göç süreci, şehirde kalınan süre ile şehir hayatının sunduğu imkânlardan (eğitim, iş yaşamı, kültürel hizmetler v.b.) yararlanılarak dikey hareketliliğe doğru kaymaya başlamıştır.

Yukarıdaki bilgiler ışığında bir coğrafi ve mesleki hareketlilik örneği olarak, Türkiye’de göç eden nüfusu gösterebiliriz. Türkiye’de göç eden nüfusun büyük bir çoğunluğu, gittikleri yerlerde mesleki mevki bakımından ücretli grubu içinde yer almaktadırlar. Ücretlilerin en yoğun olduğu faaliyet dalları da hizmetler ve imalat sanayidir.

Türkiye’de en çok göç alan 20 il içinde ücretliler 16 ilde hizmetlerde, 4 ilde de sanayide çalışmaktadır. Ücretlilerin hizmet ve imalat sanayi dışında çalıştıkları sektörün başında tarım gelmektedir ve bunu ticaret izlemektedir. Ülkemizde genel nüfus içinde şehirli nüfusun artan oranı ve sanayileşme, iş gücü içinde tarım işçiliğinden sanayi işçiliğine geçişi doğurmaktadır. Bu aynı zamanda bir statü değişikliğine de sebep olmaktadır. (Erkal; 2006, 238–239) Çünkü sanayi işçiliği belirli bir oranda eğitim ve öğretimi gerekli kılmaktadır. Tarım işçiliğinden sanayi işçiliğine geçiş, belirli bir süreyi kapsamaktadır. Bu süre içinde hizmet öncesi eğitime ihtiyaç vardır.

Tarihsel sürece bakıldığında rahatlıkla anlaşılabilceği üzere insanlık tarihi göçlerin tarihi olarak da yazılabilir. Tarihi ilk insana kadar giden göç; toplumsal, ekonomik, siyasi, dini veya bırakılan bölgenin iticiliği, gidilen yerin çekiciliği gibi sebeplerle bireylerin bir yerden, başka bir yere, kendi istekleriyle veya bazı güçlerin etkisiyle hayatlarının gelecekteki kısmının tümünü veya bir kısmını geçirmek üzere yaptıkları yer değiştirme hareketidir. (Gürkan;2006,7) Göçler, toplumun sosyal, kültürel, ekonomik, politik vb. yapısı ile yakından ilişkili bir sosyal olaydır.

Göçler, basit bir yer değiştirme hareketi olarak algılandığında, dünya nüfusunun bazı bölgelerde yığılması, bazı bölgelerde çok az olması ya da hiç olmaması öncelikle coğrafi koşullarla açıklanabilir; ancak nüfusun kırsal ve kentsel dağılımının çağlara, toplum ve bölgelere göre, ortaya çıkan farklılıkların ve özellikle göçlerin coğrafya bilimi ile açıklanması olanaksızdır.

“Kişilerin toplumda yaşarken güdülerini gerçekleştirmek için başvuracağı yollarından biri de göç ederek yaşam yerlerini değiştirmek olmaktadır. Kişi açısından da yer değiştirmenin çok yönlü işlevleri bulunmaktadır. Kişiler yeni yerlere giderek öncelikle yararlanabilecekleri fırsatların sayısını artırmaktadır. Yer değiştiren kişi mesleki ve sosyal hareketlilik sağlayabilmektedir. Göç ederek yeni bir yaşam biçimi seçebilmektedir.” (Tekeli,1998,11)

Sosyoloji, göç olgusuna en geniş perspektiften bakmaktadır, ancak göç, sosyal bilimler tarihinde uzun süre yalnızca coğrafyanın ilgi alanına giren bir konu olarak bilinmiştir. Yukarıda belirtilen manadaki coğrafi göçün aynı zamanda ekonomik ve kültürel nitelik taşıması açısından toplumların oluşmasına katkısı unutulmamalıdır. Çünkü insanlık tarihinin büyük bir bölümü göçlerden oluşmaktadır.

Keşfedilmemiş bölgelerin keşfi, ticaret, sanayileşme, saldırı, istila, sömürgecilik, turizm gibi nedenlerle toplumlar yeni yaşam alanı ve kültürü inşa etmiş ve devamında standartlarını yükseltme gayesiyle göçmüşlerdir. Toplulukların gerek ülke içinde yerleşmeleri nedeniyle gerekse de sanayileşmeyle birlikte ortaya çıkan kırdan kente göç hareketi, bu topraklarda sürekli bir göç olgusu ile birlikte yasama zorunluluğu getirmiştir. (Gürkan;2006,8) Hızlı toplumsal değişimin bir sonucu olarak ortaya çıkan göç paralelinde hızlı bir toplumsal değişime de neden olmuştur.

Göç olgusunu, Sanayi Devrimine kadar göç ve Sanayi Devriminden sonra göç şeklinde sınıflandırmak hiç de yanlış olmaz. Sanayi Devrimine kadarki göçler daha çok,

iklim şartları, yeryüzü şekilleri ve su gibi doğal faktörler nedeniyle gerçekleşiyordu. Fakat devrimle gelen büyük değişim, oluşan büyük iş gücü açığı ve gelişmişlik düzeyi, insanların artık doğal faktörler nedeniyle değil, iş bulma ve geçimini temin etme gereksinimlerinden dolayı göç etmeleri sonucunu doğurmuştur. Bu yüzden Sanayi Devriminden sonraki göçlere bakıldığında en önemli etkenlerin beşeri faktörler olduğu görülmektedir.

Göç olgusu, karmaşık ve uzun soluklu bir süreç olması nedeniyle kendi içinde farklılaşan birimleri içerir. Farklı bilimsel disiplinlerin önemli araştırma konularından birini oluşturan göç, göç veren yerleşim birimi, göç eden kişiler ve göç alan birim olmak üzere üç temel değişken çerçevesinde incelenir. (Gürkan;2006,8) İnsanlık tarihiyle paralellik gösteren ve 18. yy.da sanayi devrimiyle birlikte ivme kazanarak toplum yaşamındaki önemi ve etkileri ortaya çıkan göç olgusu, genel olarak aynı manayı taşıyan ve çoğunlukla tanımlamayı yapan disiplinlere göre de değişiklikleri bulunan değişik ifadelerle tanımlamaları yapılmıştır.

Toplumların tarihinden çıkartılabilecek temel sonuçlardan birisi, göçün toplumsal ve ekonomik dönüşümlerin bir sonucu olarak ortaya çıktığıdır ki bu anlamda göç bir sonuçtur. Aynı zamanda göçün kendisinin de toplumsal ve ekonomik dönüşümlere katkıda bulunan bir etken olduğu unutulmamalıdır ki bu çerçevede göç bir nedendir. Kişinin mekânlar arası yer değiştirmesi olarak ifade edilen göç olgusu, insanların belirli bir zaman boyutu içinde bir yerden, bir yerleşim alanından başka bir yerleşim alanına geçişi olarak anlatılmaktadır. Ancak göç durağan bir olgudan daha çok, nedenleri ve sonuçları ile birlikte algılanan ve bu bağlamda bir süreci anlatan bir kavramdır.

Göç hareketlerine yönelik gerçekleşen araştırmalarda, sosyolojik olarak ilgilenilen nokta, göç eden fert veya hane halkının göç kararını nasıl aldığıdır. Sağlıklı göç analizlerinin yapılması, doğru ölçülmüş ve araştırmacılara istenen detaylı bilgileri veren göç istatistikleri ile mümkündür. Bu noktada da yapılan “Genel Nüfus Sayımları”, araştırmacılar tarafından değerlendirilebilecek yeterli bilgi içermediği için, bölgesel veya kentsel çaplı yapılan bilimsel nüfus araştırmaları göçün nedenleri ve sonuçlarına ilişkin sağlıklı analizlerin yapılmasına ve sosyal çözüm yollarının ortaya net bir şekilde çıkartılmasına kaynak teşkil edebilecektir. Çalışmamızın son bölümünde yer alan anket uygulaması bu bağlamda hazırlanmıştır.

Göç, bir taraftan bireylerin kendi istekleri ile gerçekleştirdikleri bir hareket olabileceği gibi, diğer taraftan bireylerin istekleri dışında, çok farklı etkenlerin zorlamasıyla oluşan gönülsüz bir hareket de olabilmektedir. Ancak göç konusundan söz edildiğinde, göçün çoğunlukla gönülsüz, kendiliğinden ve çok çeşitli etkenlerin etkisiyle gerçekleştirilen bir eylem olduğu kabul edilmektedir. Çünkü göçler, ülke sınırı içerisinde ya da ülke dışına, geçici ya da sürekli, ekonomik ya da siyasi olsun, çoğunlukla belli bir amaca ulaşabilmek veya bir problemden kurtulmak amacıyla, genelde gönülsüz olarak gerçekleşmektedir. Göçü tanımlamada görmüş olduğumuz bu farklılık, göçün neden ve sonuçlarının değişik ve geniş kapsamlı olması, göçün ayrıca bütün bilimlerin ilgi alanına girmesindedir.

Göç hareketlerine yakından bakıldığında sebeplerinin çoğunlukla karma bir vaziyette olduğu görülmektedir. Birey, zaman ve mekân bileşenleri ile neden ve sonuçları, göçü tanımlamada, ölçmede ve değerlendirerek çözümlemede farklılıklara neden olmaktadır. (Gürkan;2006,9) Dolayısıyla sosyoloji, psikoloji, ekonomi, demografi, coğrafya, tarih, siyaset, uluslararası ilişkiler vs. çok farklı bilimsel disiplinler, göç olgusuyla ilgili kendi sahalarında çalışmalar yapmaktadır.

B. Göçün Sosyo-Ekonomik Sebepleri

İnsanlar neden göç eder? Hangi sebeple insanoğlu doğup büyüdüğü, yetiştiği ve bir parçası haline geldiği memleketinden kopar, ayrılır ve bilmediği bambaşka ufuklara yelken açar? İşte bu sorunun cevabını bulmak için göç etmiş insanların nerelerden nerelere göç ettiklerine, ayrıldıkları, bıraktıkları ve terk ettikleri yerler ile göç edip yerleştikleri yerlerin özelliklerine, niteliklerine ve ne gibi olumlu veya olumsuz yönlere sahip olduklarına bakmak gerekir.

Bireyler içinde buldukları durumdan hoşnut olmadıklarında yaşam koşullarını iyileştirmek ve çeşitli konulardaki değişik beklentilerini gerçekleştirmek için göç ederler. Göç kuramlarının nedenlerine ilişkin açıklamalar incelendiğinde; göçün ekonomik, politik ve toplumsal dönüşümlerin bir sonucu olarak meydana geldiği görülür.(İçduygu; 1998, 42)

Göç, çok boyutlu bir sosyal olgu olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu nedenle göçe neden olan faktörler de bir o kadar karmaşık ve çok boyutludur. İnsanların doğdukları

toprakları bırakıp yeni yerlere göç etmesinin temelinde yatan çok sayıda neden vardır. Bu nedenlerin başlıcaları, ekonomik faktörler, sosyal-psikolojik-siyasal faktörler ve doğal faktörlerdir. (Mutluer;2003,11)Bu nedenlerin en önemlileri ekonomik ve siyasi problemlerdir. Gelir dağılımındaki dengesizlikler, işsizlik ve yoksulluk gibi ekonomik nedenlerle, milyonlarca insan yaşadığı yer terk etmek durumunda kalmıştır. (Karahana;2006,2)

Göçe neden olan faktörlerden ekonomik nedenlerin, göç olgusundaki rolünü anlamak için, gerçekleşen göçlerin yönüne bir bakmak gerekir. Dış göçlerde hep gelişmiş ülkelere doğru olan bu hareket, iç göçlerde de çoğunlukla kırsal kesimden sanayileşmiş büyük şehirlere doğru gerçekleşmiş ve gerçekleşmektedir. Bu da büyük göç hareketlerinin en önemli sebebinin her şeyden önce insanların geçimlerini temin etme kaygısı ya da ekmek parası derdine düşmeleri olduğu görülmektedir.

Tabii ki ekonomik faktörler tek başlarına göçlere neden olan belirleyici faktörler değildirler. Bu faktörlerin yanı sıra itici, gerekse çekici başka faktörler de bulunmaktadır. (Mutluer;2003,13) Sosyal, psikolojik ve siyasi bazı faktörler de göçlere neden olmakta ve göçlerin yönünün belirleyicisi olabilmektedir. Savaşlar, siyasal baskılar, dinsel baskılar, macera arayışları, aile birleşmeleri vb. gibi etmenler bu faktörlere örnek teşkil edebilir.

Göçle birlikte kültür, gelenek, görenek ve yaşam biçimleri de hareket etmektedir. Böylece göç edilen yerdeki sosyo-kültürel yapı getirilen sosyo-kültürel yapıyla genişlemektedir. Bireylerin göç kararlarının temelinde, göçün nedenlerini içeren, itici ve çekici faktörler vardır. (Karahana;2006,2) Bireylerin doğdukları ve alışkın oldukları yaşam tarzını bırakarak göç kararı almasına neden olan etkenlere itici faktörler denilmektedir. Diğer taraftan göç etmek üzere karar verilen yerin cazibelerine ise çekici faktörler adı verilmektedir.

Bütün bunların yanı sıra göçlere neden olan bir de doğal faktörler sayılabilir. Özellikle depremler, sel olayları, volkanik olaylar, çölleşme ve kuraklık, göçe neden olan başlıca doğal olaylardır. Bilindiği gibi Kavimler Göçünü başlatan Orta Asya'dan yapılan Hun ve Moğol göçlerinin temelinde de bu bölgede yaşanan kuraklık bulunmaktadır. Bu örneğin de bize açıkladığı üzere doğal afetler, insanların yaşadıkları yeri değiştirmelerine yol açabilecek çok önemli bir faktördür.

“Göç sorunlu bölgelerden, sorunlarını çözmüş bölgelere doğru gelişen bir olgudur. Göçmenler göç ederek maddi kazançlarını en üst seviyelere çıkarmak istemektedirler. Göç alan ülkeler ise bu devinimi kontrol altında tutmak istemekte ve böylece büyük bir sorun ortaya çıkmaktadır. Buna göre fakirlik, işsizlik gibi ekonomik sorunlar potansiyel bir göçmen kitlesi yaratmaktadır. Fakat bu potansiyeli harekete geçiren ise, işverenin işçi araması ve bu işçilerin davetkâr tutumlarıdır. Yani göçler, gidilen ülkeden gelen cazip tekliflerle, terk edilen ülkedeki olumsuz koşulların buluşması sonucunda gerçekleşmektedir”(Mutluer;2003,13) ki bu durumu itici ve çekici faktörlerin etkileşimi olarak kabul etmek mümkündür.

Özetle hem coğrafi hem de sosyolojik açıdan göç olgusunun sebepleri, terk edilen yerin itici sebepleri ve gidilen-yerleşilen yerin çekici sebepleri olarak ikiye ayrılır. Bu yönüyle göç olgusunun ana sebepleri olarak kabul edilen itici ve çekici sebepleri, zorunlu ve gönüllü göç şeklinde de ele almak mümkündür. Gidilecek yerin cazibedar özellikleri ve genel ihtiyaçlara cevap verebilecek imkânları, insanların yaşadıkları yeri gönüllü olarak terk etmelerine, aynı şekilde yaşanılan yerdeki imkânsızlıklar ve meydana gelmiş birtakım olumsuz olaylar da insanların buldukları yeri zorunlu olarak terk etmelerine sebep olabilmektedir.

1. İtici Sebepler

İtici nedenler denince kırsal kesimde yaşayanları, buldukları yerlerden ayrılmaya iten nedenler anlaşılmaktadır. Zorunlu göçe neden olan sebepler olarak da tabir edilen itici sebeplerin başlıcaları: deprem, sel, kuraklık, heyelan, volkanik patlama vb. doğal afetler; dini siyasi vb. etnik baskılar; aşırı nüfus artışı sonucu ortaya çıkan geçim sıkıntısı ve kıtlıklar; eğitim, sağlık gibi temel ihtiyaçları karşılayan hizmetlerin yetersizliği; baraj, yol, köprü vb. belediyece olarak tabir edilen temel bazı altyapı ihtiyaçlarının eksiklikleri ve savaşlardır.

Nüfusu kente iten nedenler arasında kırsal alanda hızlı nüfus artışı, yetersiz toprak, düşük verimlilik, doğal afetler, toprağın miras yoluyla parçalanması ve belli ellerde yoğunlaşması, tarımda makineleşme ve dini-siyasi-etnik baskılar gösterilebilir. (İçduygu;1998, 216–217)Bir göçmen kendi içinde yaşadığı yer hakkında, gideceği yere

göre, daha iyi bilgi sahibi olduğu için, itici faktörleri çekici faktörlere nazaran daha iyi algılayacaktır.

İtici sebeplerden birisi olan siyasi problemler de insanların göç etmesinde önemli rol oynamış ve oynamaktadır. 1989 yılında, Bulgaristan'dan göç etmek durumunda kalan Türkler bunun yakın tarihimizdeki en iyi örneğidir. Yine 1947 yılında birbirlerinden ayrılan Pakistan ve Hindistan devletleri arasındaki karşılıklı kitlesel göç de bu duruma Türkiye dışından bir örnek olarak verilebilir. Bu göçle Müslümanlar Pakistan'a Hindular ise Hindistan'a göç ederek çok büyük nüfus hareketlerine neden olmuşlardır. (Karahana;2006,2)

İnsan hakları ihlalleri, kötü ekonomik politikalar ve yönetimler, askeri çatışma ve savaşlar da kitlesel göçlerin oluşmasına neden olmuştur. 1980 yılında Rusya'nın Afganistan'ı işgal etmesi ve 1992 yılında Yugoslavya'da ortaya çıkan çatışmalar çok sayıda insanın göç etmesine neden olmuştur.

Çevre şartlarındaki bozulmalar da göçün itici nedenlerindedir. İklim değişimleri, erozyon, su baskınları, deprem ve volkanik patlamalar gibi doğal olaylar insanların göç etmelerine neden olmuştur. 17 Ağustos 1999 Marmara depreminden sonra çok sayıda kişi bölgeyi dönmek üzere terk etmiştir. Ya da 1986'da meydana gelen Çernobil Nükleer faciasından sonra bölgeden çok sayıda insan göç etmiştir.

Yine tarımsal üretimde insan gücünden makine gücüne geçilmesi, tarımsal mülkiyetlerdeki dengesizlikler, büyük tarımsal işletmelerdeki artışlar sonucu ortaya çıkan işsizlik ve topraksızlaşma, kırsal nüfusa hareketlilik kazandırmıştır.

Makineleşme ve teknolojik değişim yaygınlaştıkça tarımdaki işsiz ordusuna yeni insanlar katılmış, teknolojik gelişmelerden yararlanarak büyüyen bazı işletmeler, küçük çiftçileri olumsuz etkileyerek ya topraksızlaştırarak tarım işçisine dönüştürmüş, ya da göçe mecbur etmiştir. (Gişi;2007,4) Bir başka yönüyle de makineleşme zorunluluğu duyan çiftçiler, borçlanarak altından kalkamayacakları yüklerin altına girmişler ve topraklarını kaybetmek durumunda kalmışlar, ekmek parası için de göçe mecbur olmuşlardır.

Yukarıda da belirtildiği gibi tarımsal etkinliklerde ekonomik verimliliğin düşük ve yetersiz olması, toprakların veraset yoluyla işe yaramayacak derecede küçük parçalara bölünmesi, dinsel inançlar, gelenek görenek ve bilgisizlik nedeniyle aşırı

nüfus artışı dolayısıyla işgücü fazlasının ortaya çıkması göçün en başta gelen itici nedenleri arasındadır.

1991 yılında Uluslararası Çalışma Örgütü'nün (ILO), Türkiye'nin dört ayrı bölgesinde seçtiği köylerde uyguladığı göç anketlerinden elde edilen sonuçlar üç grupta toplanmıştır.

Bunlar:

1. İçinde bulunulan koşullardan hoşnut olmamak ya da işsiz bulunmak
2. Göç edenlerin tüketim ve refah düzeylerinin farklı olduğunu görmeleri
3. Gelecek kuşaklara ya da genç kuşaklara daha iyi bir gelecek, yaşam, eğitim vs. olanakları sağlama isteğidir. (Gişi;2007,5)

Ankette en fazla işaretlenen nedenin işsizlik olduğu görülmektedir. Ülkemizin özellikle kırsal bölgelerinde aşırı doğurganlık ve kontrolsüzce büyüyen nüfus, iş bulmada zorlanmaktadır. Toprakta geçimini sağlayamaz duruma düşen köylü çareyi başka iş alanının da olmaması nedeniyle göç etmekte bulmaktadır.

Çoğu kez köylerde yaşanan arazi sınırı kavgaları, kız kaçırma olayları, kan davası vb. huzursuzluklar ve anlaşmazlıklar insanları yer değiştirmeye iten durumlardır. Güvenlik sorunu da üzerinde durulması gereken önemli bir noktadır. İnsanlar, buldukları yerde kişisel, ailevi ve toplumsal olarak çevre güvenliği olmadığına, göç etme gereksinimi duymaktadır. Bunlara ek olarak olumsuz iklim koşulları, meskenlerin sağlıksızlığı, eğitim ve sağlık olanaklarının yetersizliği gibi etkenlerden de itici sebeplerden bazıları olarak sıralanabilir.

2. Çekici Sebepler

İnsanlar buldukları şehirleri terk ederek başka şehirlere göç etmelerini sadece yaşadıkları şehrin itici sebeplerine borçlu değillerdir. İtici sebepler yanı sıra gidilen yerin cezbedici birtakım özellikleri de göç olayını tetikleyen veya yönlendiren çok önemli sebeplerden birisidir. İşte bu şekilde şehirlerde insanları kendine çeken ve bunun neticesinde göçe neden olan, yeni gidilen şehre ait bazı özelliklere çekici sebepler denir.

Yaşanılan şehrin itici sebepleri her ne kadar şehri terk etmeye vesile oluyorsa da gidilecek şehrin seçiminde en önemli rolü bu çekici faktörler oynamaktadır.

“Nüfusu kente çeken nedenleri, kır-kent gelir farklılığı, daha iyi eğitim ve sağlık isteği, ulaşım-iletişim ve alışveriş olanakları, iş bulma ümidi, daha yüksek yaşam standardı ve kentlerdeki toplumsal ve kültürel olanaklardan yararlanma isteği şeklinde sıralamak mümkündür.” (İçduygu;1998,217) Genç kuşaklarda eğitim olanağı, daha iyi bir gelecek sağlama isteği, Türkiye’deki göçlerin başka bir nedenidir.

Kentler nüfusun ve tarım dışı ekonomik faaliyetlerin toplandığı yığılma merkezleri olması ve yerleşme isteği uyandırması yönüyle göçü etkileyen özelliklere sahiptir. Uluslararası Çalışma Örgütü’nün (ILO) yukarıda bahsettiğimiz çalışmasında elde ettiği verilerden de anlaşılacağı üzere; özellikle kırdan-kente göç edenlerin göç etme gerekçelerinin başında, kırsal kesimde bulamadıkları iş imkânını şehirlerde bulma ümidi ve yine kırsalda bulamadıkları her türlü sosyal-kültürel olanaklara şehirlerde kolayca ulaşabilme ümidi gelmektedir.

Özellikle, “gelecek kuşaklara ya da genç kuşaklara daha iyi bir gelecek, yaşam, eğitim vb. olanakları sağlama isteği” gerekçesi, buna güzel bir örnektir. İnsanların kitleler halinde göç etmelerine neden olan bu nedenlerin tümüne çekici sebepler diyoruz.

Başta ekonomik zorluklar olmak üzere toplumsal ve kültürel yoksunluklarla beslenen umut ve beklentiler, daha iyi iş, daha çok kazanç umudu, iyi eğitim görme ve statü değiştirme isteği, insanları kente çekmektedir. Dolayısıyla sanayi kenti durumuna gelmiş kentler göç ve kentleşme konusunda çekim alanlarıdır (Gişi;2007,6). Yalnız son yıllarda büyük kentlerin doyum noktasına ulaşmış olmaları çevre illeri de göç çekim merkezleri haline getirmiştir. Bunun yanında devletin serbest bölge, kalkınmada öncelikli iller şeklindeki girişimleri de sanayi faaliyetlerini devamında da göçü tetikleyen bir neden olarak ortaya çıkarmaktadır.

Kentin, değişik karşıt inanç ve düşüncelere sahip insanları bir arada tutan kozmopolit yapısı, örneğin bir kan davası kurbanı ya da yerli halk tarafından suçlu görülmüş bir kişi için, geçmişinden ve onu tanıyanlardan saklanabileceği bir sığınak olabilmektedir. Buna benzer nedenlerle memleketinden göç ederek şehirlere yerleşmiş insanları da çekici sebeplere örnek olabilecek grupta sayabiliriz.

Şehirlerin çekici sebeplerinin başında gelen önemli faktörlerden birisi de, insanların belki daha önce buralara göç etmiş yakınları ve akrabaları ile birlikte yaşama istekleridir. Göçle ilgili teoriler kısmında da değindiğimiz “ağ teorisi” bu durumu desteklemektedir. Daha önceden göç edenlerin, şehir imkânlarını ve avantajlarını özendirici bir şekilde kırsal kesimde anlatmaları, göçü hızlandıran, belki de kitlesel bir hale dönüştüren en önemli sebeplerden birisidir.

İtici ve çekici nedenlerin yanında göçü etkileyen iletici nedenlerden de bahsetmek gerekir. Baş döndürücü bir hızla gelişen teknolojinin en önemli dallarından birisi olan ulaşım ve iletişim imkânları, bu iletici sebeplere gösterilebilecek en iyi örneklerdir. (Gişi;2007,6) Ulaşım ve iletişim alt yapısına ilişkin meydana gelen teknolojik gelişmeler de göçü hızlandırmaktadır.

İletişim araçlarının gelişmesi ve yaygınlaşmasıyla kırdan yaşayanlar, dışarıdaki yaşam hakkında bilgi sahibi olmakta ve ulaşım sistemindeki gelişmeler de aynı şekilde kırdan nüfusun hareketliliğini artırmaktadır. Türkiye’deki 1950 sonrası başlayan ve hızla gelişen kırdan-kente göç dalgasındaki ulaşım hatlarının (Marshall yardımlarıyla yapılan karayolları) rolü unutulmamalıdır. İletişim olanaklarıyla belirsizliği iyice azalan kent yaşamı, ulaşım olanaklarının da gelişmesiyle insanların hayallerini süsleyen ve erişilmeye çalışılan bir dünya haline gelmiş, bu da yeni umutlar beslenmesine ve nihayetinde de kırdan-kente göçün hızla ve kitleselleşerek artmasına neden olmuştur.

C. Göçün Sosyo-Ekonomik Sonuçları

Göç olgusu yukarıda anlattığımız çeşitli sebepleriyle insanların hayatlarında çok büyük ve köklü değişiklikler yapmaya aday bir sosyal olgudur. Uzun yıllar boyunca yaşadıkları toprakları ve bölgeleri değiştirmeye kalkışan insanların bütün hayat standartlarında köklü değişiklikler meydana gelmesi kaçınılmazdır. Bazıları bu değişikliklere çabuk adapte olur, bazıları ise bu değişimlere defans göstererek direnir. Ama neticede her göç eden insan ya da topluluk bu sosyolojik olgudan ciddi ölçüde etkilenir ve getirdiği sonuçlarla yüzleşmek zorunda kalır.

İnsanların alışkanlıklarını değiştirmeleri hayatta zorlandıkları başlıca şeylerden birisidir. Bu bağlamda özellikle kırsal kesimin yaşam standartlarına alışmış insanların şehir yaşamına adapte olma noktasında yaşadıkları sorunlar yüzlerce belki de binlerce

araştırmaya konu olmuş çok önemli olgulardır. Göç etmiş insanların bu şekilde yaşadıkları büyük değişimlerin, hem kendilerinde, hem terk ettikleri memleketlerinde, hem de yeni geldikleri yerde çok önemli sosyo-ekonomik sonuçları ortaya çıkar. Biz de çalışmamızın bu bölümünde işte bu sosyo-ekonomik sonuçların neler olduğunu ve göçe maruz kalan insanları nasıl etkilediklerini irdelemeye çalışacağız.

“Küreselleşmenin etkisiyle yoğunlaşan göçler bizim mekânla bağımızı kopartmaktadır. Böylesi göçler bizi zamana mahkûm etmektedir. Tarihi olmayan bir zamana mahkûm olmaktan söz ediyorum. Çünkü mekândan kopartılmış bir zaman anlayışı koftur, çürüktür, rüzgârın önünde sararmış yaprak gibi sizi oradan oraya atar.” (Çelebi, 2008)

Çelebi'nin de ifadesinden anlaşılacağı üzere göç, insanların öncelikle hayata merhaba dedikleri ortamdan, daha sonra da belki tüm mekândan bağlarını kopartmaktadır. Mekândan kopmak belki iddialı bir ifade olsa da göç olgusu sonucunda insanların sosyal, kültürel ve ekonomik hayatlarında baş döndürücü değişiklikler meydana gelmektedir. Bu değişiklikler sadece insanların sosyo-kültürel yaşamlarında değil, yaşadıkları yerlerin de sosyal, kültürel hatta fiziki yapılarında devrim boyutunda değişimler meydana getirmektedir.

Göç olgusunu toplumun değişmesine yardımcı olan mekanizmalardan birisi olarak baktığımızda, göç olgusunun uzun vadede sorunlarından daha çok faydalarından söz etmek de mümkündür. (Tekeli;1998,16) “Göçler olumsuz tarafları olduğu gibi aynı zamanda insanların bilgilerini, görgülerini paylaştıkları toplumsal bir hareketliliğin de sebebidir. Bu açıdan, yeni iş imkânları ve meslekler doğar. Dolayısıyla bardağın sürekli boş tarafına değil dolu tarafına da bakmamız gerekiyor.” (gocsempozyumu.2008-Abay)

Tabii ki göç sadece bu yönüyle ele alınamaz. Göç olgusunun şehirleşme ve kentleşme açısından getirdiği sorunlar, hem yönetim açısından hem de toplumsal hayat açısından çok büyük açmazlara da yol açmaktadır. Bu sorunları, *terk edilen yerdeki sorunlar*, *yeni yerleşilen yerdeki sorunlar* ve *göç edenler üzerindeki etkileri* şeklinde sınıflandırmak mümkündür.

Göçün yaşanmasıyla birlikte çok yönlü etkilerinden söz etmek mümkündür. Göç eden kişiler incelendiğinde, üretim yapabilecek genç ve üretken erkek nüfusun çoğunlukta olduğu görülmektedir. Bu durum göç veren yerlerin ekonomik yaşamlarında olumsuz sonuçlar oluşturabilmektedir. Genç ve üretken nüfusun göçü, yalnızca iş gücü

kaybına değil aynı zamanda maddi sermaye ve diğer ekonomik kaynakların da belli kentsel merkezlere akmasına neden olmaktadır. (Gişi;2007,6) Özellikle kentler arasında gerçekleşen göçlerde, kişilerin yer değiştirmesinin göçü veren kentlerde nüfusun azalmasına, pazarın daralmasına ve böylece ekonomik canlılığın yitirilmesine de neden olduğu bilinmektedir.

Göç veren yerlerde nüfusun aktif kısmı gitmekte, daha az girişimci, daha az dinamik kesimi geride kalmaktadır. Bu da göç veren yerlerin gelişme hızlarını düşürmektedir. Gelişme hızı düştükçe göç artmakta, bu şekilde de bir geri kalmışlık fasit daireleri oluşmaktadır. (Tekeli;1998,16) Yine göç edenlerin üretici pozisyonları haricinde tüketici fonksiyonları da ele alınacak olursa, göç veren yerlerin pazar paylarında da ciddi avantaj kayıpları söz konusudur

Göç alan yerde karşılaşılan sorunlar ise genellikle “göç sorunu” dendiğinde telaffuz edilen sorunların büyük çoğunluğunu içinde barındırmaktadır. İşsizlik, çevre kirliliği, çarpık kentleşme, varoşlar ve suç oranlarının artması vb. sıralanabilecek yığınla sorun bu bağlamda ele alınabilir.

Göç eden kişiler için karşılaşılan sorunların başında ise bu göç eden nüfusun yeni yaşam yerlerine uyum sağlayıp sağlayamamaları gelmektedir. Kentleşmesini tamamlamış toplumlarda meydana gelen kentten kente göçlerde bu tür sorunlara sıkça rastlanmasa da, bu tekâmülü sağlayamamış ve köyden kente göç aşamasında olan yerlerde, bu sorunlar tüm yönleriyle ayyuka çıkmaktadır.

Köylü nüfusun kentlere gelmesi, emeğini arz etmesi, hatta iş bulması bile bu uyumu gerçekleştirmesi için yeterli olmamaktadır. Göç edenlerin uyum sağlayabilmeleri için, kültürel bir değişim geçirmeleri, kentli yaşam biçimlerini benimsemeleri ve kentin fırsatlarını değerlendirmesini bilmeleri gerekmektedir. (Tekeli;1998,17) Tabii ki bu durum kısa bir süre içerisinde olabilecek bir olgu değildir. Bunun için birkaç nesil gerekmektedir. Bu durum kent sosyolojisinin önemli konularından birisi olarak kabul edilmektedir.

Kırdan kente göç edenlerin kır ile sürdürdükleri ilişkiler kırsal kesimin toplumsal ve kültürel yaşamında çeşitli değişimlere neden olmaktadır. Göçmenlerin kentte öğrendikleri yeni bilgileri düşünce ve pratikleri kıra taşıyarak örnek olmalarının, kırsal alanlarda yaşayanların kişisel tutumlarında ve değer yargılarında değişimlere neden olduğu gözlemlenmektedir.

Sonuç olarak sanayi devriminden bu yana göç alan kentlerde; göçün etkisiyle istihdam, iş gücü, gelir dağılımı, mekânsal gelişmeler, kentin yönetimi ve kültürel yapısı boyutlarında çeşitli değişimler yaşanmaktadır. (Gişi;2007,6) Ayrıca göç sonrası yaşanan değişimlerin içeriğini ve boyutunu, göçü ve kentleşmeyi daha genel çerçevede belirleyen ekonomik gelişmeler yönlendirmektedir.

Kişinin mekânda yer değiştirmesi, hem üretici hem de tüketici rolleri açısından sosyal sistemi etkilemektedir. Kişi yer değiştirdiği zaman, yalnızca bir faktör girdisi olarak yer değiştirmemekte, aynı zamanda bir tüketici olarak da yer değiştirmiş olmaktadır. Dolayısıyla göç ile tüketicilerin mekândaki konumları ya da pazarın mekânsal biçimi de değişmektedir.

“Akrabalık bağlantılı işe girme ve işe alma stratejileri de, istihdam araştırmaları ve etnik ilişkiler gibi göçle ilgili diğer sosyolojik çalışmaların içinde yer almaktadır. İş arama davranışı araştırmalarında, istihdam zinciri ve göç zinciri gibi pratiklerin etkili olduğu saptanmıştır. Buna göre, bir aile üyesinin başarıyla sonuçlanan göçü, tüm akrabalık ağı için bir fırsatlar zinciri yaratmaktadır. Genelde göçün, akrabalık bağlarının çözülmesini de beraberinde getirdiğine inanılır ve bu, kentsel, sanayileşmiş ülkelerde geniş ailelerin gerileme içinde olduğunu savunan işlevci görüşle tutarlılık arz etmektedir. Ne var ki bugün, aile, istihdam ve göç arasındaki ilişkinin şimdiye kadar ortaya konulandan çok daha karmaşık ve tarihsel bakımdan rastlantısal olduğu kabul edilmektedir.”

“Kentın çevresindeki kırsal alanlara tamamen kendi çabaları, kendi kaynakları, kendi ilişkileriyle yerleşen köylüler, uzun bir süre, kentin merkezindeki grupların erkekleri için ‘ucuz ve uysal işçi’, kadınları için eğitime muhtaç ‘ucuz hizmetçi’, politikacıları içinse kendilerine dokunulmadığı sürece oylarını esirgemeyen seçmenlerin ‘depo’su anlamına gelmişlerdir.” (Şensoy;2005,58)

Yoksul göçmenler, iyi bir hayat kurma hayali ile geldikleri topraklarda formel yaşamın içine daha zor girdikleri için, enformel alanda sonuna kadar mücadeleyi seçmektedirler. Yasaların gediklerini bulma ve bunları kendi çıkarları için kullanma, mesela hem işsizlik hem de diğer yardımlardan yararlanmak, göçmenlerin hayatta kalmadaki hatta sermaye birikimi yaratmadaki en önemli stratejileri olmaktadır.

Şimdi de göç olgusunun bazı toplumsal öğeler üzerinde ne gibi izler bıraktığına ya da bu öğelerin göç edenleri nasıl etkilediklerine bir bakalım:

1. Göç Sonrası Göçmen Durumu ve İlişkileri

Göç ile kente gelen göçmen, öncelikle kente tutunacak noktalar aramaktadır. Bu bağlamda akrabalık ilişkileri en güçlü bağlantılardır. Göç teorilerinden ağ (network) teorisi bu ilişkiyi oldukça açık bir şekilde tüm yönleriyle ortaya koymaktadır. “Akrabalık kodu ile kastedilen, bir dizi enformel sosyal kuraldır.

Bu kurallar, hakiki diğergamlık kisvesine bürünen, ama aslında ‘ince çıkar hesabı’na dayanan ilişkilere dek uzanan çok geniş bir ilişki yelpazesinde geçerlidir. Akrabalık ilişkileri sadece gerçek akrabalık ilişkileri ile sınırlı değildir. Akrabalık ahlakının esasının ‘hesapsız paylaşım’ olduğu savunulmaktadır. Diğergamlık ahlakı, çok uzun vadeli karşılıklı yükümlülükler yol açmaktadır ve ‘uzun vadeli etkisi karşılıklılığa değil, ahlaka dayanması’ndan kaynaklanmaktadır.” (Bal;1999,57)

Göç ile beraber kente gelen çocuk, ebeveynleri gibi başaramazsam geri dönerim dememektedir. Çocuk için göç, geri dönüşü olmayan bir yoldur. Doğduğu yere ait alışkanlıkları diğer bireylere göre en az olan çocuklar, eğitimleri devam ettirildikleri takdirde kente uyum sağlayan en büyük gruptur. Göç ile kente gelen çocuk, ailesinin geleceğine ait tutumlarından tamamıyla etkilenmektedir. Göç eden aile kente gelişiyle, kırsal kesimde iken belki de pek taraftar olmadığı çocuğunun okumasını, kentte birinci önceliği olarak kabul eder hale gelmektedir.

Başka bir durumda ise çocuğun okula uyum sağlayamaması, ailenin gelir seviyesinin çok düşük olması ve bir dizi sebepten dolayı çocuk çalıştırılmaktadır. Sokakta çalışan çocuklar yaygın olarak “formel ve enformel sektörlerde sabit ücretli olarak çalışanlar hariç, sokaklar, meydanlar ve diğer kamusal alanlarda çalışan çocuklar” şeklinde tanımlanmakta, en yaygın faaliyetler ise “ufak tefek ürün satıcılığı, ayakkabı boyacılığı, araba camı siliciliği, araba yıkayıcılığı, çöp toplayıcılığı, dilencilik” olarak sıralanmaktadır. (Şensoy;2005,62-63) Uluslararası Çalışma Örgütü, bu faaliyetleri açık hava ekonomisi ve bunları gerçekleştirenleri sokak çocukları şeklinde adlandırarak, dünya ortalamasına göre bu kategoriye girenlerin %71’inin ailesiyle birlikte yaşadığını, %23’ünün ailesiyle ortalama bir temas düzeyi tuttuğunu, %6’sının ise tüm ailesel bağları kopardığını belirtmektedir.

Bu çocuklar, aileleriyle birlikte yaşamakta, aile bütçesine katkıda bulunmak amacıyla zamanlarının bir bölümünü sokakta çalışarak geçirmektedirler. Diğer yandan,

sıkı aile bağları, çocukların sokak çocuğu olmalarını engellemektedir. Çocuk emeğinden bu derece yararlanılması kent yoksullarının elindeki acil durumda başvuracak birincil çarelerden biridir: “Azalan reel gelire karşı yoksul hanelerin verdiği ilk tepki, ek işgüçlerini ortaya sürmektir; bunlardan başta geleni kadın emeği iken, en yoksul haneler çocukların dahi emeğinden yararlanmaktadırlar.” (Şensoy;2005,63)

Gerek bireysel gerekse de toplumsal olaylardan etkilenme yönüyle kadınları ele aldığımızda çocuklarla birlikte en fazla etkilenen grupta yer alırlar. Özellikle kırsal kesimde yaşayan kadın modeli ile şehirli kadın modeli arasındaki uçurum, kadınların göçle birlikte bir an önce gerçekleşmesi gereken uyumu geciktirmekte ve birçok kadın için de hayatlarına mal olabilecek sonuçlara varabilmektedir. Örneğin köyünde sadece ev işlerinde ve tarlada çalışan kadın, şehirde fabrikayla tanışmış ve toplumsal yapıda yeni rol ve statülere kavuşmuştur. Bu yeni rol ve statüleri benimsemek her zaman kadın için ya da kadının ailesi için kolay olamamaktadır. Yadırganan yeni durumlar kadınları çok önemli ölçüde etkilemektedir. (Bal;1999,59)

“İşyerlerinde yapılan birçok araştırma göstermektedir ki bazı iş kollarında kadınlar, aynı işi yapan erkeklerden daha üretkendirler. Bir işgünü boyunca (8 ile 10 saat arasında değişir) oturularak çalışılan işlerde, akan bir bantta özellikle küçük parça üretimi ve montajı yapan saat fabrikaları gibi işkollarında kadınlar daha sabırlı olmakta ve yerlerinden erkeklere oranla daha az kalkmaktadırlar.

Bu sebeple bazı iş kollarında kadın emeğine duyulan gereksinim daha fazladır. Kadın emeğine duyulan gereksinim bir taraftan artarken, kadın emeğine ödenen ücrette iyileşme olmamıştır. Bugün birçok kuruluşta çalışan kadın, katma değeri düşük işlerde çalışmakta, birçoğu sigortasız olarak yaşam riskini üzerine almakta ve yaşam onurunu zedeleyecek muamelelere maruz kalmaktadır. Göç ile kente gelen kadın, razı olucu karar verme mekanizmalarını işlettiğinden karşılaştığı sorunlara çözümler üretememekte ve başta fiziksel problemler olmak üzere ruhsal sorunlar yaşamaktadır.” (Şensoy;2005,82)

Sosyal bilimlerde kültür, toplumsal araçlarla aktarılıp iletilen her şeyi anlatmaktadır. Kültür, insan toplumunun sembolik ve öğrenilmiş yönlerini anlatan genel bir terimdir. Kültürel şok veya kültür şoku terimi ise, çoğunlukla toplumlar içinde ya da farklı toplumlar arasında kültürün hareket etmesiyle ortaya çıkmaktadır. Yeni bir kültüre kısmen ya da tamamen girenler kültürel şokun etkilerini belli bir süre

hissedebilmektedirler. İnsanın kültürünün içinde, izinde ve gölgesinde olup onun hem tüketicisi, hem yorumlayıcısı hem de değişim sağlayıcısı olduğu kabul edilmektedir. Kültürün üreticisi de aynı zamanda insandır.

Kente göç edenlerin yeni hayatları köylerinden taşıdıkları deneyimlerle, büyük ölçüde yeniden biçimlenmektedir. Bu etkileşimin sonucunda da, eskisinden çok farklı nitelik taşıyan “yeni kentliler” grupları ortaya çıkmaktadır. Bazı kentler için “yeni kentli” tanımı yerine “kent-köylü” de kullanılabilir. Kent-köylü ile kentin içinde köye ait üretim ve tüketim alışkanlıklarından vazgeçmeyenler, kısaca kentin içinde köy yaşamını devam ettirenler kastedilmektedir. Kentin alışkanlıkları ve değerlerinden farklı olarak köye ait alışkanlık ve tutumlarını devam ettirmeye çalışan göçmen, kentin yaşam alanlarına girdikçe kültürel bağlamda değişik seviyelerde şok yaşamaktadır. Kentli olmaya başlayan göçmen, yaşadığı şoku zamanla ve yavaş yavaş atlatabilmektedir.

Göçmen, şehre geldikten sonra yaşadığı şoku en aza indirebilmek ve ötekilikten kurtulabilmek için değişik uyum mekanizmaları geliştirmektedir. İlk yıllardan itibaren, ötekilerin bakışını içselleştirerek kimliği sorgulayan birey, çoğunlukla aidiyetini kanıtlamaya yönelik davranış biçimleri edinmektedir. Ait olduğu kültüre sıkı sıkıya bağlı olan göçmen, kente gelişle yeni bir aidiyet kazanmak zorunda bırakılmaktadır. Uyum mekanizmaları bu noktada çalışmaya başlamaktadır.

Bütünleşme, bir yanıyla göçmenin uyum isteğiyle gerçekleşirken, diğer yandan da kentlinin göçmene aidiyetini dayatmasıyla perçinlenmektedir. Aidiyetini kanıtlamaya çalışan göçmen, uyum mekanizması çalıştırmaktadır. Fakat bu uyum öyle kolay olmamaktadır. Bunun nedeni, esasında kentlerin, yeterince gelişerek kırsal bölgeden kopan nüfusu emecek koşullara tam sahip olamamasıdır.

Göç eden işgücünün kırsal kökenli oluşu ve genellikle niteliğinin düşük olması, onları “razı olucu karar verme” ye zorlamaktadır. Kırdan kente göç edenler maliyet-fayda analizi yapmaktadırlar. Kendi hünelerine uygun bütün fırsatlardan haberleri olmamaktadır. İş bulmada “akraba çoğaltanı” etkili olmaktadır. (Bal;1999,64) Beklenti düzeyi düştükçe razı olma davranışı ön plana çıkmaktadır. Bu durumda sigortasız, düşük ücretle çalışma, doğal olarak kabul edilmektedir.

Son dönemde, metropol kentlerde göç edenlerin yaşadıkları kültürel şoku aşabilmek ve kente tutunabilmek için çeşitli çözümler ürettiklerine şahit olunmaktadır. Bunun en somut iki sonucu akraba ve hemşeri ilişkilerinde kendini göstermektedir.

Göçtükleri kentlerin gecekondu kesimine yerleşen kitleler, dayanışma ağlarını kullanarak hem enformel işgücü piyasasındaki buldukları işler hem de yerleşmiş buldukları gecekondu alanlarının kent içinde konumlarını değişmesi sayesinde oluşan rantlara el koyabilmekte ve yoksullukları ile baş edebilme hata (bazıları için) zenginleşebilme olanaklarına kavuşmaktadırlar. Zincirleme göç ile sırasıyla kente gelen göçmenler, yanlarına geldikleri akrabaları başta olmak üzere hemşeri ilişkilerini de geliştirerek kente tutunmaya çalışmaktadırlar.

Hemşerilik kimliği, kente göç edenlerin geldikleri yere referansla ve kaynağını göç öncesi ilişki biçimlerinden alan bir kimlik gibi gözükse de bütünsel kent ilişkileri içerisinde son derece kentli bir kimliktir; çünkü hemşerilik, göç öncesinde yaşanan yerlerde anlamlı değildir. Kırsal kesimde hemşerilik diye bir olgu söz konusu değildir. Kente gelen göçmen akrabalık ilişkisinin hemen ardından dayandığı en kuvvetli ilişki ağını hemşerilik ağı olarak kabul etmektedir. (Bal;1999,66)

Kahvehaneler, kente göç etmiş erkek nüfusun çok işlevli olarak kullandığı, aralarındaki sınıfsal, mesleki farklılaşmanın eriyerek hemşeri ilişkilerinin devamlılığını sağlamak için iletişim kurdukları, gerektiğinde patronaj ilişkileri kurdukları ve bir anlamda da hemşeri derneklerinin biçimsel olarak kurulmasına kaynaklık eden mekânlardır.

Hemşerilik sadece kente gelenlerin bir iş ve barınak bulma aracı değildir. Bunun yanında, hemşerilik göç etmiş nüfusun kendisini şehirden ve göç ettiği köyden ayırmasına yarayan bir kimlik, hem şehre uyum için gerekli bir araç, hem de bir güvence olarak görülmektedir. Yani “hemşerilik” kent yaşamı içinde kaybolan bir kimlik olmayıp, tersine kentsel yaşamda diğerleriyle ilişkiler arttıkça gelişen ve korunan bir ilişki biçimidir.

Büyük kentlerimizde farklı yoğunluklarda yaşanan hemşerilik dayanışmasının farklı nedenleri ve sonuçları olduğu ortaya çıkmaktadır. Dolayısıyla hemşerilik derneklerinin işlev ve işleyişleri de buna bağlı olarak farklılaşabilmektedir. Sonuç olarak hemşerilik ile ilgili olarak aşağıda sıralanan yargılara ulaşılabilmektedir:

1. Hemşeri dayanışması kırsal alandan kentlere yoğun olarak göçen insan gruplarının kendi aralarında kentte tutunma, iş, konut edinme, kültürel kimliği sürdürme, grup olarak kamuoyunu etkileme ve baskı gücü oluşturma vb. amaçlarla gerçekleştirilmektedir.

2. Hemşeri dayanışması ve bunun yoğunlaştığı yerler olan dernekler, kente bütünleşmede etkili olan ilişki ve organizasyonlardandır.

3. Kent içerişinde çoğu zaman yerleşme ve iş alanları bakımından bağımsız adacıklar gibi görünen hemşeri grupları, cemaatin kentsel koşullarına uyarlanmış hali gibidir.

4. Hemşeri dayanışması metropollerin yabancılaşma kokan ortamında kısmen güvenlik şemsiyesi sağlama işlevine de sahiptir.

5. Hemşeri dayanışması içinde kendi kültürlerini yaşayan gruplar kentte kültürel çoğulculuğu sağlamaktadır. Birçok durumda, patron ve işçilerin birliği, sadece aynı mezhep ve bölgeye mensup olmaları ve aralarında her ikisine de yarar sağlayan bir güven ilişkisinin bulunmasının değil, aynı zamanda, pek çok ortak değere sahip olmaları ve kentteki yaşamların diğer boyutlarına ilişkin toplumsal gruplara birlikte katılmalarının da bir sonucu olmuştur. Hemşerilik bu yanıyla ortak bir değerler sistemi oluşturmakta ve pratik olarak hayatın içinde öncül bir değerler yumağı olarak kullanılmaktadır. (Şensoy;2005,79–80)

Mülk ve otorite arasındaki ilişkinin sosyal sınıfların oluşumunda temel oluşturduğu bilinmektedir. Göç eden grupları büyük kentlere gidenler bir grup, küçük kentlere gidenler bir grup olmak üzere ikiye ayırdığımızda, ikinci grubun sınıf bilincinin oluşamadığı yapılan çalışmalarda sıklıkla görülmüştür. (Şensoy;2005,82–83) Birinci grubun üyeleri, gittikleri kentlerdeki iş ve istihdam fazlalığı nedeniyle bir şekilde, biraz zaman da alsa işçi sınıfına dâhil olurken; ikinci gruba dâhil olanlar, gittikleri yerlerin istihdam kapasiteleri çok sınırlı olması ve kendi bilgi ve beceri seviyelerinin çok düşük olması nedeniyle, en alt sınıfa dahi dâhil olamamaktadırlar. Bu şekilde en alt sınıfa dahi giremeyen göçmenler, ortak bir mücadele ruhu geliştirememekte ve çıkarları için savaşmamakta veya savaşmamaktadırlar.

Dengesiz emek piyasası, bazen göçmenlerin karşısına çok daha olumsuz koşullarda çıkmakta ve göçmenin umutlarını yitirmesine neden olmaktadır. İşçilerin çocuklarının işçi olmaları yanında, sermaye sahiplerinin çocukları da babalarının sınıfında kalmaktadırlar. (Bal;1999,69) Rol belirlenmesi endüstriyel toplumlarda kurumsallaşmıştır. Sınıf-altı grupların sonraki nesillerinin de herhangi bir sınıfa ait olmaları, şans oyunlarına bağlı kalmıştır.

Bugün sosyal durumların belirlenmesi, gittikçe daha da artan bir öneme sahip olacak bir biçimde, eğitim sisteminin bir görevi durumuna gelmiştir. Okul, ilk sosyal yerleşme ve gelecekteki sosyal güvenliğin bir göstergesi olabilecektir. Tabî ki bunun gerçekleşebilmesi için “eğitimde tam bir fırsat eşitliği ilkesinin” hayata geçmesi gerekmektedir.

2. İşsizlik

Göç olgusunun temelinde yatan sebeplere bakıldığında, ister çekici ister itici faktörler olsun, en önemli gerekçe ve sebep iş bulma, geçimini sağlama ve ekmek parası kazanma derdidir. İnsanlara, doğduğu, büyüdüğü yurdunu ve yuvasını terk ettiren en önemli hadise ekmek parası peşinde koşmaktır. Hemen bütün göç türlerinde göç eden insanların, göç ettikleri yeni yerden en büyük beklentileri daha iyi kazanabilecekleri bir iş kapısı bulabilmektir. Fakat özellikle sanayileşmeden kentleşen şehir yapılarında, yeterince istihdam alanı oluşmadan yoğun bir göç dalgası meydana gelmekte ve sonuç itibariyle de bu durum, büyük bir işsizler ordusu meydana getirmektedir.

Göç olayının göç edilen yerde meydana getirdiği en önemli toplumsal sorun işsizliktir. Ekonomik anlamda dara düşen insanlar, karnını doyurabilmek, evine ekmek götürebilmek için çok farklı kazanç yollarını denemek zorunda kalacak, bu durumda da bazı alan ihlalleri yapmakla karşı karşıya kalabilecektir ki şehirlerde suç oranının artmasıyla işsizlik arasında büyük bir ilişkinin varlığı bunu kanıtlamaktadır.

İşsizlik, iş gücü seviyesi ile istihdam seviyesi arasındaki fark olarak tarif edilebilir ve gizli - açık işsizlik şeklinde de iki gruba ayrılabilir (Çakar;1991,37) : Açık işsizlik; Çalışma arzusu ve iktidarında olduğu halde cari ücret seviyesinde iş arayıp da bulamayanların toplamıdır. Gizli işsizlik ise; Çalışır görünen, fakat çalıştığı işte iktisâdi hâsılaya bir ilâvede bulunmayan insanların hâlini veya düşük verimle çalışılmasını ifade eder. Sabahattin Zaim, işsizlik olgusunu; mevsim işsizliği, teknolojik işsizlik, konjonktürel işsizlik, arızı işsizlik ve bünyevi işsizlik şeklinde çeşitlere ayırmıştır.

Mevsim işsizliği; üretim biçimleri ve iş kolu, mevsimle ilgili bulunuyorsa, imalatın düştüğü ya da mevsim gereği iş yapmanın mümkün olmadığı hallerde işsizlikle karşılaşılabilir. Bu durum özellikle tarım ve inşaat sektörü ile bazı mevsimlik imalat sanayilerinde görülebilecek bir işsizlik türüdür.

Teknolojik işsizlik; insan gücünün yerini, makinelerin almasıyla ortaya çıkan işsizliktir ki, özellikle tarımda makineleşme ve daha sonra da sanayi toplumlarında meydana gelen, çok hızlı teknolojik ilerlemelerle, endüstriyel alanda robot türü elektronik ve bilgisayarlı makinelerin insanların yerini alması şeklinde karşımıza çıkmaktadır.

Konjonktürel işsizlik; ekonomik bunalım dönemlerinde, toplam talebin, buna bağlı olarak da üretimin düşmesiyle ortaya çıkan işsizliktir.

Arizi işsizlik; insanların çeşitli sebeplerle iş değiştirme durumunda kaldıkları dönemlerde ortaya çıkan geçici işsizlik durumudur.

Bünyevi işsizlik; ekonomilerin yapılarından doğan, ekonominin gelişmiş ve az gelişmiş olma durumlarına göre değişen özelliklerinden kaynaklanır. Meselâ, gelişmiş ekonomilerde işsizlik oranı düşük olduğu ve kontrol altında tutulduğu halde, ekonomileri yeni gelişmekte olan ülkelerde, işsiz sayısı ve oranı oldukça yüksek bulunmaktadır. (Çakar;1991,37)

Göç eden grup içerisinde genç nüfus oranının fazlalığının üretime olumlu katkıda bulunabileceğini düşünmek gerekir. Fakat bu genç nüfus, olumlu sonucundan çok daha yüksek bir oranda şehirlere, işsizliği beraberinde getirmektedir. (Gişi;2007,6) Kentler iş gücü piyasası açısından, göçle gelen iş gücünün niteliksiz olması, nüfusun istihdamını zorlaştırmakta ve insanları genelde inşaat işçiliği, hamallık, seyyar satıcılık, tablacılık gibi mesleklere yönelmek zorunda bırakmaktadır. Göçmenler aşırı kolay bulunan bir işçi sınıfını oluşturmakta, bu da iş yerlerinde ücret ve diğer kazanımlar konusunda ucuz iş gücünü doğurmaktadır.

Sağlıklı modern kent yapısı, büyük çapta sanayi ve onunla beraber gelişecek modern formel örgütlerin ortaya çıkması ile mümkün olmaktadır. Oysa Türkiye kentleşmesinde formel örgütlerin ortaya çıkışları çok sınırlıdır. Gecekondu bölgelerinde yapılan bütün araştırmalara göre, buradaki aile reislerinin büyük çoğunluğu küçük memurluk, becerisiz işler, küçük ticaret, işportacılık, çeşitli eşya onarıcılığı gibi işlerle uğraşmaktadır. (Şensoy;2005,58) İncelemelerdeki becerili işçi kategorilerindeki işler de ayakkabıcı, terzi, marangoz, kamyon şoförleri, oto onarım işleri kalfalarından oluşmaktadır. Bu durum, yeterince sanayileşmiş bir düzene ait değildir ve modern ile sanayi-öncesi feodal kentsel iş yapısının bir karışımıdır.

Batıda kent bölgelerinde, yeni gelenler çoğunlukta kentin merkezine yakın yerlerde yerleşmekteyken, Üçüncü Dünya ülkelerinde bunun tersi olmakta, burada göçmenler kent bölgelerinin ‘mikroplu kıyı’ olarak adlandırılan yerlerinde yerleşmektedirler. Çarpık sanayileşmeye ya da başka bir söylemle ülkenin sanayileşmemesine bir de nüfus artışı eklendiğinde, işgücü arzı hızla artmaktadır. İş arayanların sayısının artması anlamına gelen bu olgu, göç olgusunu da zorunlu kılmaktadır.

3. Kentleşme Sorunları ve Gecekondulaşma

Türkiye’de göçü cazip kılan ve çekici nedenleri güçlendiren en önemli olay, devletin kent içinde ve kentin yakın gelişme alanlarında büyük toprak sahibi olması ve genişleyen kentler için neredeyse sınırsız sayılabilecek bir kaynak yaratmasıdır. Kentleşmenin ilk dönemlerinde kente göçen kitlelerin yerleşecekleri alanlar bu stoktan karşılanmış, geniş hazine arazileri gecekondu yapımı için işgal edilerek kentsel gelişime açılmıştır. Devlet veya yerel yönetimler tamamen seçim ve oy kaygılarıyla bu arazilerin işgal edilmesi karşısında çoğunlukla sessiz bir rol oynamış, göstermelik olmaktan öteye gitmeyen kimi örnekler dışında elindeki arazilerin gecekonduarca işgaline göz yummuştur.

Kentlerde göç sonrası oluşan sınıfsal farklılıklar (etnik, dinsel kimliklerdeki farklılıklar) gruplaşmalara ve birbirinden uzaklaşan ayrımlara neden olabilmektedir. Yeni göç etmiş kesimlerin ekonomik durumlarının zayıf olması, onları kent merkezlerinden uzak yerlerde yerleşmeye zorlamakta ve başlı başına bir sorun olan gecekondulaşmaya zemin hazırlamaktadır. (Gişi;2007,6) Bu durum, kentin kontrolsüz büyümesine ve bununla birlikte birçok sosyal sorunun ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Tarihi, kültürel ve doğal yapıların tahrip edilmesi ve bazı durumlarda kentsel rantlardan pay almak ve konut gereksinimini karşılamak üzere yakılıp yıkılması da göçün kent-mekân üzerinde meydana getirdiği olumsuz bir sonuçtur.

Bu bölümde de kentleşme sorunları denince ilk akla gelen problemi gecekondulaşmayı ele alacağız. “Bayındırlık ve yapı kurallarına aykırı olarak, gerçek ya da tüzel, kamusal ya da özel kişilerin toprakları üzerinde, onların bilgisi dışında yapılan kaçak konut, gecekondu olarak adlandırılmaktadır. Gecekondu bölgelerinde yaşayanlar,

tam anlamıyla kentleşmiş olmamakla birlikte, köylülük özelliklerinin bir bölümü değişikliğe uğramış, geçiş dönemini ifade eden topluluklar ise gecekondular topluluklarıdır.

Aydınlanmacı yaklaşıma göre formel olan esastır ve toplumsal yaşamın ulaşılmak istenen özelliklerini uhdesinde barındırmaktır. Enformel olan ise pek de istenmeyen geleneksel özellikleri içinde yeşerten ve dolayısıyla dönüştürülmesi gerekli olan bir toplumsal kesimi ifade etmektedir. Gecekondular, her yönüyle enformel bir olgudur. Gecekondular, formel olarak adlandırılan ekonomik ve toplumsal ilişkilerin dışında enformel süreçlerde doğmakta ve gelişmekte; yine enformel süreçler vasıtasıyla sakinlerine kentte bir yaşam sunmaktadır.

Gecekondular toplulukları, kaçak yapılaşma olarak enformel konut piyasasının ve yaşamak için gerekli ücretin kazanılmasını sağlayacak enformel işgücü piyasasının oluşması ile gerçekleşmektedir. Gecekondulaşmanın iki tür temel özelliği vardır: birincisi, konutun yapıldığı toprağa para ödeyerek konutun inşası, ikincisi ise konutun yapılacağı toprağa para ödemediği kullanıcılar tarafından yapılmasıdır. Bu tür bir konut edinme, tamamen parasal ekonomi dışında kalan ve sadece kentte var olmayı sağlayan, “barınma amaçlı”, dolayısıyla, sadece kullanım değeri olan bir konut edinme anlamı taşımaktadır.

Bu bağlamda, işgalci, yapımcı ve kullanıcının aynı toplumsal birim olması önemlidir. Gecekondular bölgeleri içinde zamanla “Formel Kentsel Sistem”in kurulması çabaları görülmektedir. Bunun bireyler bakımından anlamı, gerek “barınak”larına gerekse yaşadıkları yere “sahip olma” ve kendi konumlarını “meşrulaştırma” çabaları olmuştur. (Şensoy;2005,66) Bu durum, burada yaşayanların hem yaşadıkları mekânla hem de içinde yaşadıkları toplumla kalıcı ilişkiler sisteminin kurulması anlamına gelmektedir. Gecekondular da hem kitlesel hem de bireysel olarak en çok başvuruda bulunan özel bir gruptur. Gecekondular, hem enformel liderler, hem de örgütlü talepte bulunma alışkanlıklarına sahiptirler.

Üretiminden kullanımına dek tüm süreçte, kullanıcıların zaman içinde değişebilecek gereksinimlerine göre, konuta çeşitli eklentiler yapılabilmekte, konutun yerleştiği arsa üzerinde ufak çaplı da olsa tavuk ya da meyve yetiştirmek gibi faaliyetlere uygun mekân bile kalmaktadır. Bu anlamda ilk dönem gecekonduları, hem

gelir düzeyi, hem de kentte yaşadığı deneyimler nedeniyle dalgalanmalar gösterebilen bir kesimin konutudur.

Kuruldukları dönemde kent dışında kalan gecekonduların alanları, kentlerin hızla büyümesi karşısında kent içine kaymış, bu da gecekonduların alanlarının değerinde büyük artışlar meydana getirmiştir. Gecekonduların kurulu olduğu arsaların değerindeki artışa el koyabilmek isteyen gecekonduların sahipleri, mevcut yapılarına ek yaparak satmak ya da kiraya vermek yahut yapılarını tümüyle yıkarak yerine kaçak apartman inşa etmek yoluna gitmişlerdir.

Gecekonduların bölgelerindeki gecekonduların toplulukları ve bunlar arasındaki ilişkileri irdeleyecek olursak aşağıdaki sonuca ulaşmış oluyoruz.

Gecekonduların bölgelerinde yapılan çalışmalarda dört tür ilişki ağının kurulduğu gözlenmiş ve analiz edilmiştir:

- a. Kökene bağlı ilişkiler
- b. Geldikleri yere bağlı ilişkiler
- c. Akrabalık ilişkileri
- d. Göçün canlandırdığı ilişkiler

Yapılan alan çalışmaları yukarıda sıralanan dört ayrı ilişki biçiminin de incelendiği görülmektedir. İlişki ağlarını ve bu ağlara ilişkin tutumları çıkarmadan göçmen ve göç sonrası dair yorum yapmak beraberinde bir dizi tutarsızlığı getirmektedir. Göçmen, kente gelişinden önce göç ve sonrası ile ilgili yukarıda belirtilen ilişki ağlarını kurmaya başlamakta ve kente gelişiyi dört ilişki ağına da sıkıca sarılmaktadır. (Özek;1973,68)

Her göçmen, kente gelişiyi kimlik desenine uygun bir bölgeye, mahalleye yerleşmektedir. Yaşanan ilk yerleşme ve kentte gelir getirecek bir işe başlayıp gelir elde etmek, göçmenlerin çoğu için kökene, akrabalığa, geldiği yere dayalı ilişkiler sayesinde olabilmektedir. Akrabalık ilişkileri zayıf göçmenler bu yüzden en düşük gelir grubuna aittir.

Kırdan kente göçen bu insanlar kent yaşamıyla başa çıkabilmek için kendi düzenlerini kurdular. Yeterince gelişmemiş olan sanayi sektöründe kendilerine yer bulamayan bu “yeni kentliler” çeşitli iş alanları ortaya çıkarmaları yanında, ne kente ne

de köye ait olan soyutlanmış bir yaşam alanı oluşturdular. Bu bağlamda kentleri saran gecekondulaşma 1970’lerde özellikle büyük şehirlerde olağanüstü derecede yaygınlaşmış, neredeyse her üç konuttan biri gecekondulaşma haline dönüşmüştür. “Örneğin bu dönemlerde Ankara’da kent nüfusunun üçte ikisi gecekondularda yaşamakta idi. Yine 1990’lı yıllarda Türkiye’de her üç konuttan birini oluşturan gecekondularda yaklaşık 9 milyon insan yaşamaktaydı.” (İçduygu;1998,223)

Tablo 2: Türkiye’de Gecekondulaşma Durumu (1955–1990)			
Yıl	Gecekondulaşma Sayısı	Gecekondulaşma Nüfus	Toplam Konut Sayısında Gecekondulaşma Oranı
1955	50.000	250.000	4,7
1960	240.000	1.200.000	16,5
1965	430.000	2.150.000	22,1
1970	600.000	3.000.000	23,7
1980	1.150.000	5.750.000	26,2
1990	1.750.000	8.750.000	33,1
Kaynak: İçduygu;1998,223			

Batı ülkelerinin yoksulluk yuvaları, genellikle kentlerin uzağında yer almaktadır. Oysa gelişmekte olan ülkelerde gecekondulaşma bölgeleri, kimi aykırı durumlar dışında, kentlerin çevresinde yer almaktadır ve bu nedendir ki, kentleri saran gecekondulaşma kuşaklarından söz edilmektedir.

Bu gözlem, kent çevre bilimcilerinin batı ülkeleri için geliştirdikleri kent yapısı kuramlarının, gelişen ülkelerin kentlerine uymadığının bir kanıtıdır. Bu ayrımlara karşın, yoksulluk yuvaları ile gecekondulaşma tipi yerleşmeler için aynı sözcüğü kullanan yazarlara da rastlanmaktadır. Kentlerin sağladığı olanaklar sayesinde, gecekondulaşma ailelerin, beslenme, giyinme, sağlık ve temizlik gibi alışkanlık ve yaşantılarında önemli değişimler olmuştur.

Türkiye’de gecekondulaşma ve hazine arazilerinin durumunu ele aldığımızda göze çarpan önemli noktalar ise şunlardır:

Gecekondulaşma bölgelerine göçen kitlelerin umutlarla dolu olması, bu barınaklara geçici değil, sürekli oturma yeri gözü ile bakmaları, Türk gecekondularının başlıca nitelikleridir. Bu bölgelerde yaşayanları, ne iş ve çalışma sorunu bulunmayan, geleceğini güvenceye bağlamış insanları saymak; ne de tümüyle işsiz güçsüz, her türlü toplumsal bozukluğun kaynağı ve öznesi olarak görmek olanağı vardır.

Ancak zaman içinde 1960 ve 70’lerin kentli orta sınıfı için bir tehdit oluşturmayan gecekondulaşma kimliği, yerini tepki ve şiddet barındıran varoş kimliğine, buna

karşılık, yine aynı yılların kentle barışık gösterişsiz orta sınıfı, kentin tehlikelerinden, çevre ve görüntü kirliliğinden uzaklaşmak ve alt sınıflarla mekânsal temasını azaltmak isteyen dışlayıcı bir orta sınıf kimliğine bırakmıştır. Türkiye’de kentlerde orta sınıfın temel yaşam alanı olan apartmanlar, çoğu kez gecekondunun tam karşıtı olan ilişki ve değerlerin mekânı olarak görülmüştür.

Göç ettikleri yerlerinden kopamayan ve yaşadıkları şehrin düzenine de tam ayak uyduramayan insanlar bocalamakta ve gecekonduların bölgelerinde köy kültürü ile kent kültürü arasında bir gecekondular kültürü oluşmaktadır. (Hancı;1992,25)Gecekondular kaçaktır; apartmanlar ise ruhsatlıdır, imar kurallarına uygundur. Gecekondular altyapıdan ve temel gereksinimlerden yoksundur; apartmanların altyapı sorunları daha yapım aşamasında çözülmüştür. Gecekondularda kente yeni göçenler, marjinal kesim yaşarken, apartmanlarda modern orta sınıf yaşamaktadır.

Bugün batının en sanayileşmiş yöresinde bile, tüketim malı olarak konut üretiminde nerede durulduğu meselesi çok önemli bir yerdeyken, Türkiye gibi 20 milyonu 20 senede köyden kente akmış bir toplumun, katılım yönünden hiçbir meselesi bulunmamaktadır. İstanbul yöresinde konutların %50’si, Ankara’da %60’ı gecekondudur.(Görmez;1991,43) Kentlerdeki gecekonduların apartmanlaşma süreci incelendiğinde ise ücretli grubun artışı karşımıza çıkmaktadır. Ücretli grup büyüdükçe, aynı yörede birden fazla kişinin oturması gerektiği zaman, aynı arsa üzerinde çok talep olunca, hızla birtakım apartmanlar yapılmaktadır.

“1980’li yıllara kadar Türkiye’de izlenen ekonomi politikaları sonucunda, Hazine elinde birikmiş arazi kaynaklarının, gecekondular ya da kaçak yapıya, görmezden gelme yöntemiyle transferini olanaklı kılmıştır. Devlet, kırsalda engelleyemediği çözümlenin yarattığı kentsel maliyetleri böylece göçmenlere yüklemiş olmakla ve arazilerin illegal olarak imara açılmasına göz yumarak kaçındığı maliyetlerin yaratacağı toplumsal gerilim ve çatışmayı engellemiştir.

Bu nedenle de bu arazilerin kentsel kaynakların kırdan göçmenlere / gecekondulara transferi olarak görülmesi yüzeysel bir yaklaşımdır. Türkiye geneline bakıldığında gecekondular bölgelerinde yapı, barınma ve hizmet ölçümleri kentlerde normal yapı izinlerine dayanan semtlerdeki ölçümlere oranla daha düşüktür. Oda başına 2,6 kişi düşmektedir. 1 ve 2 odalı konutlarda yaşayanların oranı %72’dir.

Gecekondulardan % 30'unun sağlam, geriye kalanları ise çürük (% 30) ve onarılabilir (% 40) durumda olduğu bilinmektedir. Üçte ikisinde akan su, % 40'ında ise elektrik yoktur. Bir kişinin yararlandığı alan büyüklüğünün, ortalama olarak gecekondularda 7–8 metrekare, kentin öteki semtlerinde ise 24,3 metrekare olduğu saptanmıştır.” (Şensoy;2005,50)

Şensoy'un dikkat çektiği bu devlet tarafından izlenen bu politikaların doğruluğu tabii ki tartişılr. Belki sosyolojik bir gerilimi engellemiş olabilir ama bugün karşıımıza çıkan çarpık kentleşme sorunlarının insanlarda meydana getirdiği bunalımın seviyesi hiç de azımsanacak boyutlarda değildir. Özellikle küçük veya büyük çaptaki afetlerde (sel-deprem vb.) yaşanan sıkıntılar ve can kayıpları bu politikaların yanlışlığını çok açık bir şekilde ortaya koymaktadır.

Şensoy'un dikkat çektiği hususlardan birisi de kırsaldan şehre göç edenlerin iş gücü olarak toplandıkları belli başlı meslek gruplarının; kapıcılık, odacılık, hizmetçilik, çöpçülük, simitilik, ayakkabı boyacılığı, eskicilik ve hamallık gibi marjinal meslekler olduğudur. Yine Şensoy'a göre(2005,50) bu marjinal mesleklerle gerçekleşen kentleşme, tarımdaki gizli işsizliğin kentlere taşınmasıdır. Bunun, bir başka anlamı da, kırsal yoksulluğun, kentsel yoksulluğa dönüşmesidir. Gecekondularda yaşayanlar, kentlere köy ve kasaba değerleriyle yaşantılarını, yani “köy havasını” taşımakta, “kentleri köyleştirmektedirler”.

2. BÖLÜM

KIRIKKALE VE GÖÇ

I. Dünyada Göç Hareketleri

Göç insanlık tarihi kadar eski ve insanların var olduğu günden bugüne dek yapıla gelen bir nüfus hareketidir. Bu anlamda geçmişte, Dünya tarihine yön veren birçok büyük göç olayı yaşanmıştır. Bunlara en güzel örnek bizim tarihimizden verilebilir. Orta Asya'daki iklim koşullarının zorlaşması, kuraklık ve artan nüfusun etkisiyle, burada yaşayan kavimlerin, yeni yerleşim yeri bulmak amacıyla batıya doğru göçe başlamaları 'Kavimler Göçü' nü başlatmış, bu göç olayı da doğurduğu sonuçlar itibariyle, bugün ki Avrupa milletlerinin temelini oluşturmuştur.

Yine pusulanın icat edilmesiyle açık denizlere çıkarak büyük keşifler yapan Avrupalı denizciler, Amerika, Afrika ve uzak doğudaki zengin hammadde kaynaklarına ulaşmış ve buralarda yüzyıllarca sürecek sömürgeler kurmuşlardır. Bu dönemde kurdukları bu sömürge ülkelerine göç ederek yerleşen binlerce Avrupalı, hem bu ülkelerin kültürlerinde değişikliklere yol açmışlar, hem de o ülkenin zengin yeraltı ve yer üstü kaynaklarını kendi ülkelerine taşıyarak kalkınma adına büyük hamleler gerçekleştirmişlerdir.

Dünyada meydana gelen göç olaylarını göç dalgaları şeklinde gruplandırabiliriz: (Yalçın;2004,96–97)

1. göç dalgası, 17. yüzyılda, Avrupa devletlerinin emperyal güçler olarak ortaya çıkmasından, I. Dünya Savaşı sonuna kadar ki dönemi kapsamaktadır. İngiltere, Hollanda, Fransa, Portekiz ve İspanya gibi ülkeler coğrafi keşiflerle tanıdıkları yeni topraklarda koloniler oluşturmuşlardır. Kolonileştirmeye binlerce kişinin Avrupa'dan Afrika, Asya ve sonrasında da Amerika'ya göç ettikleri bilinmektedir. Bu göçler, işgal edilmiş yerlere, ya sürekli olarak yerleşmek üzere ya da geçici kalmak amacıyla yapılmıştır.

2. göç dalgası, 17 ve 18. yüzyıllarda, Avrupalı tüccarların Batı Afrika'dan Amerika'nın güneyine, Karibik Adalarına, Brezilya'ya ve Guyana'ya köle taşımalarından ve kölelik sona erdikten sonra da İngilizlerin Güney Asya'dan Doğu Afrika, Fiji, Jamaika, Surinam ve Trinidad'a sözleşmeli uşak ve işçi götürmelerinden

oluşmaktadır. 300 yıl süren bu göçler sonucunda birçok yerde yerli nüfus azınlık durumuna düşmüş ve Kanada, ABD, Latin Amerika, Avustralya ve Yeni Zelanda'da kurulacak devletlerin temelleri atılmıştır.

Güney Afrika örneğinde olduğu gibi, yerli nüfusun azınlık durumuna düşürülemediği yerlerde ise yerliler beyaz yöneticilerin kontrolü altına girmeye zorlanmıştır. Avrupa kontrollü köle ve uşak taşımacılığının, Sri Lanka, Uganda ve Kenya gibi göçmen nüfus çoğunluklu toplumları oluşturduğu da ayrıca bilinmektedir.

3. göç dalgası, I. Dünya Savaşı sonrasında imparatorlukların dağılması sonucunda oluşmuştur. Habsburg ile Osmanlı İmparatorluğu'nun dağılmasıyla Orta, Doğu ve Güney Avrupa'da, sınırları etnik yerleşimlerle uyumlu olmayan yeni devletler oluşmuş ve bu devletlerin, nüfusun homojenleştirilmesi çalışmaları, diğer etnik grupların zorunlu göçleriyle sonuçlanmıştır. Ayrıca, Rus Bolşevik Devrimi, Nazi Almanya'sının Yahudi ve diğer etnik gruplara uyguladığı şiddet ve diğer ülkeleri işgal ederek Avrupa'ya yayılması da zorunlu göçlere neden olmuştur.

4. göç dalgası, II. Dünya Savaşı'ndan sonra sömürge ülkelerinin, bağımsızlıklarını kazanmasıyla başlamıştır. Yeni oluşturulan hükümetler, sömürgeci güçlerin bu ülkelere çekilmesi gerektiğini savunmuşlardır.

5. göç dalgası ise, yine II. Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan, ABD, Batı Avrupa ülkeleri ve petrol üreten Orta Doğu ülkelerindeki işçi açığının giderilmesi amacıyla işçi ithal edilmesi olarak gerçekleşmiştir. Batı Avrupa ülkelerine Yugoslavya, Türkiye ve Kuzey Afrika'dan, ABD'ye Meksika ve Karibik'ten, Suudi Arabistan, Libya, Irak ve Arap Emirlikleri'ne ise Mısır, Yemen, Güney ve Güneydoğu Asya'dan işçi göçleri olmuştur. (Yalçın;2004,100) Bu göç dalgası, olumlu ve olumsuz etkilerini günümüze kadar hissettiren uluslararası işçi göçlerini kapsamaktadır. Bu ülkelere alınan işçilerin yoğunluğu, bu dalganın işçi göçleri olarak adlandırılmasına neden olmuştur.

Her ne kadar içgöçü akımları, göç alan ülkelere geçici olarak düşünülmüşse de misafir işçilerin çoğu, gittikleri ülkelere kalmış ve ev sahibi ülkelerin dini ve etnik yapılarında değişimlere neden olmuşlardır.

Özellikle Batılı devletlerin yukarıda açıklanan tarihsel gelişimleri ile birlikte belirtilmesi gereken bir sorun ise, diğer ülkelerin, bu dönemleri tarihin aynı kesitinde

yaşamaları, ancak bunun sonucu olarak sanayileşmeden kentleşmeleridir. Birçok Afrika ve Latin Amerika ülkesinde ve kısmen Asya'da kentleşmenin başlaması ve büyük kentlerin doğması 19. yy. sömürgeciliğiyle aynı zamanda olmuştur. Bunun nedeni, tarihsel bir rastlantıdan ziyade, Batı ideolojisinin kendisini, diğer kültür ve uygarlıklara karşı daha güçlü ekonomik, toplumsal, kültürel ve askeri-siyasi araçlarla kabul ettirmesinde aranmalıdır.

“Üç yüz yıldır gelişerek batılılaşma değil de, batılılaşarak gelişme çabasında olan Türkiye için bu gözlem çok önemlidir. Tarihteki bu göç dalgaları incelendiğinde, II. Dünya Savaşı'ndan sonra başlayan 5. göç dalgasına kadar ki 4 göç dalgasının genelinde toplumların, iradelerinin dışında zorunlu olarak göç ettikleri ve bu göçlerin serbest değil, zorunlu göçler olduğu görülmektedir. II. Dünya Savaşı'ndan sonra ise insanlar, iradeleri doğrultusunda serbest göç etmişlerdir. Buna eklenebilecek bir husus ise, özellikle uluslararası göçlerde ülkelerin de seçme hakkını kullanabilme özelliklerinin bulunmasıdır.” (Gürkan;2006,40)

II. Türkiye’de Göç Hareketleri ve Kentleşme

A. Türkiye’de İç Göç ve Kentleşme

Türkiye’de, 1950’li yılların kalkınma faaliyetleri ile birlikte bölgelerarası farklılıklar daha da belirgin hale gelmiş, hızlı nüfus artışı ve tarımda makineleşme nedeniyle iç göç ve dış göç hareketleri hızlanmıştır. (Özcan, 1998, 78)

1950’li yıllarda ciddi manada başlayan Türkiye’deki göç hareketlerinde ilk akım yönleri Doğudan Batıya doğru olmuştur. Bu bağlamda ilk göç hareketlerinde Karadeniz Bölgesinin önemli bir paya sahip olduğunu Tümertekin’in ifadelerinden anlıyoruz. “1950–1955 devresindeki durumu gösteren haritada her şeyden evvel şu husus dikkati çekmektedir: Sözü edilen başlıca bölgelerden Karadeniz Bölgesi açık bir şekilde, sadece Zonguldak hariç, bütünü ve aynı zamanda, vilayetlerin verdikleri nüfus miktarı ile aldıkları nüfus miktarları arasındaki, verdikleri lehine olmak üzere, mevcut büyük fark ile nüfus veren karakterdedir. Buna karşılık Doğu Anadolu’da nüfus veren vilayetler mahduttur.” (Tümertekin;1968,23–24)

Türkiye de 1950’li yıllarda başlayan ve yoğun olarak yaşanan köyden kente göç ve bunun sonucunda ortaya çıkan hızlı kentleşme birçok sorunun ortaya çıkmasına da neden olmuştur. 1970’lere kadar akım yönü kırdan kente doğru olan göçler, 1980’den sonra az gelişmiş kentlerden gelişmiş kentlere doğru yönelmiştir. (Gişi;2007,15) 1990’larda ise iç göç olgusuna zorunlu göçler olarak adlandırılan güvenlik nedeni terör olayları sonucu, kırsal yerleşmelerde korku nedeni kitlesel göç hareketleri de eklenmiştir.

İnsanlık tarihi ile özdeş olan göç olgusu, demografik, ekonomik, siyasi, psikolojik, antropolojik ve sosyolojik içeriklere sahip olması nedeniyle çok yönlüdür. Göçün bu özelliği ona evrensel bir yaklaşımdan ziyade yerel yaklaşım ve incelemeleri gerekli kılmıştır. (Yalçın;2004,3) Ülkemizdeki nüfus hareketleri sağlıksız kentleşmeye, işsizler ordusunun kentlere yığılmasına, köylerdeki esnaf ve zanaatkârların iş yerlerinin dağılmasına ve özellikle genç nüfusun kırsal alandan kopmasına neden olmuştur. Diğer taraftan göç olayının köylerin yerleşme düzeni üzerine de olumsuz etkileri görülmektedir. (Gişi;2007,15)

“Türkiye’nin son elli yıldaki bir tarım toplumundan sanayi toplumuna geçme macerası içinde, iç göç hareketlerinin ana eksenini, kırdan kente göç, bir başka deyişle kentleşme oluşturmuştur. Günümüzde değişik ölçütlere göre kentleşme oranı yüzde 70’leri aşan bir düzeye ulaşmış yani kentleşme süreci sona ermeye yaklaşmıştır. Bunun sonucunda da ülke içindeki toplam göç hareketlerinde kırdan kente göçün oranı, kentten kente olan göçlerin yarısına düşmüştür.” (Konferans;1998, 7–8)

Modern Türkiye bir anlamda iç ve dış göçler ile inşa edilmiştir. Cumhuriyet ile birlikte yeni kurulan devletin palazlanma döneminde, yeni sınırlar dışında kalmış olan Türk ve Müslüman topluluklar ülkemize getirilmiş ve yeni devletin temellerine eklenmiştir. Bu toplulukların ülke içindeki yerleşmeleri ve sanayileşmeye bağlı olarak ortaya çıkan köyden kente göç olgusu, bu topraklarda “göç olgusu” ile birlikte yaşamayı zorunlu hale getirmiştir. (İçduygu;1998, 207–208) Hızlı toplumsal değişimin bir sonucu olarak ortaya çıkan göç, paralelinde hızlı bir toplumsal değişmeye de neden olmuştur.

“1940’lardan sonra Batı’dan gelen maddi yardımların da etkisiyle hızlanan modernleşme, kırsal kesimde toprağa dayalı işlerden kopuşu, kentlerde ise sanayi ve hizmet sektörü için ciddi iş gücü ihtiyacını ortaya çıkarmıştır. Bunun sonucunda da mevsimlik tarım işçilerinin göçüne, sürekli yerleşme amaçlı göçler de eklenmiştir. Bu

ilk dönem göçe neden olan sebepler kısmında anlattığımız gibi, bir yandan kentin çekiciliği ile açıklanabilirken, bir yandan da kırsal bölgelerde yaşamın zorlaşması ve ekonomik anlamda bir zayıflamanın gündeme gelmesi, dolayısıyla da köyden kaynaklı itici faktörlerin etkisiyle de açıklanabilir. Bu noktada kentin çekiciliği ve köyün iticiliği arasında bir öncelik sonralık ilişkisi tanımlamak yerine ikisi arasında bir örtüşmeden bahsetmek daha nesnel bir yaklaşım olur.” (İçduygu;1998, 208)

İçduygu'nun da değindiği gibi 1950'li yıllarda gelen Amerikan yardımları, ulaşım ağlarında muazzam gelişmelere ve bu vesileyle de kırsal kesimdeki insanların şehir yaşamından haberdar olabilmelerine sebep olmuştur. Kırsal kesimin zor yaşam koşulları yanı sıra şehir yaşamının kolaylık ve cazibeleri de bu farkındalık neticesinde köyden kente göç sürecini hızlandırmıştır.

1970 ve 1980'lere geldiğimizde göçün zincirleme etkiyle sürdüğü, 1990'larda ise sanayi sonrası toplumda “ağlar” (network) yapılanması içinde göçün daha da farklılaştığını görüyoruz. Yine bu dönemde meydana gelen hızlı toplumsal ve siyasi gelişmelerin de (terör yüzünden zorunlu göç gibi) son dönem göç hareketlerine etkisini vurgulamak gerekir. (İçduygu;1998, 208)

Göçün akım yönleri, kırdan-kente, kentten-kente, kentten-kıra, kırdan-kıra olabilir. Türkiye’de göçler çoğunlukla kırdan kente ve özellikle son yıllarda kentten kente olmaktadır. Türkiye’de hem geçmişte hem de günümüzde oldukça karmaşık bir göç süreci yaşanmış ve halen yaşanmaktadır. Bunun bir yüzü de dış göçtür. Ülkede yeterli iş gücü imkânı sağlanamadığı için özellikle 1960’lı yıllarla başlayan süreç içinde sürekli olarak yurt dışına iş gücü göçü yaşanmıştır.

Buna karşılık Türkiye, çevresindeki ülkelerden çok çeşitli nedenlerle Müslüman ve Türk göçü almış ve almaya devam etmektedir. (İçduygu;1998, 217) Bu süreç özellikle Osmanlı İmparatorluğu’nun 19.yy’ın ikinci yarısından sonra kaybettiği topraklardan ayrılmak zorunda kalan Türk, Arnavut, Çerkez, Boşnak vb. toplulukların Anadolu’ya sığınmasıyla başlamıştır. Bunlar arasında en önemli yeri ise Yunanistan (1923–1933 nüfus Mübadelesi) ve Bulgaristan’dan (93 Harbi sonrası, Balkan Savaşı ve 1990’lı yıllar) yapılan göçler tutar.

Dünyada ve pek çok gelişmekte olan ülkede olduğu gibi Türkiye’de de köylülüğün çözülmesi ve kırdan kopuş II. Dünya savaşı sonunda başlamıştır. 1945’ten sonra Türkiye’de, ülkenin hemen hemen tamamında tarımsal yapının dönüşümü ile

birlikte kentsel nüfusta hızlı artış yaşandı. Bununla birlikte söz konusu dönüşümün diğer boyutunu ise Avrupa'ya yönelen göçmen işçiler oluşturdu. Milyonlarca kişinin kırsal kesimden gerek kentlere, gerekse de yurt dışına göç etmeleriyle geleneksel kırsal yapıdan modern kentsel yapıya geçiş başladı.

Tablo 3: Türkiye Nüfusunun Gelişimi (1927 – 2008)					
Yıllar	Genel Nüfus	Kent Nüfusu	Kent (%)	Kır Nüfusu	Kır (%)
1927	13.648.270	3.305.879	24	10.342.391	76
1935	16.158.018	3.802.642	24	12.355.376	76
1940	17.820.950	4.346.249	24	13.474.701	76
1945	18.790.174	4.687.102	24	14.103.072	76
1950	20.947.188	5.244.337	25	15.702.851	75
1955	24.064.763	6.927.343	28	17.137.420	72
1960	27.754.820	8.859.731	31	18.895.089	69
1965	31.391.421	10.805.817	34	20.585.604	66
1970	35.605.176	13.691.101	38	21.914.075	62
1975	40.347.719	16.869.068	41	23.478.651	59
1980	44.736.957	19.645.007	43	25.091.950	57
1985	50.664.458	26.865.757	53	23.798.701	47
1990	56.473.035	33.326.351	59	23.146.684	41
2000	67.803.927	44.006.274	65	23.797.653	35
2007	70.586.256	49.763.310	70,48	20.822.653	29,52
2008	71.517.100	53.611.753	74,96	17.905.377	25,04
Kaynak: TÜİK - 2008					

Köyün dönüşümü, kırdan kente göçü hızlandıran en temel olgulardan biriydi. Bunun altında yatan faktör ise, köyde meydana gelen nüfus artışı idi. Birinci Dünya Savaşı'nı izleyen yıllarda Türkiye hızlı bir ekonomik, siyasal ve toplumsal dönüşüm yaşamaya karşın, 1950 yılına kadar geleneksel tarım toplumu olma özelliğinden kurtulamamıştır. 1927 yılında toplam iş gücü içinde tarımda istihdam edilen iş gücü oranı %81 iken, 1950'de bu oran sadece %78'e düşmüştür.

1927'den 1950'ye sanayide istihdam edilen iş gücü oranı %9'dan %10'a çıkmış, hizmet sektörü ise bu dönemde %10'dan %12'ye yükselmiştir. Yine aynı dönemde tarımsal üretimin ulusal üretim içindeki payı %49'dan %45'e düşerken, sanayi üretimi %14'ten %18'e, ulaşım ve iletişimin payı da %4'ten %5'e yükselmiştir. Nüfusun kırsal-kentsel durumu da bu dönemde çok az değişme göstermiş, 1927'de kırsal nüfus %88 iken 1950'de ancak %81'e düşmüştür. Bu oran 1950 yılından itibaren hızla düşmeye başlamış; 1960'ta %74, 1970'te %64, 1980'de %55, 1990'da %44 ve nihayet 2008 yılı itibariyle de %25'e inmiştir.

1927–1995 arasındaki kentleşme süreci üç döneme ayrılabilir. 1927–1945, 1945–1980, 1980–1995. Birinci dönemde gerçekleşen değişim oldukça yavaş ve durgun iken diğer iki dönemde gerçekleşen değişim önemli ölçüde hızlıdır.

1945'ten sonra Türkiye'de yaşanan kentleşmenin şüphesiz en önemli nedeni köyden kente göçtür. 1950–1960 yılları arası yaklaşık 3 milyon, 1960–1970 yılları arası ise yaklaşık 5 milyon kişinin köyden kente göç ettiği tahmin edilmektedir.

Türkiye'ye yabancı sermayenin girişi 1947'de “Marshall Yardımı” adı altında gerçekleşmiştir. 1948 yılında Avrupa Ekonomik İşbirliği Örgütü'ne üye olan Türkiye, bunu izleyen 11 yıl içinde 1.200.000 ABD doları yardım almıştır. 1949'da Avrupa Konseyi'ne, 1952'de de NATO'ya üye olan Türkiye'de bu dönemlerde iktidara gelen Demokrat Parti'nin liberal ekonomi programı uygulanmaya başlandı. . (İçduygu;1998,221) Bu çerçevede de Marshall Yardımı tarımda makineleşme ve yol yapımlarında kullanıldı. 1950–1953 ve 1960–1972 yılları arasında uygulanan Marshall Planı kapsamındaki programlar, sanayi ve inşaat sektöründeki iş gücü ihtiyacının giderek artmasına yol açmış ve bu da köyden kente toplu göçler meydana gelmesine sebep olmuştur.

1950'den sonra makineleşme ve tarımdaki diğer gelişmelerle birlikte ekilebilir alanlar hızlı bir şekilde genişledi. Ancak bu büyüme, nüfus artışı ile birlikte geleneksel toprak sisteminin dönüşümüne neden olmuş ve büyük toprak sahipleri -ki bunlara bir dönem Türk sinemasında sıkça işlenen toprak ağaları diyebiliriz- ile küçük toprak sahipleri ya da topraksız köylüler arasında kutuplaşmayı hızlandırdı. Bu durumda tarımsal faaliyetini sürdüremeyen birçok köylü kentlere göç etmeye başladı. Diğer taraftan önemli bir faktör de, ulaşım ve iletişim araçlarında sağlanan iyileşmelerin, kırsalda yaşayanların hareket kabiliyetini artırması ve onları modern-kentsel yaşamla tanıştırmasıdır.

1980'lerden sonra Özal dönemiyle birlikte serbest piyasa ekonomisi ve liberal politikaların uygulanması, sanayi ve hizmet sektörlerinde önemli gelişmelere neden olurken tarım sektöründe düşüşe sebebiyet vermiştir. Bu da köyden kente göçü hızlandıran etkenlerden birisi olmuştur. 1980'li yılların ortalarından itibaren ortaya çıkan terör sorunu da göçün bir başka boyutunu oluşturmuştur. Doğu ve Güneydoğu'da yaşayan binlerce insan ekonomik ve siyasal güvensizlik nedeni ile kırsal alanlardan kentlere göç etmişlerdir.

1945–1995 yılları arasında yaşanan kitlesel kır-kent göçü milyonlarca köylünün başta İstanbul, Ankara, İzmir ve Adana olmak üzere kentsel alanlara yerleşmesine yol açtı. 1950–1970 arasında yılda 200 binden fazla köylünün kentlere göç ettiği tahmin edilmektedir. Söz konusu rakamlar 1970–1980 arasında 350 bin, 1980–1995 arasında ise 500 bin civarındadır. Bu yolla iş gücünün önemli bir kısmı kırdan kente kaymış ancak sanayi sektörünün büyüme hızı bu iş gücünü istihdam edebilecek yeni iş alanları açmada yetersiz kalmıştır. (İçduygu;1998, 223) bu durumu aşağıdaki tabloda görmek mümkündür.

Yıllar	Tarım	Sanayi	Hizmet
1927	90%	6%	4%
1950	80%	7%	13%
1980	60%	12%	28%
2000	48%	13%	39%
2007	26%	20%	54%

Kaynak: Öcal - Eroğlu, 2007

Tabloda da görüldüğü gibi sanayi sektöründe hiçbir dönemde büyük bir gelişme olmamış, gelişmekte olan ülkelerin gösterdiği, tarımdan sanayiye, sanayiden de hizmete geçiş trendini Türkiye gösterememiştir. Bu bağlamda Türkiye de daha çok tarımdan direk hizmet sektörüne geçiş süreci egemen olmuştur.

Türkiye’de kırdan kente göçün temel doğrultusu geri kalmış Doğu illerinden az çok sanayileşmiş Batı illerine doğru olmuştur. Halen devam eden bu eğilim, kıyı kentlerinde gelişen turizm sektörüne yönelen iş gücü göçü ile de çeşitlenmiştir. Aynı doğrultuda, Orta ve Güney Anadolu’da gelişmekte olan kentler de, geri kalmış Doğu ve Güneydoğu için çekim merkezi konumuna gelmişlerdir. Hiç şüphesiz, coğrafi bölgeler arasındaki sosyo-ekonomik gelişme farklılıkları göç yönlerini anlaşılır kılmaktadır. (Kıray;1999,160–163)

Türkiye’de 1950’lerden sonra hızlanan iç göç ve kentleşmenin seyrini etkileyen en önemli faktörlerden birisi de siyasal ve ekonomik etkenler gelmektedir. Bu bağlamda “yaklaşık elli yıllık dönemde tarımsal kesim, geçimlik üretimden ulusal hatta uluslar arası pazar için üretim yapan bir yapıya doğru evrilmiştir.” (İçduygu;1998,226) Bu durum sonucunda da tarımsal üretim teknolojisinin gelişmesiyle tarımın verimliliği artmış ama aynı zamanda tarımsal iş gücüne olan gereksinimin düşmesiyle de kırdan kente kopuş hız kazanmıştır.

Bununla birlikte, özellikle 1980'den sonra önemli ölçüde azalsa bile, tarıma yönelik koruyucu politikaların sürmesi, küçük ölçekteki üreticiliğin devamını sağlamıştır. Küçük üreticiliğin tasfiye olmayıp halen var olması, kırdan kopuşun hızını azaltmıştır.

Yine hükümetler tarafından uygulanan 5 yıllık kalkınma planları da Türkiye'de göç olgusunu etkilemişlerdir. "Birinci 5 yıllık planda (1963–1967) -optimum kent büyüklüğü- ilke olarak belirlenirken, ikinci 5 yıllık plan (1968–1972), büyük kentlerin yaratılmasını amaçladı. Bu eğilim daha sonraki üçüncü 5 yıllık planda da (1973–1977) ağırlıklı olarak yer alırken, dördüncü plan (1978–1982) çubuğu diğer tarafa bükü ve bölgeler arası dengesiz büyümenin engellenmesi yönünde tedbirler öngördü.

Bu bağlamda, metropoller yaratmak yerine -ara merkezler- yaratılması amaçlandı. 1980 askeri darbesinden sonraki ilk sivil hükümetin hazırladığı beşinci (1985–1989) ve altıncı (1990–1994) 5 yıllık kalkınma planları da aynı doğrultuda kararlarla, orta büyüklükte kentlerin oluşmasını ve bölgeler arası eşitsizliğin giderilmesini amaçladı. Ancak bugünkü manzaraya bakıldığında son 20 yıldır devam eden önleme çabalarına rağmen boğazın iki yakasındaki yığılma önlenememiş değil." (İçduygu;1998,226) Ancak kırdan kopan nüfusun yine de hızla kentlere akması toplumsal sistem içinde önemli sorunlara neden olmuştur.

Bu çerçevede, göç olgusuna bir de "kentlileşme" kavramı girmiştir. Kentleşme, nüfusun belli alanlarda yaygınlaşmasını anlatırken; kentlileşme kentsel alanlarda toplanan nüfusun kentli değerlere sahip bireyler haline gelmesini, kentin sunduğu fırsatlardan ve olanaklardan yararlanabilmesi ve kent yaşamıyla bütünleşebilmesini anlatır.

Kırdaki çözülme sonucu kırdan kopan ve kentlerde toplanan kitleler, kentsel yaşama ayak uyduramayıp, kentsel değerleri benimseyemeyince, kır ile kent yaşamı arasında kalmakta ve kent yaşamına yabancılaşmaktadırlar. "Bu süreçte yine işçi sınıfı hareketi çerçevesinde tam olarak bu hareketin bir parçası olamayan ve sendikalaşmış örgütlü işçi hareketi ile iş gücü piyasasında ucuz ve örgütsüz bir iş gücü kümesi olarak çekeşebilecek bir kitlenin kendisini yeniden üretmesini getirmektedir." (İçduygu;1998,227) Bu duruma örnek olarak artan çocuk işçiliğini göstermek mümkündür.

Bu noktada şunu belirtmeliyiz ki kır-kent göçü, Türkiye'deki tek göç örüntüsü değildir. Özellikle son yıllarda kentten-kente göç de önemli bir olgu olarak karşımıza çıkmaktadır ve Türkiye'nin bugünkü iç göç eğilimlerinin anlaşılması açısından önem taşımaktadır. Kentleşme ve sanayileşme bakımından iki kutuptan (Ankara, İzmir, İstanbul, İstanbul'a komşu iller, Adana, Mersin ve çevresi) söz edilebilirken kentten-kente bir göç kaçınılmaz olmaktadır. (Kıray;1999,164) Aynı biçimde bir üçüncü göç örüntüsü olarak da, daha çok Ege ve Akdeniz Bölgelerinde görülen kırdan kıra göçten bahsedilmektedir. Ancak bu son göç akımı, Türkiye iş gücü pazarı açısından fazlaca bir önem taşımamaktadır.

Yukarıda kapsamlı olarak özetlediğimiz iç göç süreci, gelişmekte olan birçok diğer ülkenin, özellikle II. Dünya Savaşı'ndan sonra yaşadığı toplumsal dönüşümlere benzer olarak, ülkemizde de işçileşme sürecine katkıda bulunan en önemli faktördür. Ancak burada karşılıklı bir etkileşimin varlığı da göz ardı edilmemelidir.

Tümertekin'e göre ki bu tespitini 1960'lı yıllarda yapmıştır; Türkiye'deki vilayetlerin üçte ikisi göç veren pozisyonundadır. Türkiye'nin büyük bir kısmı küçük ve sınırlı bazı bölgelere göç vermektedir. Burada unutulmaması gereken husus ise göç veren yerlerin ülkenin her bölgesine dağılmış bir şekilde bulunmayışıdır. (Tümertekin;1968,87) Göç veren bölgeler, birkaç il hariç, Doğu ve Güneydoğu illeri, Zonguldak ve Samsun hariç Karadeniz'deki diğer illerden oluşmaktadır.

Türkiye'deki iç göç olgusunun gelişiminde dayandığı temel nokta olan kırdan kente göç olgusunda, tarımın geçim standartlarında yetersiz kalması ve insanların ekmek parası kazanma amacıyla kentlere yönelmesi en önemli gerekçedir. Köylerden ayrılan nüfusun büyük kısmı büyük şehirlere göç ederken az bir kısmı da nüfusu 10.000'den fazla olan şehir statüsündeki kasabalara yönelmiştir. Bu durumla birlikte büyük şehirler daha da büyümeye, kasabalar ise nüfuslarının biraz daha artmasıyla şehir hüviyetine bürünmeye başlamışlardır.

Türkiye'de meydana gelen iç göçleri Tümertekin, mesafe bakımından iki gruba ayırır : (Tümertekin;1968,88)

- İstanbul başta olmak üzere büyük şehirlere yapılan uzun mesafeli göçler
- Hemen yakındaki, genelde sınırlı kapasiteli çekim merkezlerine yönelmiş olan kısa mesafeli göçler

İç göçlerin nüfusun yaş ve cinsiyet durumu üzerindeki etkisi ise şu şekilde olmuştur. Göç veren yerlerde iş bulma ve çalışma ümidiyle bu eyleme katılanlar çoğunlukla erkekler olduğundan, geride kalan nüfusta kadınların oranı fazla iken, göç alan bölgelerde ise gelen göçlerin büyük çoğunluğunun erkek olması hasebiyle şehir nüfusunda erkek oranı fazladır. (Kıray;1999,166) Yine yaş durumuyla ilgili olarak da, genelde kırsal kesimlerden iş için göç edenler gençler olurken yaşlılar memleketlerini terk etmemekte ve bu da göç veren yerlerde yaşlı nüfusun fazla olması sonucunu doğurmaktadır. Aynı şekilde şehre göç edenlerin büyük çoğunluğunun genç olması da şehir nüfuslarında genç nüfus oranının daha fazla olması sonucunu doğurmaktadır.

B. Türkiye’de Dış Göç

Türkiye meydana gelen dış göç olaylarını, iki başlıkta ele alabiliriz. Bunlar, dışarıdan Türkiye’ye yapılan göçler ve Türkiye’den dışarıya yapılan göçlerdir.

Yukarıda bir bölümüne kısmen değindiğimiz gibi, Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşu ile birlikte oluşan yeni sınırlar, çok sayıda Müslüman ve Türk’ün dışarıda kalmasını beraberinde getirdiği gibi, çok sayıda gayrimüslim ve başka milletten insanın da Türkiye topraklarında kalmasını beraberinde getirmiştir. Başta Lozan Antlaşması ile yapılan büyük mübadele ile göç eden Rumlar olmak üzere, yüz binlerce insan Türkiye’den başka ülkelere göç etmişlerdir. 1960’lı yıllara kadar Türkiye’den yurt dışına yönelen bu göç dalgası, ağırlıklı olarak gayrimüslimleri içermektedir.

Bu göç, ekonomik bir göç olmaktan çok, siyasi ve kültürel nedenlerden kaynaklanan bir nüfus hareketidir. Bu dönemde, binlerce gayrimüslimin, bazen kişisel girişimleri bazen de küçük gruplar halinde ülkeden ayrıldıkları bilinmektedir. Öte yandan İsrail Devleti’nin kuruluşunun getirdiği çekicilik ile 1948 ve 1952 yılları arasında yaklaşık on binlerce Musevi Türkiye’den İsrail’e göç etmiştir.

Türkiye, 1960’ların başından sonra da yurt dışına verdiği büyük bir göç dalgasıyla karşı karşıya kalmıştır. Yukarıdaki bölümlerde ayrıntılarıyla değindiğimiz bu işçi göçü dalgasıyla, yüz binlerce vatandaşımız Türkiye’den ayrılmış, belki de dönmek üzere gittikleri ülkelere yerleşmişlerdir. Hatta buralara yerleşen Türk vatandaşlarının çocukları da buralarda kalmaya devam etmiş, tamamen bu ülkelerin kültür özellikleriyle yetişen, üçüncü bir nesil oluşması da kaçınılmaz olmuştur. Bugün

bu şekilde diğerk ÷lkelerde yaşayan, 4 milyondan fazla T÷rk vatandaşı bulunduğu bilinmektedir.

T÷rkiye’de dış g÷ç olgusunun diğerk bir y÷n÷ de, T÷rkiye’ye yapılan g÷çlerdir. T÷rkiye’ye yapılan bu g÷çlerin tarihini, Cumhuriyet öncesine dek uzatmak mümkündür. Bilindiği gibi “93 Harbi”, Balkan Savaşları ve arkasından gelen Birinci D÷nya Savaşı, Osmanlı egemenliğindeki topraklarda yaşayan insanların hayatlarını önemli ölç÷de etkilemiştir. Bu üç savaş sırasında yüz binlerce kişi Balkanlar’dan Anadolu’ya g÷ç etmiştir.

T÷rkiye’ye g÷çün birinci dönemini “ulusal inşa” dönemi olarak adlandırmak pek yanlış olmaz. Çünkü bu dönemde karşımıza çıkan en temel g÷ç görüntüsü, savaş sonunda Cumhuriyet T÷rkiye’si sınırları dışında kalmış, Osmanlı topraklarında yaşayan Müslüman ve çoğunlukla T÷rk kökenli insanların, milli iradeye dayanan yeni “anayurda” g÷çleridir. Bu g÷çlerin temel nedeni siyasal, dinsel ve kültürel nedenli çatışmalar ve anlaşmazlıklar olmuştur.

1945’ten 1980’lere dek uzatabileceğimiz 2. dönem daha çok, Bulgaristan’dan gerçekleşen g÷çler ile komşu ÷lkelerden yapılan g÷çler ile belirlenmiştir. Önce 1950–1951 ve daha sonra 1969–1978 arasında olmak üzere, iki parti g÷ç dalgası ile Bulgaristan’dan ÷lkemize yaklaşık 270 bin kişi iltica etmiştir

III. Sanayileşme ve Kentleşme

İnsanların sosyal yaşantılarında her türlü gereksinimlerini karşılamak için çeşitli maddeleri doğadan çıkartmak, üretmek ve bunları değişik biçimlerde işlemek amacıyla yaptıkları faaliyetler bütününe sanayi denir. Yine sanayi, bireylerin kendilerinin veya diğerk bireylerin gereksinmelerini karşılamak için birbirleriyle işbirliği yaparak, bir enerji kaynağından elde edilen güç yardımıyla bir veya birden çok alet kullanarak, bilgi ve tecrübelerinin ışığında doğadan çıkardıkları hammaddeleri işleyip yarı mamul veya mamul ürünler haline getirmeleridir. Bu açıdan sanayi, ilk çağlardan günümüze kadar süregelen ve bilim ile tekniğin etkileşimi sonucu ortaya çıkan, teknolojik ilerlemelere koşut olarak gelişen bir faaliyetler dizisi olmaktadır. (Kızılcelik;1991,8)

İnsanoğlu tarihsel süreçte ilk önce hayvanları evcilleştirmiş ve onların gücünden yararlanarak üretim yapmaya çalışmıştır. Daha sonra buhar makinesinin icadı ile buhar gücünden yararlanmaya başlamış ve bununla da, belki de insanlık tarihinin bilim ve teknikteki en büyük sıçramasını gerçekleştirmiştir. İnsanoğlu bu gelişmeyle, seri üretim mekanizmasının hayata geçmesi ve bununla ortaya çıkan sanayi ya da endüstri kavramı ile tanışmıştır.

Sanayi Devrimi olarak adlandırılan bu büyük gelişme sonucu, insanlık leminin topyekn kültür, uygarlık, medeniyet, anlayış, duyuş, beceri, eşyayı ve kinatı anlama kabiliyeti, ufku ve daha pek çok önemli hayati fakülteleri, çok büyük bir olgunlaşma göstermiş ve insanlığı tam kmil bir varlık haline getirmiştir. İnsanlığın ulaştığı bu zirve, yeni yollar ve kapılar açmış, bunun sonucunda da önce elektrik enerjisi buhar gücünün yerini almış, daha sonra da bilgisayar teknolojisi insanlığı varacağı en yüksek noktalara taşımıştır. Öyle ki baş döndürücü hızda gelişen bu bilim ve teknoloji, bilgisayar ağı olarak algılanmakta ve sanal lem insanlığı etkisi altına almaya başlamaktadır.

Sanayi Devrimi'nden sonraki gelişim evresi ise birkaç farklı sanayileşme dalgası şeklinde karşımıza çıkmıştır. Bilindiği gibi Sanayi Devrimi ilk olarak 17. yy'da İngiltere'de, yani Avrupa'nın göbeğinde gerçekleşmiştir. Bu yıllarda dokuma sanayisinde ilk sanayileşme dalgası başlamıştır. İkinici dalgayı demir-elik devri, üçüncü dalgayı ise ulaştırma ağı oluşturmuştur. 19. yy'ın ortalarına doğru dördüncü sanayileşme dalgası olarak kabul edilen kimya ağı başlamış, hemen ardından ise, yine büyük bir öneme sahip olan elektrik sanayi belirginleşmiştir.

Elektrik sanayinin bu değişim ve gelişim evresine katkısı çok büyük olmuş, bundan önceki bütün sanayi kollarını ve üretim mekanizmalarını temelden değiştirmiştir. Elektrik sanayisini benzin motoru ağı izlemiş, onun ardından da atom gücü devri sanayileşme dalgalarında yepyeni ufuklar açmıştır. (Kızılçelik;1991,16) Elektrik, atom, daha sonra elektronik gibi devrimler, sanayileşmede günümüzün ağı olan bilgisayar devrini ortaya ıkarımış ve bilgisayar-internet dünyasındaki hızına yetişilmez gelişmelerle sanayileşme süreci, belki de insanlık tarihi boyunca varabileceği en son noktanın yamaçlarına ulaşmıştır.

Bütün bunlar ışığında, Sanayi Devrimi'nin, toplumlarda meydana getirdiği en büyük değişimlerden biri, toplumsal sınıflarda meydana getirdiği değişiklikler ve ilk

defa ortaya çıkan bazı toplumsal sınıfları insanlığa kazandırmış olmasıdır. Toplum bünyesinde meydana gelen bu köklü değişim, sosyal yapıları da temelden değiştirmeye başlamış, o güne kadar ekonomik faaliyetlerin merkezi olan kırsal kesimler, bu noktadaki liderliklerini yeni oluşan şehirlere kaptırmaya ve yeni yeni oluşan kentsel yaşam, kırsal yaşama alternatif olmaya başlamıştır.

Sanayi Devrimi'nin getirdiği değişim ve gelişim ile birçok alanda ilerleme kaydedilmiş, insanların yaşam standartlarında da ciddi bir yükselme meydana gelmiştir. Özellikle sağlık, beslenme, barınma gibi insanlığın temel ihtiyaçlarının karşılanmasındaki iyileşmeler, insan ömrünü uzatmış, bu da nüfus artışlarında; insanlık tarihindeki, alet yapımının keşfi ve yerleşik hayata geçiş ile gerçekleşen iki sıçrama döneminden sonraki üçüncü ve en büyük sıçrama dönemi olmuştur.

Sanayi devrimi ile insanlık âleminde hızla gelişen ve sosyo-kültürel yapıya adapte olan ya da sosyo-kültürel yapıları kendisine adapte eden bütün bu yukarıda saydığımız süreç, farklı birçok tanımla verilmiş olsa da “sanayileşme” olarak kabul edilmektedir.

Gülten Kazgan'a göre sanayileşme, emeğin bilgi ve beceri derecesinin yükselmesi, yaratıcılığın artması, kapitalin niteliklerinin iyileşmesi, yani teknoloji seviyesinin yükselmesiyle tanımlanan bir süreçtir.

Russell'a göre ise sanayileşme, kendileri tüketim malları olmadıkları halde, tüketim mallarının üretimine gerekli olan araç ve gereçler için büyük çapta ve kitle halinde iş gücü kullanma sürecidir. (Kızılcıçelik;1991,15)

Yine bir başka tanıma göre sanayileşme, iş bölümü ile birlikte uzmanlaşmış iş gücüne, üretici ve tüketiciye göre oluşan pazarlara, makine gücünün kullanılması sayesinde büyük ölçekli üretim genişlemesine dayanan teknolojik gelişme sürecidir.

Bütün bu tanımlar yanı sıra sosyal bilimciler açısından kabul edilen sanayileşme olgusu, yukarıda da değindiğimiz gibi makineler ile yakalanan büyük gelişim ve olgunlaşma evresinin, ülkelerin ve milletlerin sosyo-ekonomik yapılarında meydana getirdiği çok köklü değişimlerdir.

Bu değişimlerin başında kırsal yerleşmelerin yanında değeri hızla artan kent yerleşmeleri ve kent hayatının kırsal kesimden gelen insanların sosyo-ekonomik ve sosyo-kültürel yapılarında meydana getirdiği muazzam değişim ve yeniliklerdir. Bu

değişim ve yenilikler sadece insanların sosyo-ekonomik yapılarında değil, mekân olarak da yaşanan bölgelerin yapısal karakterlerinde, köklü değişiklikler meydana getirmiştir.

İşte bu kırsal yaşam ile kent yaşamı arasındaki farkı ortaya koyabilecek, sanayileşme diye tabir ettiğimiz, toplumsal dönüşümün gerektirdiği birtakım ihtiyaçları karşılayabilecek temel gereksinimlerin, temin edilip edilememesi, açıklamaya çalıştığımız sanayileşme ve kentleşme dengesini vurgulamaktadır.

Özetle sanayileşme ve kentleşme dengesini ele alırken sanayileşmeyi, çağdaşlaşma, modernleşme, yukarıda saydığımız değişim ve gelişimlerin toplumların sinelerinde sindirilmesi ve yaşam şekli haline gelmesi olarak kabul edebiliriz. Kentleşme ise, kaba tabiriyle köylülükten şehirliliğe mekânsal bir geçiş olarak kabul edilebilir. Bu amiyane tabir dışında elbette kavramsal ve bilimsel kentleşme tanımları da yapılabilir.

Örneğin, “kentleşme (urbanization), dar tanımıyla şehrin oluşumunu anlatmaktadır. Sosyolojik çalışmalarda, daha çok, sanayileşmenin ve modern toplumların kuruluşunun getirdiği büyük çaplı kentleşme üzerinde durulmuştur. İktisadi gelişme düzeyleri ile kentleşme arasında değişmez bir ilişki bulunmasına rağmen, eksik kentleşme de genellikle devlet sosyalizmiyle idare edilen ülkelerdeki, endüstriyel tesislerin yoğunlaşmasının, konut yapımına ve işgücünün kentsel altyapısının tamamlanmasında, aynı düzeyde ilerlediği durumlarda, tarif etmek amacıyla kullanılan bir terim olmuştur.” (Şensoy;2005,30)

Yine bir başka kentleşme terimi, “geniş nüfus yığılmalarının formel ekonomi tarafından emilemediği Üçüncü Dünya şehirlerine uygulanmaktadır. Kentleşme, ileri sanayi ekonomisinin ve modernleşmiş toplumsal yapının varlığını gösterdiği için sanayileşmiş toplumlarda daha geniş bir anlam taşıyabilmektedir. Bu bağlamda ele alınması gereken kent sosyolojisi ise, üretim ilişkilerinin, ideolojilerin ve toplumsal pratiğin, mekâna yansımaları, onu oluşturması ve biçimlendirmesi açısından ele alınmalıdır. (Bal;1999,2) Mekân gerçekte soyut bir nesne değil, toplumsal bir olgudur.

Kentleşme ile dar anlamda, kent sayısının ve kentlerde yaşayan nüfusun artması anlatılmaktadır. Kentsel nüfus, doğumlarla ölümler arasındaki farkın birincisi lehine olması sonucunda ve aynı zamanda köylerden ve kasabalardan gelenlerle, yani göçlerle artmaktadır. (Keleş;2004,5) Gelişmekte olan ülkelerin kentlerinde, doğurganlık

eğilimleri azaldığından, kentleşme daha çok köylerden kentlere olan nüfus akınlarıyla beslenmekte ve kentleşmenin dar anlamındaki tanımı, demografik nitelik taşımaktadır.

Kentleşmenin ekonomik, toplumsal ve siyasi boyutlarını da hesaba katan, geniş anlamda bir tanımı da: sanayileşmeye ve ekonomik gelişmeye koşut olarak kent sayısının artması ve bugünkü kentlerin büyümesi sonucunu doğuran, toplum yapısında, artan oranda örgütlenme, işbölümü ve uzmanlaşma yaratan, insan davranış ve ilişkilerinde kentlere özgü değişikliklere yol açan bir nüfus birikimi sürecidir.

Mekânın toplumsal oluşu, sosyologları kentsel mekânın formu (binalar, caddeler, parklar vb) ile ilgilenmekten çok toplumsal içeriği ile ilgilenmeye yöneltmektedir. (Şensoy;2005,30) Bu yönüyle kentleşme, hem kırsal bir toplumun kentsel bir topluma dönüşme süreci, hem de kentsel mekânın ve toplumsal pratiğin değişme ve evrimleşme süreci olarak algılanmaktadır.

Sanayileşme ve kentleşme dengesini tüm yönleriyle ele alan bir disiplin olarak karşımıza çıkan kent sosyolojisi, demografik değişimleri, sanayileşme olgusunu, kentsel yapıyı, kentsel fonksiyonları, kent ve suçluluk ilişkisini, kentsel algıların gruplara göre değişmesini, kentleşmenin bireysel davranışlara etkisini vb. konuları kendisine çalışma alanı olarak seçmiştir.

“Kentlilik, kent topluluklarının tipik toplumsal yaşam kalıplarını anlatan bir terimdir. Kentli yaşam tarzı, oldukça uzmanlaşmış bir iş bölümünü, toplumsal ilişkilerde araççılığın gelişmesini, akrabalık ilişkilerinin zayıflamasını, gönüllü birliklerin çoğalmasını, normatif çoğulculuğu, sekülerleşmeyi, toplumsal çatışmalarının artışı ve kitle iletişim araçlarının toplumsal hayatta, gün geçtikçe daha önemli bir rol oynamasını kapsamaktadır.” (Şensoy;2005,31)

Max Weber’in Park’ın ağzından açıkladığı kent ya da şehir tanımı şöyledir. “Şehir, bir bireyler, insanlar ve sosyal kolaylıklar (sokaklar, binalar, elektrik ışıkları, tramvaylar ve telefonlar) yığılmasından daha fazla bir şeydir. Bir kurumlar ve idari araçların (mahkemeler, hastaneler, okullar, polis ve çeşitli devlet fonksiyonları) basit bir kümesinden de daha fazla bir şeydir. Gerçekte şehir, bir zihni durum, bir gelenek ve görenekler, örgütlü davranışlar ve duygular bütünüdür. Bir köylü için evi ne anlama geliyorsa, medeni bir insan için de şehir odur. Evin kendi hane tanrılarına sahip olması gibi şehir de kendi koruyucu tanrısına, yerel azizine sahiptir. Köylünün kulübesi gibi, şehrin kökleri de topraktadır.” (Şensoy;2005,31)

Yine Max Weber, ‘çağcıl toplumlar’ olarak adlandırdığı sanayi toplumlarını; “daha önceki bütün toplumsal düzen türlerinden son derece farklıdır ve bunların ortaya çıkışları, köklerinin bulunduğu Avrupa’nın çok ötesine uzanan sonuçlar doğurmuştur. Sanayi toplumlarının temel bir özelliği, çalışan nüfusun büyük bölümünün tarım yerine fabrikalar, ofisler ya da dükkânlarda çalışıyor olmalarıdır.

İnsanların % 90’ından fazlası, var olan işlerin büyük bölümünün yer aldığı ve yeni iş olanaklarının yaratıldığı kasaba ve kentlerde yaşamaktadır. Kentli olan bu nüfus, çağcıl toplumcuların geleneksel devletlere kıyasla daha gelişmiş ve yoğun olan politik sistemlerine ilintilidir.” şeklinde açıklamıştır.

Sanayileşme ve kentleşme dengesinde kent tipleri de önemli bir yer tutar. Kent tipleri konusunda ilk sınıflandırmayı, yine kent ve kentleşmeyle ilgili ciddi çalışmaları olan Max Weber yapmıştır. Bu konuda Weber’in yaklaşımı, sağlam bir teori inşası modelidir.

Şehir konsepti türlerini birbiri ardına başarıyla incelemiştir, bunlar: ekonomik şehir konsepti, şehrin tarımla ilişkisi, politik – idari şehir konsepti, kale ve garnizon şehir konsepti, kale ve pazarın geçişmesi olarak şehir konsepti, sosyal ve statü şehir konsepti (hukuk şehir konsepti), yeminli bir birliktelik olarak şehir, askeri açıdan yetkin yurttaşlardan kurulu bir organ olarak şehirdir.

Köyün nerede sona erdiği, kentin nerede başladığı konusu, kent planlaması açısından büyük önem taşımaktadır. Toplum bilimcilerde de daha yakın gelen köy-kent sürekliliği (rural-urban continuum) görüşü kent plancılarının işine yaramaktadır. Bugün, köy ile toplumsal ve fiziksel anlamda kesin bir ayırım yapılabilmekte, ancak bir “köy-kent sürekliliği”nden de söz edebilmektedirler. (Keleş;2004,5) Kent, köy ayırımında salt nüfus ölçütünü benimsemek, ölçütü oluşturan nüfus düzeyinin altında kalmakla birlikte, kentsel özyapı kazanmış olan yerleşmeleri kent saymamak sonucu doğurabilmektedir. (Şensoy;2005,46) Bu sakıncayı gidermek üzere birçok ülkede kent-köy ayırımına temel olmak üzere nüfus ölçütüne başka ölçütlerin eklendiği karma ölçütler kullanılmaktadır. Bunlar: Ekonomik ölçütler ve toplumbilimsel ölçütlerdir.

“Yapılan çalışmalar göstermiştir ki ülkenin her yanını kentlileştirme dileği, gerçek ve ussal görülmemektedir. Ekonomik ussallığın emrettiği dengesiz büyüme ile toplumsal ussallığın gereği olan denge politikası tam bir çıkmaza sahiptirler.” (Keleş;2004,46)

Devletin öncülüğünde, özendirici ve yol gösterici politikalarla, geri kalmış bölgeleri, gelişmiş olanların düzeyine yükseltmek bölge planlarıyla olmaktadır. Bu amaçla, bölge planlamasında 25 yıl önceki canlılığın yeniden kazandırılması, devlete düşmektedir. Ülkenin her yöresinde yaşayan halkın, hem kalkınma çabalarına katılmasını, hem de gelişmenin nimetlerinden dengeli olarak yararlanmasını, ancak bölgesel kalkınma planları sağlayacaktır. Kentleşme ve imar sorunlarının asıl çözümleri de burada yatmaktadır.

İki bölge arasındaki ilişkilerde, iki şehirden biri ya gelişmeye başlamakta, ya bir değişikliğe uğramamakta, ya da yoksulluğa mahkûm olmaktadır. Bir kentin gelişmesi, zengin bölgelerin, onun ürünlerine gereksinme duyulmasına bağlıdır. Yoksul bölgenin ürünlerinin sunu esnekliği çok düşük olduğu takdirde, bunun yol açacağı fiyat yükselişi, gelişmiş bölgeyi, dış alımını, yoksul bölge yerine, daha uygun fiyatlarla mal ve hizmet alabileceği başka bölgelerden yapmaya zorlamaktadır. Dengesizliklerin zaman içindeki gelişimini açıklamakta değişik görüşler ortaya konmuştur(Keleş;2004,208) :

1. Bölgeler arası dengesizlikler, büyüme sürecinin kendi varlığının gereği olagelmıştır. Bu dengesizlikler, büyümeye koşturarak kendiliğinden azalmaktadır. Çünkü kalkınma ile birlikte, bütün coğrafi bölgeler bundan, kendilerine düşen payı almaktadırlar.

2. Kendi başına bırakıldığı takdirde, bölgeler arasındaki ayrımların, azalmak şöyle dursun, büyümekte olduğu ileri sürülmektedir.

3. Gelişmiş bölgelerle geri kalmış bölgeler arasında bir ayrım yapmakta ve farklılıkların, gelişmiş bölgelerde, zamanla azalabileceğini, bununla birlikte, geri kalmış bölgeler için aynı ölçüde umutlu olunamayacağı ileri sürülmektedir. Gelişmiş bölge, geri kalmış bölge ilişkilerine; merkezin çevreyi sömürdüğü; çevrenin, geri kalmışlığa mahkûm olduğu bir merkez – çevre (center – periphery) modelinin uygun düştüğü kabul edilmektedir.

Sanayileşme ve kentleşme dengesinde, yukarıda verdiğimiz bilgiler ışığında temel sorun, sanayileşme olarak kabul edilen bütün kentsel özelliklerin ortalama bir düzeyde olamadığı durumlarda meydana gelen kentleşme olgusunun toplumsal bir problemler zinciri olarak karşımıza çıkmasıdır ki bunun en basit ve öz ifadesi, “sanayileşmeden kentleşme” şeklinde kullanılmaktadır.

“Sanayileşme kentleşme dengesizliğini ortadan kaldırmak için; yatırım yapmak, ekonomik ve toplumsal altyapı için yapılan yatırımlar arasında bağ kurmak, altyapı yatırımlarını yerel gelirleri artırıcı bağımsız bir etmen olmaktan çok, yeni ekonomik etkinlikleri kamçılaman bir kaldıraç olarak kullanmak ve son olarak, bunların, bölge için hazırlanacak uzun vadeli bir gelişme izlencesinin bir parçası olmalarını zorunlu kılmak gerekmektedir.” (Keleş;2004,209)

Gelişmiş ülkelerde daha çok sanayileşmeye dayalı bir kentleşme gerçekleşmişken, Türkiye’de meydana gelen hızlı kentleşme, sanayileşme ile paralel bir hızda olmamıştır. Türkiye sanayileşme hamlesini henüz tam gerçekleştirememişken kentleşmeye başlamış ve sanayileşme-kentleşme dengesizliğiyle karşı karşıya kalmıştır.

Bu durumun, gecekondulaşma ve çarpık kentleşme dışında meydana getirdiği en büyük sorun, köyden kente iş bulma ümidiyle göç edenlerin sanayi sektöründe istihdam edilememesiyle, Ahmet İÇDUYGU’nun (1998, 226) ifadesiyle “enformel ve marjinal sektör”de yoğunlaşmalarıdır. İşportacılık, hamallık, ayakkabı boyacılığı, piyango satıcılığı ve kapıcılık vb. kısıtlı derecede üretken olan serbest iş kollarını kapsayan enformel-marjinal sektör, örgütlü olmayan ve iş güvenliğinden yoksun, ücretlerin düşük, emeğin yoğun ve gelecek kaygısının yüksek olduğu bir sektör olarak belirmektedir.

IV. Kent Kuramları

Kentleşme konusunu açıklarken kentlerin ortaya çıkışlarını ve yapısal özelliklerini ortaya koymaya çalışan kent kuramlarına da değinmek faydalı olacaktır. Bu konu üzerinde yapılmış çalışmalardan birisi de Rana Aslanoğlu’na aittir. Aslanoğlu kent kuramlarının yöntemlerine göre kendi içinde ikiye ayrıldığını belirtir. (Aslanoğlu;1992,39) Ona göre kent kuramları; kentlerin ortaya çıkışını tek bir temel nedene dayanarak açıklayan kuramlar ile birden çok nedenin karşılıklı etkileşimi içerisinde ele alan kuramlar olarak ki şekilde karşımıza çıkar.

Aslanoğlu’na göre tek nedene bağlı ortaya çıkan kent kuramlarında öne çıkan yaklaşımlar; toprağın değeri ve iklim koşullarının öne çıktığı “hidrolik toplum kavramı ve artı ürün” yaklaşımı, kenti Pazar yeri olarak algılayan “ekonomik teoriler”, kenti bir

güç odağı olarak algılayan “askeri teoriler” ve son olarak da kutsal yerler olarak beliren kentleri anlatan “dinsel kuramlar” dır. (Aslanoğlu;1998,13–20)

Yine Aslanoğlu birden fazla nedenin etkileşimi ile ortaya çıkan kentleri ise: köylerin ve kentlerin birbirlerinden ayrılan yönlerini, büyüklük-nüfus yapısı-kamu sermayesi-kayıt tutma ve bilim-ticaret şeklinde 5 temel başlıkta toplayan “*Childe’in Geliştirdiği Kavramsal Çerçeve*”; kentlerin ortaya çıkışını, uygun ekolojik taban -yerleşme biçimlerine göreli olarak gelişmiş teknoloji - sosyal örgütlenme önkoşullarına bağlayan “*Sjoberg’in Geliştirdiği Kavramsal Çerçeve*”; ve son olarak da kentlerin kökenini, nüfus yoğunlaşması - teknolojik kapasite – örgütlenme - çevre değişkenlerinin belirlediğini öne süren “*Lampard’ın Geliştirdiği Kavramsal Çerçeve*” yaklaşımlarıyla ele almıştır. (Aslanoğlu;1998,21–23)

Yukarıdaki bilgiler ışığında kentlerin kökenine veya ortaya çıkış nedenlerine baktığımızda öyle basit bir nedenden ziyade daha karmaşık ve birbiriyle ilişkili süreçlerin şehirleri ortaya çıkardığı sonucuna varmaktayız. Elbette kentlerin ortaya çıkışı ekonomik – dinsel – sosyal süreçlerle gerçekleşmiştir. Bu nedenle kentlerin ortaya çıkışını tek bir nedenden ziyade birden fazla değişkenin karşılıklı etkileşimiyle açıklamaya çalışan kavramsal çerçeveler daha geçerli bir anlam arz etmektedirler.

Kentlerin daha çok ortaya çıkışlarından ziyade ortaya çıktıktan sonraki gelişmelerini ve yapısal özelliklerini ele alan başka kuramlar da ortaya atılmıştır. Bunla üzerinde de harta sayılır çalışmalar yapanlardan birisi de Ruşen Keleş’tir. Bu kısımda da özellikle Keleş’in değerlendirmeleri ışığında bu kuramlar ele alacağız.

Ortak Özekli Çemberler Kuramı

Bu kurama göre kentlerin iç yapıları iç içe geçen çemberler gibidir. Buna göre birinci bölgede yani en içte çekirdek vardır. Onun dışındaki çemberde yani ikinci bölge ise cazibesini yitirmiş ve kaybolmaya yüz tutmuş işyerlerinin yer aldığı bir geçiş bölgesidir. Üçüncü bölüm ise ilk iki bölümde çalışanların oturduğu bölümdür. Bu yüzden bu bölüm ilk iki bölüme yakın olmak zorundadır. Dördüncü bölüm ise evlerden oluşan oturma bölgesidir ki bu bölüme kentlere uzak banliyöler de denebilir. (Keleş;2004,122)

Yine kurama göre kentler büyüdükçe her bölge yanındaki çembere doğru genişleyen bir yön izler. Bu kuram için yapılan eleştirilerin başında çok basitleştirilmiş olması gelmektedir. Yani hiçbir kentte aslında bu ölçüde düzenli bir gelişme yoktur.

Dilimler Kuramı

Bu kuramda daha çok kentte yaşayan insanların oturdukları bölgeler ele alınmıştır. Buna göre farklı ekonomik seviye ve sınıfta olanlar farklı yerlerde otururlar ve gelir düzeylerinin gelişimine göre bölgeler arasında yer değiştirebilirler. (Kaygaç;2006,55)

Bu kurama göre kent kendi içinde beş farklı dilimden oluşan bir organizma gibidir. Birinci kısımda ticaret yürütülür. İkinci kısımda ise toptancılık ve hafif sanayi kuruluşları yer alır. Üçüncü kısımdan itibaren ise ekonomik seviyelere göre insanların oturdukları evlerinin bulunduğu kısımlardır.

Birden Çok Özekli Büyüme Kuramı

İlk iki kuramın en büyük eksikliği topraktan yararlanma ögesine hiç değinilmemiş olmasıdır ki bu kuramın ortaya çıkışı da bu eksikliği giderme amacıyla olmuştur. Keleş bu bağlamda kentlerin birbirlerinde farklı topraktan yararlanma şekilleri olan bölgelere sahip olduklarını belirtmiştir. Ona göre bu bölgeler ise; ticaret bölgesi, toptancı ve hafif sanayi bölgesi, ağır sanayi bölgesi, oturma bölgesi, kültür özekleri bulunan (park vb.) küçük çekirdekler ve yöre kentlerdir. (Keleş;2004,125)

Özekselleşen Yerler Kuramı

Walter Christaller'e ait olan bu kuram özellikle coğrafyacılar tarafından günümüzde de kullanılmaktadır. Buna göre kentin en önemli görevi çevresindeki diğer yerleşim alanlarına her türlü hizmeti sunabilmesidir. Bu bağlamda kentlerin hizmet verdikleri bölgenin özeğinde (merkez) bulunmaları ve buna göre daireler şeklinde sıralanmaları gerekir.

Tek Büyük Kent Kuramı

Bu kuramın sahibi ise Mark Jefferson'dır. Jefferson kuramını kentlerde yaptığı gözlemlere dayanarak hazırlamıştır. Bu yönüyle de kuram geliştirmekte olan ülkelerin çoğunda geçerlilik kazanmıştır. (Kaygaç;2006,58) Bu kurama göre her ne sebeple

olursa olsun gelişmiş bir kent alternatifleri oluşana kadar tek büyük kent olma özelliğini meşrulaştırmıştır.

Sıra Büyüklük Kuramı

Bu kuramda ise kentin düzeni tamamen kentler arası büyüklük ve küçüklüğe göre belirlenmektedir. Bu bağlamda örneğin en küçük nüfuslu kentlerin toplamı nüfusça en büyük olana eşit çıkmaktadır.

Bu kuramlar dışında önemli toplumbilimcilerin de ortaya attıkları kent kuramları vardır. Karl Marx, Emile Durkheim ve Max Weber bunlardan bazılarıdır.

Marx'ın kurduğu kuram kentteki iş bölümü ve üretimle ilgilidir. Marx burada kenti yüksek zevklerin temsili olarak, kırsalı ise yalnızlık ve dağınık bölgeler olarak algılar. Ona göre kentteki belli bir sınıf kent soyluları için hizmet etmektedir. Ancak bu durum kırsalda söz konusu değildir. Çözüm ise bu ayrımın giderilmesinde ve toplumun dönüşümündedir. (Kaygaç;2006,59)

Bilindiği gibi Durkheim toplumda iş bölümü ve dayanışma kavramları üzerinde çok duran bir sosyal bilimcidir. İşte bu noktada Durkheim tinsel yoğunluk olarak tanımladığı kentleşme toplumdaki iş bölümünün arttığını savunmaktadır. (Keleş;2004,132) Ona göre kentler önceleri tek başına bir anlam ifade ederlerken şimdi toplumun bir parçasıdır ve ancak onunla bir anlam kazanır. Durkheim bunu, kent denilince artık büyük çapta bir kent anlaşıldığı ve iş bölümünün arttığında yerelliğin azaldığı savıyla desteklemektedir.

Weber'e göre ise kent, tek başına nüfus özellikleriyle değil ancak ekonomisi ve siyasal örgütlenmesiyle kent sayılır. (Keleş;2004,133) Ona göre kent siyasal bir birimdir ve Pazar yeri özelliği gösterir. Ayrıca Weber kenti, eski zamanların ticaret kenti olarak kabul ettiği tüketim kenti ve bugünün fabrikalar-zanaatkarlar bulunan kentleri olarak kabul ettiği üretim kenti şeklinde iki grupta ele alır.

Aslında Weber kentlerin hakkında kuram kurulacak kadar önemli bir şey olmadığını, sadece kapitalizmin getirdiği sorunların bir parçası olduğunu savunarak ortaya atılan kuramlara da bire anlamda karşı çıkmıştır. (Kaygaç;2006,61)

V. Kırıkkale'nin Kuruluşu ve Gelişimi

Kırıkkale Şehri, İç Anadolu Bölgesi'nin Orta Kızılırmak Bölümü'nde yer almaktadır. Ankara-Samsun ve Ankara-Kayseri-Malatya karayolu ile Ankara-Erzurum demiryolu güzergâhında kurulmuştur. Ankara'ya karayolu ile 76 km, demiryolu ile 93 km mesafededir.

Doğudan, güneyden ve Karadeniz'den gelen yolların düğüm noktasını oluşturan bir yerdedir. (Güven;1992,30) Bu özelliği ile ülke içinde 43 ilin batıya açılan kapısı olarak nitelendirilmektedir. Kırıkkale, kuzeyden Çamlıca ve Karakaya Tepeleri, güneyden Dinek Dağı, doğuda Koçu Dağı (1279m), batı ve güneybatıda ise Küre Dağı (1555m) ile çevrelenmiştir. (Güven;1992,31) Fakat Küre Dağı ile Koçu Dağı Kırıkkale'ye uzaktır. Kızılırmak vadi tabanı düzlüğü, doğu batı yönünde akan Çoruhözü Deresi boyunca uzandığı için, bu doğrultuda Kırıkkale için doğal bir yükselti engeli yoktur.

Kızılırmak Nehri, Kırıkkale'nin 3-4 km kadar batısından geçmektedir. Şehir, Kızılırmak'ın doğusunda, ırmak vadisi ile Karakaya Tepeleri'nin güney eteklerinin kesiştiği plato üzerinde yer alır. Rakımı 730 m civarındadır. Kızılırmak Nehri bu noktada bir dirsek yapmaktadır. Kırıkkale, merkezden güney ve kuzeyin hafif meyilli tepelerine doğru yayılmıştır.

Kızılırmak vadi tabanı her yönden meyilli tepelerle çevrilmiştir ve Kızılırmak'a doğru genişlemektedir. Çevrede en yüksek tepe güneyde 1700 m yükseklikteki Dinek Dağı'dır. Kızılırmak vadi tabanının tam ortasında sayılabilecek bir yerde Kaletepe vardır. Kızılırmak'a dik uzanan vadi tabanında tek akarsu Çoruhözü Deresi'dir ve vadi tabanı düzlüğünün bitiminde Kızılırmak'a karışır. (Atalay;1983,59)

En önemli düzlük kuzeydeki tepelerle güneydeki Dinek Dağı arasında bulunan Kızılırmak vadi tabanı düzlüğüdür. Çoruhözü Deresi ve Kızılırmak vadi tabanı kuzeyde Çamlıca, Karakaya ve Kırıkkale Tepeleri, güneyde ise Dinek Dağı'nın doğu batı istikametine kadar uzanır. Kuzeydeki tepeler vadi tabanına tatlı bir meyille inmekte ve birleşmektedirler. Kırıkkale Şehri bu meyil üzerinde, yan derelerce yarılmış olan bir plato üzerinde bulunmaktadır. (Ashyüce;1974,22) Merkez ilçe olarak Kırıkkale, doğuda Delice ilçesi, güneyde Keskin, güneybatıda Bahşılı, batıda Yahşihan, kuzeyde Sulakyurt

ve Balı eyh ilçeleri ile çevrilidir. Kırıkkale  ehri, matematik konum olarak ise 39° 30' kuzey enlemi ile 33° 25' doğu boylamının kesiştiği noktada yer alır.

A. Kırıkkale İsminin Kaynağı ve Tarihte Kırıkkale

“Kırıkkale” adının kaynağı hakkında birçok araştırmacının farklı görüşleri vardır. Kimi araştırmacılara göre “Kırıkkale” adı, bugün Şehir ile MKE Fabrikaları arasında bulunan Kaletepe'nin hemen yanına kurulan fabrikalar arazisinin Kırıkk y 'ne ait olması, köy ile tepenin adlarının birleştirilmesine yol açmıştır. Kaletepe'de kaleyi andıran sur yoktur.

Tepe, bir toprak yığını görünümündedir. Tepeye kimler tarafından kale s s  verildiğine dair bilgi yoktur. Yapımına bakıldığında Eti Uygarlığı zamanında yapılan site Őehirlerini andırıyorsa da kesin bir bilgi yoktur. Fakat Şimdiki fabrikaların trafo binası olarak kullandığı mağaranın bulunması, tepenin Eti Uygarlığı tarafından yapıldığı kanısını g c lendirmektedir. Yerini Kırıkkale'ye terk eden Kırıkköy, Karakaya Tepesi sırtlarında kurulmuştur. Zamanımıza kadar gelen söylentilere göre köy halkı 16.yüzyılda salgın bir hastalık, tahminen sıtma geçirmiş ve insanların büyük bir bölümü ölmüştür. Bu nedenle köyün asıl adı olan Ortaköy, yerini kıran geçirmiş anlamındaki Kırıkköy'e bırakmıştır. (Yıldırım;1966,10–12)

Aslıy ce'ye göre “Kırıkkale” adı, bölgede yaşayanlarca yakıştırılmıştır. Kırıkköy' n belgeye dayalı tarihi varlığına ilk olarak bir gazetede rastlıyoruz. 22 Mart 1875 tarihli Basiret Gazetesi, Kırıkköy' n bulunduğu bölgenin ciddi bir kıtlık geçirdiğini bildirmektedir. 1873'de 400 olan nüfus bir yıl sonra 200'e inmiştir. 140 kişi açlıktan ölürken, 60 kişi de köyü terk etmiştir. Aynı Şekilde hayvanların da telef olduğu, 50 çift sığırdan 5 çift kaldığı öğrenilmektedir. Kaletepe'de 1935–40 yıllarında yapılan kazılarda mezar taşları, çanak çömlek, kabartma taşlar ve mermer heykeller çıkarılmıştır. Bu ipuçları Etiler'in başkenti Hattuşaş'a 80 km'lik mesafede olan Kaletepe'nin tarihi bir nitelik taşıdığı ihtimalini kuvvetlendirmektedir. (Aslıy ce;1974,19–21)

Pekgöz'e göre ise Kırıklı Cemaati'nin buraya yerleşmesiyle cemaatin ismine binaen Kırık köyü ismi verilmiştir. Osmanlı belgelerinde Kırıklı Cemaati'nden

bahsedilir. Bunun yanında Osmanlı arşiv vesikalarındaki bilgilere göre en azından 300–400 yıldır bu bölgeye Kırıkkala denilmektedir.

16. ve 17. yüzyıllarda Doğudan gelen çeşitli Türk aşiret ve oymakları, bilhassa Orta Anadolu'ya yerleştirilmiştir. Bunlardan biri de Oğuz adıyla bilinen büyük bir oymaktır ve Ankara yakınlarındaki Kırıkkala'ya yerleştirildikleri bilinmektedir. Bu durumda Kırıkkale adının buradan geldiğinin kabul edilmesi, daha bilimsel olacaktır(Pekgöz;2002,1-2). Zaten bu ismin, sadece Kırıkkale şehrinin bulunduğu yer için kullanıldığı bellidir.

Kırıkkale il yıllığında da ismin halk tarafından yakıştırıldığı kanaatinin yaygın olduğu söylenmekte, Osmanlı arşiv belgelerinde de, ismin Kırıkkale olarak geçtiğinden ve buraya yerleştirilen aşiretlerden bahsedilmektedir. Bölgeye Kırıkkale adının verilmesinde Kaletepe'nin sivri olmaması, pek kaleye benzememesinin etkili olabileceği belirtilmektedir. (Kırıkkale Valiliği,1999:9)

En önemli tarihi vesikalarımızdan birisi olan Evliya Çelebi Seyahatnamesi'nde Kırıkkale adına rastlanmamaktadır. Bölgeyle ilgili birçok tarihi belgede olduğu gibi, Seyahatname'de de bu yöreyle ilgili Keskin (Türkmen Keskini) adı geçmektedir. Çünkü Keskin 1930'lara kadar Kırıkkale Yöresi'nin en büyük ve önemli yerleşmesiydi. Zaten 1925'e kadar da Kırıkkale adı kullanılmamıştır.

Fakat Osmanlı belgelerinde 17. yüzyıldan itibaren Kırıkkal'a adının geçtiği bilinmektedir. Ayrıca Kırıkköy, Keskin'e bağlı bir köydü. Seyahatname'de Keskin, Bozok Sancağı içerisinde gösterilmekte ve komsuları Engürü (Ankara), Konya, Çorum ve Kırşehir sancaklarından bahsedilmektedir. Türkmen Keskin'i ifadesinin, bölgeye 16. Yüzyıl'da yerleşen Türkmen aşiretlerince verildiği ihtimalini kuvvetlendirmektedir. (Çelebi;1965,C.3,S.876)

Görüldüğü gibi birçok araştırmacı ve kurum, Kırıkkale ismi hakkında bilgiler ortaya koymakta ve farklı şeyler iddia etmektedirler. Bu durum birçok çelişkiye sebep olmakta ve kafa karıştırmaktadır. Bugün halk arasındaki en yaygın kanı, Kırıkköy ile Kaletepe'nin birleştirilmesi sonucu Kırıkkale adının ortaya çıktığı yönündedir. Oysa burada önemli olan şey Kırıkköy isminin nasıl ve ne zaman ortaya çıktığıdır. Halk bunu bilmemekle birlikte bunu açıklayan kesin bir belgeye de ulaşamamıştır.

Kırıkkale yöresinin eskiçağ tarihini aydınlatacak il coğrafyası içinde sistematik bir arkeolojik kazı henüz yapılmamıştır. Ancak mevcut yüzey buluntularına dayanarak bölgenin Anadolu'yla paralel eski bir tarihe sahip olduğu söylenebilir. Japonların 1990–1991 yılları arasında Kırıkkale il merkezi ve ona bağlı köyleri kapsayan bölgede yaptıkları araştırmalarda bazı höyükler saptanmıştır.

Bu kazılar sonucu bölgenin Kızılırmak kavisi dışındaki alanında, Neolitik Çağa, bu kavis içindeki alanda ise Kalkolitik Çağ, Eski Tunç Çağı, Asur Ticaret Kolonileri, Eski Hitit Çağı, Hitit İmparatorluk Çağı, Frig, Helenistik, Roma, Bizans ve Osmanlı dönemlerine ait yerleşim birimleri ve kalıntılar bulunmuştur. Merkez ilçe sınırları içinde bulunan en eski kalıntılar Kalkolitik Çağa (M.Ö. 5000–1200) aittir. Bu bilgidен bugün kü Kırıkkale'nin yakın çevresinin 7 bin yıllık yerleşme tarihi olduğunu söyleyebiliriz. (Metin;1997,1) İlkçağda Ankara'yı Yozgat yöresine bağlayan yol üzerinde olması ve bu yolun önemini Osmanlılar döneminde de koruması burayı hep önemli kılmıştır.

Kırıkkale yöresinin, Roma Dönemi'nde Kapadokya Eyaleti'nin başkenti olan Kayseri'ye bağlı bir bölge olduğu tahmin edilmektedir. 830 yılında Abbasiler'in bölgeyi ele geçirmesinden itibaren burası ilk kez Müslümanların eline geçmiş oluyordu. Bundan sonra da Anadolu Selçuklularına kadar bölge, Bizans ile Türkler arasında çatışma alanı olmuştur. Ankara'nın Türklerin eline ilk kez 1073 yılında geçtiği düşünülürse Kırıkkale yöresinin de genel olarak aynı yıllarda Türkleşmeye ve İslamlaşmaya başladığı söylenebilir.

Selçuklular döneminde bölgeye birçok cami, türbe, han ve köprü yapılmıştır. Bugün de ayakta duran Çeşnigir Köprüsü de Selçuklularca yapılmış olup, Köprüköy Kasabası ile Karakeçili İlçesini birbirine bağlamaktadır. Bölge, Anadolu beylikleri arasında el değiştirdikten sonra, kesin olarak 1398'den itibaren Yıldırım Beyazıt döneminde Osmanlıların egemenliğine girmiştir. Tarihte Keskin denildiğinde bugünkü Kırıkkale ilinin % 80-90'lık kısmının Osmanlı dönemindeki genel adı anlaşılır. Keskin, Selçuklulardan itibaren 1940'lara kadar (Ankara hariç) Kırıkkale yöresinin en büyük yerleşmesiydi.

Bölge önemli bir Türkmen yerleşim yeri olmakla birlikte, Osmanlıda çeşitli aşiretler arasındaki iskân sorunlarına mekân olmuş, sürekli adı geçen problemlerle bir bölgeydi. Keskin, bir nahiye iken 16. yüzyılda Kal'acık'tan ayrılarak bir kaza olmuştur. 19. yüzyılın sonlarında Keskinin, 189 köyünün bulunduğunu, önemli bir yerleşim ve

ticaret merkezi olduğunu 1908 tarihli Ankara Vilayeti Salnamesinden öğreniyoruz. (Pekgöz;2002,2–19)

B. 1927–1989 Yılları Arası Kırıkkale'nin Kuruluşu, Gelişimi ve Sosyo-Ekonomik Yapısı

Kırıkkale Şehri, genç bir yerleşmedir. Bir Cumhuriyet şehri olduğu kabul edilmektedir. Kırıkkale'nin bugünkü gibi bir şehir olarak kuruluşu 1925–27 yıllarına uzanır. Sanayi buraya gelmeden önce bugünkü yerleşim alanının kısmen tarım alanı, kısmen de bataklık olduğu ve şehir merkezine en yakın yerleşim biriminin, bugün Kırıkkale ile birleşmiş olan Kırıkköy olduğu bilinmektedir. (Kırıkkale Valiliği;1999,11–12) Başkent Ankara'nın alt bölgesi olması, hem demiryolu hem karayolu bağlantısının sağladığı ulaşım kolaylığı, savunma açısından stratejik konumunun uygunluğu ve Kızılırmak'a yakınlığı nedeniyle sanayi kuruluşlarının bölgede kurulmasına karar verilmiştir. 1925'de ilk teşebbüs olarak Kaletepe'nin güney eteğine Askeri Mühimmat Fabrikası kurulmuştur.

Orta Anadolu Petrol Rafinerisi, Kızılırmak'ın batısındaki tek sanayi kuruluşudur. Kentin ilk gelişme bölgesi sanayi bölgesidir. Daha sonra buna bağlı gelişen konut bölgesi ile arasından geçen demiryolu hattı iki bölgeyi birbirinden ayırır. Kentin ilk kuruluş yıllarında Kaletepe'nin kuzeyinde bir kaç han, bakkal ve az sayıda hizmet birimi bulunur. Konut alanlarının genişlemesinden sonra burası kent merkezini oluşturmuş ve önce İstasyon Mahallesi, sonra da bugünkü Yenidoğan Mahallesi adını almıştır.

Sanayi kesimine ait lojman ve sosyal tesisler aynı yerde gelişerek Fabrikalar Mahallesi adını almıştır. Nüfusun giderek artmasıyla gelişigüzel mahalleler ortaya çıkmıştır. 1945 yılından sonra konut alanları Ankara-Samsun Karayoluna ulaşmış ve on yıl sonra yolun kuzeyinde de konutlar oluşmaya başlamıştır. 1970 yılında mahalleler Kırıkköy ile birleşmiştir. (Güven;1992,62–64) Daha sonra konut alanları sanayi kesiminin güneyine taşmış ve burada da iki mahalle kurulmuştur. Bugün konut alanları kuzeyde Kırıkköy tepelerine uzanırken batıda Yahşihan'la, doğuda Mahmutlar Köyü ve güneybatıda ise Bahşılı ile birleşme yolundadır.

Kırıkkale şehri, tamamıyla sanayi fonksiyonuna bağlı çektiği göç sonucu doğmuştur. Buraya ilk göç edenler fabrikaların teknik elemanları ve asker işçilerdir. İlk yıllarda fabrikalar yakınında büyük bir yerleşme olmadığı için çok göç olmamıştır.

Daha sonra işçilerin buraya konut yaparak ailelerini getirmeleri ile bir çekirdek oluşmuştur. Sonrasında ise giderek büyümesi ve bir kent havasına bürünmesi ile kırsal kesimden çok göç almıştır. 1927'deki nüfus sayımında Kırıkkale'nin adına rastlanmazken 1929'da bazı sanayi dallarının kurulup üretime geçmesiyle birlikte nüfus birikimi olmuş ve aynı yıl Kırıkkale, Keskin'e bağlı bucak durumuna gelmiştir. 1935 sayımında nüfusu 4599 idi. 1940 yılında belediye kurulmuştur. 1944'de Ankara İline bağlı ilçe statüsüne kavuşmuş ve Keskin ile Kalecik'e ait köylerin bir kısmı buraya devredilmiştir. 1955'de 88 köyü mevcuttur. (Kırıkkale Valiliği;1999,11-12)

Kırıkkale 1925'e kadar 12 haneli bir köydü. İstiklal Savaşı esnasında Kayseri'de kurulmasına karar verilen İmalat-ı Harbiye Fabrikası'nın yeri 1921'de Yahşihan yakını olarak önerilmiş ve yapılan incelemeler sonunda fabrikanın burada kurulması kabul edilmiştir.

Kurtuluş Savaşında Eskişehir, Ankara ve Keskin'in silah ve cephane üretim merkezleri olması, Kuvay-ı Milliye karşıtı Ankara Valisi Muhittin Paşa'nın tutuklanmasını sağlayan ve Mustafa Kemal'i Ankara'da çok iyi karşılayan bölge halkının yararlılıklarından dolayı Mustafa Kemal'in gönlünde bölgeye karşı farklı bir hissiyatının olması -en güzel örneği Ankara'nın başkent yapılmasıdır- ve ek olarak inceleme heyetinin tetkiki sırasında Kırıkköy muhtarı Hüseyin Kâhya'nın tüm köy arazisini fabrikalara bağışlayarak yaptığı jest fabrikaların kuruluş yeri olarak buranın seçilmesinde çok önemli rol oynayan etkenlerdendir. Yahşihan köyünün öğretmeni Hüseyin Avni Bey'in de bu olaya yardımcı olduğu belirtilmektedir.

Yer seçimi için görevlendirilen Askeri Fabrikalar Müdürü Asım Paşa, Keskin ve Kızılırmak civarında incelemeler yaparken Kırıkköyü muhtarı Hüseyin Kâhya tarafından iyi karşılanmış ve muhtar fabrikalar için arazi bağışlamıştır. Eski bir hikâye gibi görünen bu olay belki de Kırıkkale'nin var oluş sebebidir. Bugün Hüseyin Kâhya adı bir mahalleye ve bir parka verilmiş olup, Hüseyin Kâhya'nın bir de büstü dikilmiştir. (Esirci;1991,40)

Kırıkkale'de 1925 yılında başlayan fabrikaların kurulması 1939'a kadar devam eder. 1928'de mühimmat, pirinç fabrikası ve kuvvet merkezi, 1932'de çelik, 1933'de

barut, top ve silah fabrikası açılır. 1972’de ise çelik çekme boru fabrikası kurulur.1950’de fabrikalar MKE altında toplanmıştır. Bölge Müdürlüğü burada kurulmuştur. (Atalay;1983,61–65) Bu arada kiremit, tuğla, un, oto yedek parça, kereste, şarap, gazoz, çivi, deri, dokuma, lastik ürünleri, metal eşya, kolonya, gaz dolun tesisleri, tarım makineleri, mobilya, çimento, gazlı beton fabrikalarının varlığı da nüfus çekerek şehirleşmeyi hızlandırmıştır.

1931–1941 döneminde Kırıkkale’ye 6 mahalle daha eklenmiştir. Bunlar, Ovacık, Yenidoğan, Hüseyin Kâhya, Gürler, Kurtuluş ve Tepebaşı Mahalleleridir. Daha sonra Çalılıöz, Güzeltepe ve Sanayi Mahalleleri de kurulur. 1950’lere gelindiğinde Kırıkkale“büyük köy” imajı kazanmıştır. Bu yıllarda Karşıyaka ve Kızılırmak Mahalleleri de kurulmuştur. (Kırıkkale Valiliği;1999,12)

Bütün bu gelişmeler plansız olmuştur. Belediye hizmetleri daima nüfusun gerisinden gitmiş, planlama yerine mahalleler geliştikten sonra bazı düzenlemeler yapılmaya çalışılmıştır. Nüfus artışı daima belediye planlarını aşmıştır. Caddeler kendiliğinden oluşmuş, doğu-batı yönlü Cumhuriyet Caddesi, Doğu Caddesi, Güneyden Kuzeye Hürriyet ve Zafer Caddeleri ana caddeler olmuşlardır. Yeni kurulan bir kentin düzenlemesi daha kolay yapılabilecekken 1970’lere kadar hiçbir etkili çalışma yapılmamıştır.(Atalay;1983,61–65)

1987’de Orta Anadolu Petrol Rafinerisi, 1989’da il olan Kırıkkale’de 1992’de Kırıkkale Üniversitesi ve Organize Sanayi Bölgesi kurulmuştur. 1985’de ise küçük sanayi sitesi açılmıştır. 1989’da faaliyete geçen Kapulukaya Barajı’nın hem sanayi için gerekli elektriği, hem de Kırıkkale’ye gerekli içme ve kullanma suyunu sağlaması şehirleşmeye olumlu katkı yapmıştır. (Kırıkkale Valiliği,1999;90–92) Tüm bunlar şehirleşme yolunda ilerleyen Kırıkkale’ye mutlaka önemli katkılar yapmıştır ama halkın da düşüncesi odur ki Kırıkkale yöneticileri, geçmişten beri çok hatalar yaptıkları veya bir şey yapmadıkları için Kırıkkale bugün hak ettiği konumda değildir.

Kırıkkale Şehri, temelde Türkiye’deki diğer kentler gibi şehirleşmiştir. Türkiye’deki kentleşme ile Kırıkkale’nin kentleşmesinin benzerlik ve farklılıklarını ortaya koyarak bunu daha iyi açıklayabiliriz. Türkiye’de kentleşme tam manasıyla 1950’lerden itibaren gelişmiştir. Bu tarihe kadar var olan kentler pek büyümemiştir. Oysa Kırıkkale’de 1930’lardan itibaren hızlı bir kentleşme görülür. Bunun 1970’lere kadar ne derece kentleşme olduğu tartışılır. Çünkü kimilerine göre 1970’lere kadar

Kırıkkale köy karakterindeydi. Evlerde hayvan besleniyor, sokaklarda hayvan sürüleri geziyordu. İnsanlar evinin bahçesinde sebze yetiştiriyordu. 1960'lara kadar kent içinde asfaltlı yol yoktu, hatta ana arterler dışında yollar belli değildi. (Atalay;1983,61–65)

Tüm bunlar 1970'lere kadar belediye hizmetlerinin yapılmamasından ve plansız, keyfi yapılaşmadan kaynaklanmaktadır. Aynı sorunlar Türkiye'nin birçok kentinde görülmektedir fakat Kırıkkale kenti, neredeyse sıfırdan bugünlere gelirken yoğun şekilde aldığı göçlerle yapay ve altyapısız, plansız şekilde gelişmiştir.

Buraya gelenler arsa sıkıntısı olmadığı için istediği yerden arsa alıp gelişigüzel ev inşa etmişlerdir. (Atalay;1983,61–65) Göç beraberinde kozmopolitleşmeyi ve hemşericiliği getirmiştir. İnsanlar kendi akraba ve hemşerileri ile sosyal ilişki içinde olmuşlardır. Yaşadıkları yeri sahiplenmemişler, oraya para kazanmak için mecburen gelinen yer diye bakmışlardır. Bu da şehir bilincinin ve şehirli hayat tarzının oluşmasını geciktirmiştir.

Yukarıda söz edilen nitelikler Türkiye'deki ve Kırıkkale'deki kentleşmenin ortak özellikleridir. 2000 yılı nüfus sayım sonuçlarına göre Türkiye'de kentli nüfus oranı % 65 iken Kırıkkale ili'nde % 74 idi. Aslında bu rakamlar aldatıcıdır. Çünkü kent diye nitelediğimiz yerleşmelerin ne kadar kent olduğu ve kent olsa dahi orada yaşayıp tarım dışı bir sektörde çalışan herkesin kentli olup olmadığı tartışılır. Bu durum hem Türkiye'de hem de Kırıkkale için geçerlidir.

Günümüzde yaşadığı kentin önemli fonksiyon alanlarını hiç görmemiş insanların varlığı bunu kanıtlamaktadır. Kırıkkale şehirleşmenin Türkiye'deki şehirleşmeden bazı noktalarda ayrıldığı görülmektedir. Bunun nedeni Kırıkkale'nin tıpkı Karabük veya Batman gibi kendine has gelişme koşullarına sahip olmasıdır. Söz konusu kentlerin tümü kamu sanayi yatırımlarına bağlı olarak aldığı göçle hızla, plansız ve sağlıksız şekilde kentleşmişlerdir.

Kırıkkale'deki şehirleşme Türkiye'nin birçok kentine ters şekilde, yani önce nüfus çekip, sanayinin sonra gelişmesi şeklinde değil önce sanayi sonra nüfus artışı ve kentleşme şeklinde olmuştur. 18. ve 19. yüzyıllarda Avrupa'da da kentleşme böyle gelişmiştir. Türkiye'nin en erken ve en hızlı kentleşen şehirlerinden olan Kırıkkale, tamamen kamu yatırımlarıyla kentleşmesiyle de Türkiye'deki kentleşmeden ayrılır.

Türkiye'deki kentleşmeden bir farkı da gelişme hızı olarak ondan daha hızlı başlayıp 1980'lere kadar gelmesi fakat son yıllarda Türkiye'deki kentleşme hızının altına düşmüş olmasıdır. Kırıkkale şehri, eskisi gibi göç almamaktadır. Kent nüfusu durağanlaşmıştır. Oysa Türkiye'de nüfus ve kentleşme hızla artmakta, iç göç devam etmektedir. Kırıkkale'deki bu durumu temelsiz ve plansız, insan yığılması şeklindeki şehirleşmeye, şehrin varlığının 1990'lara kadar tek kaynağa (MKE) dayanmasına ve yanlış, popülist politikalara, geçmiş idarecilerin görevlerini yapmamalarına bağlayabiliriz.

1927 nüfus sayımında Kırıkkale ismine rastlanmaz. 1929'da bazı sanayi kuruluşları üretime başladığı için nüfus birikimi olmuş ve Keskin'e bağlı bucak durumuna gelir. 1955'de 88 köyü vardır. (Atalay,1983,69) 1935'de 4599 nüfuslu olan Kırıkkale, 1980'de 178.401 nüfusa ulaşmıştır. 1940 -1980 dönemindeki kırk yılda Kırıkkale'de olağanüstü bir nüfus artışı olmuştur. Bu derece artış hızını Türkiye'de başka hiçbir şehirde göremiyoruz.

En yüksek artış hızı ilk kuruluş yıllarındadır. Bu kadar yüksek nüfus artışını 1935–1940 döneminde göremiyoruz. . (Atalay;1983,70) Aynı dönemde Karabük ve Batman da sanayiye bağlı yüksek nüfus artışına sahiptir. Fakat yine de nüfus artışı bu kadar yüksek değildir. Türkiye genel nüfus artış hızına göre Kırıkkale şehri en başta gelmektedir. Kırıkkale'ye göçün azaldığı 1975–80 yıllarında Türkiye genel nüfus artış %0 3 civarındadır. 1955–60 arasındaki artış ise ikinci en yüksek dönemdir.

1950–1985 döneminde MKE fabrikaları ve Orta Anadolu Petrol Rafinerisi'nin kurulması ile Kırıkkale'de yaşanan nüfus artışı, 1985–1990 döneminde düşüşe geçmiştir. 1980 sonrası uygulamaya konulan liberal ekonomi politikaları, özelleştirmeler MKE'nin küçülerek işçi kaybetmesine neden olmuştur. Bu olay, Kırıkkale'nin cazibesini azaltmıştır. Bu tarihten itibaren şehrin nüfus artışı, 1980 öncesine göre çok düşmüştür. Fakat son yıllarda Kırıkkale Üniversitesi'nin ve organize sanayi bölgelerinin kurulması nüfus artışını biraz yükseltmiştir. 1995 yılında % 3 olan nüfus artışı, 2000 yılında % 9'a yükselmiştir.

1985–1990 yılları arasında gerek kent, gerekse il nüfusunda azalma görülmektedir. Özellikle il merkezinde azalma olmuştur. 1985 -1990 arasındaki azalan nüfus miktarı 15.862'dir. Bu durumu 1990 nüfus sayımında Kırıkkale nüfusunun ilk kez azalmış olması da ispatlamaktadır. 1985'de merkez ilçe nüfusu 228.984 iken 1990

yılında bu miktar 206.688'e inmiştir. Yani %0 20,4'lük azalma olmuştur. 1980 sonrası başlayan ekonomik liberalleşme politikaları sonucunda birçok savunma gereçlerinin ithalatına yönelinmiş, buna bağlı olarak da MKE fabrikalarında kapasite kullanımı düşürülmüş, emekli olanların yerine yeni işçi alınmamıştır. Böylece Kırıkkale'nin cazibesi azalınca çektiği göç ve nüfus artışı neredeyse durmuştur. Kırıkkale'de ilk nüfus sayımı köyden bucak statüsüne yükseldiği için 1929 yılında yapılmıştır. Bu yılda nüfus miktarı 3000'dir. (Kırıkkale Valiliği;1999,23)

Kırıkkale 1925'e kadar on iki haneli bir köy iken 1999 yılı itibarıyla nüfus sıralamasında Türkiye'nin 24. büyük kenti olmuştur. 1945 yılında Ankara'nın ilçeleri arasına giren şehrin nüfusu 14.496'dır. 1950'de 15.750'ye, 1960'da 42.904'e, 1970'de 91.658'e ve 1985'de 208.018'e ulaşmıştır. 1950 ile 1970 arasında nüfus altı kat artmıştır. Kırıkkale nüfusundaki en yüksek artışı 1970 yılında % 59'luk artış ile yaşanmıştır. (Kırıkkale Valiliği;1999,23). Şehir'de nüfus artışı 1997–2000 döneminde %0 10,1 olmuştur.

Kırıkkale nüfusunun gelişim grafiğinde dört farklı aşama görebiliyoruz. 1935–1955 döneminde nispeten durağan bir nüfus artışı yaşanmıştır. Kırıkkale'ye göç eden insanlar 1955'e kadar buraya yerleşmeyi düşünmüyorlardı. Çünkü burada neredeyse hiçbir altyapı yoktu. Bu yıla kadar kısıtlı bir nüfus almıştır. 1935'te 4599 olan nüfus, 1955'te 27.807'ye ulaşmıştır.

1955–1970 döneminde ulaşımın kolaylaşması ve Kırıkkale'nin altyapı yönünden gelişmesi, en azından barınma için gerekli temel ihtiyaçları karşılayabilecek duruma gelmesi ile nüfus artışı hızlanmıştır. 1970'te nüfus 91.000'e ulaşmıştır. Bu nüfus artışı en yüksek dönemini 1970–1985 arasında yaşamıştır. 1985 yılında Kırıkkale, bugüne kadar resmi rakamlara göre en yüksek nüfusuna (208.018) ulaşmıştır. (Kırıkkale Valiliği;1999,23)

C. 1989 Sonrası Kırıkkale'nin Sosyo-Ekonomik Yapısı

Kırıkkale, 21 Haziran 1989'da 3578 sayılı yasa ile il olmuştur. Halen merkez ilçe dışında 8 ilçe, 19 belde ve 178 köye sahiptir. 1990 sayımında merkez nüfusu 185.431 idi. Aynı yıl şehir nüfusu ile Türkiye sıralamasında 22. büyük şehirdir.

1980'den itibaren devletin kamu sanayi kuruluşlarında kapasite küçültmesine gitmesi sonucu MKE, işçi azaltma yoluna gitmiştir. Bu dönemde Kırıkkale'den dışarıya göç edenler olduğu gibi Kırıkkale'nin çektiği nüfusta da azalma olmuştur. 1985'ten itibaren şehir nüfusu, 1992'ye kadar azalmıştır. 1989'da il merkezi olması da şehir nüfusunun azalmasını önleyememiştir.

İl merkezi yapılması şehrin nüfusunda fazla bir artışa neden olmamıştır. 1990–1995 döneminde Kırıkkale nüfusu durağan bir seyir izleyerek 187.000'de kalmıştır. Bu tarihten sonra 1992 yılında Üniversite'nin ve I. Organize Sanayi Bölgesi'nin açılmasının da etkisiyle 1995–2000 döneminde nüfusta % 9'luk bir artış gerçekleşmiştir. Üniversite ile organize sanayinin kurulması şehir nüfusunu çok fazla olmasa da, kısmen artırmıştır. (Kırıkkale Valiliği;1999,23)

Tablo 5: Kırıkkale'ye Ait Sosyo-Ekonomik Göstergeler (2008)		
	Kırıkkale	Türkiye
Nüfus	279.325	71.517.100
Şehirleşme (%)	82,14	74,96
Yıllık Nüfus Artışı (%)	-3,3	13,1
Nüfus Yoğunluğu (kişi / km2)	61	91
Doğurganlık Hızı (adet)	2,39	2,53
Ortalama Hane Halkı Büyüklüğü	4,87	4,5
Kaynak: TÜİK - 2008		

Kırıkkale'nin hem ekonomik hem sosyal hayatı, yakınlığından dolayı başkent Ankara'nın güçlü etkisi altındadır. Halkın günlük alışverişinden, eğitim, sağlık hizmetlerine, yerli esnafın aldığı mallara, sanayi için kente gelen hammaddeye kadar birçok alanda Ankara'dan yararlanılmaktadır. Belde olmasından bugüne kadar idari statü değişikliklerinin Kırıkkale'ye çok kayda değer bir şey katmadığı hem halk ve kent idarecileri tarafından söylenmekte hem de Kırıkkale'yi gezip gören hemen herkes tarafından da dile getirilmektedir.

İller ve bölgelerin gelişmişlik sıralaması araştırmasında çok sayıda ilin 1996'ya göre gelişmişlik sıralamasında gerilediği görülmektedir. Toplam 38 il, 1996 yılındaki gelişmişlik sıralamasına göre gerilemiştir. Bir sıra gerileyen il sayısı 16'dır. Bu illerin arasında Kırıkkale de vardır. Bu iller genelde ülkenin iç kesimlerinde olan ve geleneksel tarım karakteri gösteren illerdir. 2003 yılı illerin gelişmişlik sıralamasında Kırıkkale 81 il içinde 33. sıradadır (1996 yılında 32.). Kırıkkale, gelişmişlik grupları içinde ise üçüncü derece gelişmiş iller grubundadır. Bu iller genel olarak yüksek gelişme

potansiyeline sahip, ekonomik faaliyetlerde tarım sektörünün ön planda olduğu, genelde il ve bölge ölçeğinde üretim yapan sanayi kuruluşlarının bulunduğu ve sosyo-ekonomik göstergelerin ülke ortalamasına yakın olduğu orta derecede gelişmiş illerdir.

Son yıllarda sanayinin yöreselleşmesiyle gözlenen önemli gelişmelerin çoğu bu illerde gerçekleşmiştir. Büyük çoğunluğu yeni sanayileşen bu iller hızlı bir gelişme süreci içindedirler. İç Anadolu illeri olan Nevşehir 34., Kırşehir 42., Niğde 49., Aksaray 56. sıradadır. Komşu iller olan Ankara 2., Yozgat 64., Çorum 46., Kırşehir 42., Konya 26., Eskişehir 6., Karaman 35., Sivas 53. Sıradadır. (DPT,2003)

Tablo 6: Kırıkkale Şehri Nüfus Gelişimi (1935–2008)	
Yıllar	Nüfus
1935	4.599
1940	11.484
1945	14.496
1950	15.760
1955	27.807
1960	42.904
1965	57.669
1970	91.658
1975	137.874
1980	178.401
1985	208.018
1990	186.688
1995	187.041
2000	205.403
2008	192.341
Kaynak: TÜİK - 2008	

1. Nüfusun Cinsiyet ve Yaş Durumu

Kırıkkale’de kadın – erkek nüfusun toplam nüfustaki payları Türkiye ölçeğindeki gibi birbirine daima yakın olmuştur. Nüfusun yaş gruplarına göre dağılımı ve bu grupların toplam nüfustaki payına bakıldığında ise 18–64 yaş grubunun en fazla olduğu görülür. (Güven;1992,64) 65 yaş üzeri grubun çok az olmasında ise Kırıkkale’nin henüz yeni bir kent olmasının ve yakın zamana kadar aldığı yoğun göçün (göç edenlerin iş bulma amacıyla gelen 20–50 yaş grubu olduğu düşünüldüğünde) büyük etkisi vardır.

Tablo 7: Kırıkkale - 2008			
Yaş Grubu ve Cinsiyete Göre Nüfus			
Yaş grubu	Toplam	Erkek	Kadın
0-4	19.117	9.781	9.336
5-9	22.237	11.449	10.788
10-14	24.546	12.598	11.948
15-19	25.512	13.148	12.364
20-24	24.972	13.073	11.899
25-29	21.480	11.227	10.253
30-34	18.960	9.310	9.650
35-39	20.306	9.850	10.456
40-44	20.407	10.370	10.037
45-49	18.722	9.513	9.209
50-54	15.779	7.813	7.966
55-59	13.676	6.614	7.062
60-64	10.718	5.002	5.716
65-69	8.310	3.823	4.487
70-74	5.857	2.486	3.371
75-79	5.289	2.525	2.764
80-84	2.478	1.007	1.471
85-89	726	250	476
90+	233	70	163
Toplam	279.325	139.909	139.416
Kaynak: TÜİK - 2008			

Şehir nüfusunun 2/3'ünün 15-64 yaş grubunda olduğu görülmektedir. Nüfusun 1/3'üne yakın kısmı ise 0-14 yaş grubuna aittir. 2008 yılına ait nüfus piramidine bakıldığında 0-4 yaş grubu miktarının, 5-9 yaş grubu miktarından daha az olduğu görülür. Bu durum doğum oranının, yani doğal nüfus artışının azalmakta olduğunu göstermektedir. 15-19 yaş grubunun en fazla nüfusa sahip olduğu görülmektedir ki bu Türkiye ortalamasıyla da birebir örtüşür. Bu grubu 20-24 yaş grubu izlemektedir. Bu durum üniversitenin varlığı ve her geçen gün mevcudunun artması ile açıklanabilir.

0-14 yaş grubu 65.900 kişiyi, 15-64 yaş grubu 190.532 kişiyi ve 65 üzeri yaş grubu ise 22.893 kişiden oluşmaktadır. 65 yaş üzeri grubun miktarının az olmasını Kırıkkale'nin genç bir şehir olmasına ve emekli olanların bir kısmının geldikleri yerlere dönmelerine bağlayabiliriz. 0-15 yaş grubunda erkeklerin sayıca kısmi fazlalığı, orta yaş grubunda genel bir denge ve 65 yaş üzerinde ise kadın nüfusun fazlalığı dikkati çekmektedir. (TÜİK;2008)

2. Nüfusun Ekonomik Yapısı (Aktif Nüfus)

Aktif nüfusta dikkati çeken çok önemli bir nokta da faal nüfus miktarındaki kadın – erkek nüfus arasındaki büyük eşitsizliktir. Buradan kentteki kadın işsiz oranının daha fazla olduğu ve faal nüfusun çok büyük kısmının, 2/3'ünden fazlasının erkeklerden oluştuğu ortaya çıkmaktadır. Merkez ilçedeki aktif nüfusun sektörel dağılımında % 67,7 (26.543 kişi) ile hizmet sektörü ilk sırada gelirken, % 29,7 (11.635 kişi) ile sanayi sektörü ikinci ve % 2,6 (932 kişi) ile de tarım sektörü üçüncü sırada gelmektedir.

Şehir nüfusu 2008 yılı sayımına göre 192.341'dir. Bunun % 46'sı istihdam dışı yani bağımlı nüfustur. Bağımlı nüfusun 72 bini ev kadını, öğrenci, emekli, işsiz ve irade sahibinden (aktif nüfusa dâhil olmayıp sahip olduğu gayrimenkul geliri ile geçinen kimse) oluşmaktadır. (Tük;2008) Bağımlı nüfusun 10.413 kişisini işsizler oluşturmaktadır. 49.500 ise kişi faal nüfusa dâhildir. İşsizlik oranı aktif nüfus içindeki % 21'dir. 2000 yılında şehir nüfusunun % 50,3'ü erkek, % 49,7'si kadındır. İl merkezinde erkek nüfusun istihdam oranı % 56'dır. İl merkezinde 27.500 öğrenci, 57.030 ev hanımı ve 13.500 emekli bulunmaktadır.

3. Eğitim Durumu

Kırıkkale'deki eğitim istatistikleri incelendiğinde okuryazarlık oranının Türkiye ortalamasından yüksek olduğu, fakat üniversite mezunlarının nüfusa göre az olduğu, okul öncesi ve ortaöğretim okullaşma oranlarının yetersiz olduğu görülür. Kırıkkale'de gelişen savunma-metal ve petrol sanayine bağlı olarak, onların desteği ile ilerleyebilecek mesleki-teknik eğitimde de okullaşma oranı düşüktür.

Kırıkkale Merkez ilçesi'nde okul öncesi, ilköğretim ve orta öğretim okullarının toplam sayısı 76'dır. Son yıllarda çok çeşitli ortaöğretim kurumları açılmıştır. İletişim, güzel sanatlar, sağlık meslek, ticaret meslek, teknik meslek liseleri bunlardan bazılarıdır. (Karadeniz;2006,76) Kırıkkale'de okul öncesi dönemde okullaşma oranı % 8'dir. Bu oran çok düşük olup ailelerin çocuklarını ilkokula hazırlamaya önem vermediklerini göstermektedir. (Çelik-İş Sendikası;2003,279)

Kırıkkale'nin ortaöğretim ve ÖSS sınavındaki başarı sırası genel eğitim durumu hakkında fikir verebilir. Kırıkkale, ortaöğretimde Türkiye çapındaki başarı sıralamasında 33. sırada yer alır. Yani orta sıralarda yer almaktadır. Üniversiteye giriş sınavındaki başarı ise %13,5 gibi düşük bir orandadır. ÖSS'de Türkiye başarı ortalaması olan %18,1'lik oranın dahi altında yer alması, ortaöğretimde seviyenin biraz düşük olduğunu göstermektedir. (Karadeniz;2006,77)

Tablo 8: Bitirilen Eğitim Düzeyi, Cinsiyet ve Yaş Grubuna Göre Nüfus - 2008												
Yaş	Cinsiyet	Okuma yazma bilmeyen	Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	İlkokul mezunu	İlköğretim mezunu	Ortaokul veya dengi okul mezunu	Lise veya dengi okul mezunu	Yüksekokul veya fakülte mezunu	Yüksek lisans mezunu	Doktora mezunu	Bilinmeyen	Toplam
06-13	Erkek	54	18.889		50						346	19.339
	Kadın	67	17.836		85						357	18.345
14-17	Erkek	36	964		9.416		28				199	10.643
	Kadın	49	935		8.538		34				273	9.829
18-21	Erkek	78	334	81	3.282		5.803	60			809	10.447
	Kadın	99	459	216	3.211		5.229	22			804	10.040
22-24	Erkek	36	114	537	866		4.480	418	2	1	1.357	7.811
	Kadın	88	204	1.528	772		3.438	317	4		543	6.894
25-29	Erkek	84	149	1.404	590	1.293	5.009	1.359	112	8	1.219	11.227
	Kadın	158	241	3.418	403	1.068	2.993	1.082	100	4	775	10.242
30-34	Erkek	66	88	1.957	45	1.264	3.793	1.261	79	27	727	9.307
	Kadın	202	256	4.683	47	921	1.977	829	63	11	660	9.649
35-39	Erkek	87	122	2.646	33	1.821	3.164	1.290	81	32	574	9.850
	Kadın	383	308	6.225	22	981	1.280	563	27	9	655	10.453
40-44	Erkek	107	140	3.474	27	2.101	2.705	1.150	53	25	587	10.369
	Kadın	592	399	6.274	10	851	921	313	20	6	648	10.034
45-49	Erkek	86	105	3.302	16	1.545	2.993	851	26	13	576	9.513
	Kadın	886	504	5.773	3	525	728	192	8	1	588	9.208
50-54	Erkek	102	112	3.205	1	1.104	1.760	1.013	29	7	480	7.813
	Kadın	1.287	719	4.590		310	312	186	2		559	7.965
55-59	Erkek	119	163	3.299	1	1.057	1.088	473	14	7	392	6.613
	Kadın	2.047	872	3.226		161	140	71	2	2	541	7.062
60-64	Erkek	243	281	2.876		589	477	227	9	3	297	5.002
	Kadın	2.538	804	1.729		66	63	30	1	2	482	5.715
65 +	Erkek	1.590	1.521	5.478		447	335	178	6	1	605	10.161
	Kadın	8.039	1.475	1.986		59	32	13	2	3	1.123	12.732
	Toplam	19.123	47.994	67.907	27.418	16.163	48.782	11.898	640	162	16.176	256.263

Kaynak: TÜİK - 2008

Kırıkkale’de bugün itibariyle okuma yazma durumlarına baktığımızda da Türkiye ortalamalarına benzer bir durum karşımıza çıkmaktadır. Yaş grupları ile okuma yazma bilme durumu arasında ters orantı vardır. Yaş ortalaması arttıkça okuma yazma bilmeyenlerin oranı da artmaktadır. Yine Türkiye ölçeğine paralel olarak kadınlardaki okuma yazma bilmeyenlerin oranı her yaş grubunda erkeklerden daha fazla olmaktadır.

Tablo 9: Kırıkkale’de Okuma - Yazma Durumu 2008					
Yaş	Cinsiyet	Okuma - Yazma Bilmeyen	Okuma - Yazma Bilen	Bilmeyen	Toplam
6-13	Erkek	54	18.939	346	19.339
	Kadın	67	17.921	357	18.345
14-17	Erkek	36	10.408	199	10.643
	Kadın	49	9.507	273	9.829
18-21	Erkek	78	9.560	809	10.447
	Kadın	99	9.137	804	10.040
22-24	Erkek	36	6.418	1.357	7.811
	Kadın	88	6.263	543	6.894
25-29	Erkek	84	9.924	1.219	11.227
	Kadın	158	9.309	775	10.242
30-34	Erkek	66	8.514	727	9.307
	Kadın	202	8.787	660	9.649
35-39	Erkek	87	9.189	574	9.850
	Kadın	383	9.415	655	10.453
40-44	Erkek	107	9.675	587	10.369
	Kadın	592	8.794	648	10.034
45-49	Erkek	86	8.851	576	9.513
	Kadın	886	7.734	588	9.208
50-54	Erkek	102	7.231	480	7.813
	Kadın	1.287	6.119	559	7.965
55-59	Erkek	119	6.102	392	6.613
	Kadın	2.047	4.474	541	7.062
60-64	Erkek	243	4.462	297	5.002
	Kadın	2.538	2.695	482	5.715
65 +	Erkek	1.590	7.966	605	10.161
	Kadın	8.039	3.570	1.123	12.732
Toplam		19.123	220.964	16.176	256.263
Kaynak: TÜİK - 2008					

Bitirilen eğitim düzeylerine baktığımızda ise nüfusun büyük çoğunluğunun (178.605) ilköğretim veya daha alt seviyede öğrenim gördüğü anlaşılmaktadır. Lise mezunu sayısı 48.782, fakülte veya yüksekokul mezunu sayısı ise 11.898 olarak karşımıza çıkmaktadır. Yüksek lisans ve doktora yapanların sayısı ise 1000 kişiyi bile

bulmamaktadır (640+162) . Fakat yeni nesle bakıldığında son dönemlerde lise ve üstü eğitim kurumlarından mezunların sayısı giderek artmaktadır ki bu durum da Kırıkkale'nin geleceği adına olumlu bir durumdur.

Yine yıllara göre Kırıkkale'deki kütüphanelerden yararlanma sayılarına baktığımızda da bir artış görülmektedir. Kütüphanelerden yararlananların sayısı 7 yılda yaklaşık 50 bin kişi, ödünç alınan kitap sayısı da bir dönem itibariyle iki kat kadar artış göstermiştir. Bu rakamlar Kırıkkale'de eğitim durumunun iyiye gittiğinin küçük birer göstergesi kabul edilebilir.

Tablo 10: Halk Kütüphanesi Kitap ve Yararlanan Sayısı				
Yıllar	Kütüphane Sayısı	Kitap Sayısı	Yararlanan Kişi Sayısı	Ödünç Alınan Kitap Sayısı
2000	16	62.724	145.629	45.954
2001	16	62.735	162.257	71.230
2002	16	69.362	190.040	96.456
2003	16	72.886	179.011	98.232
2004	16	73.928	190.986	96.743
2005	13	73.536	194.092	82.653
2006	13	76.883	193.290	94.202
2007	13	82.095	194.893	63.216
Kaynak: Tüik - 2008				

4. Sağlık Durumu

“Kırıkkale’de sağlık hizmetleri, Sağlık Bakanlığı’na bağlı 2.507, Kırıkkale Üniversitesi’ne bağlı 408, diğer kamu kurumlarında çalışan 27 ve özel sağlık kuruluşlarında istihdam edilen 267 adet sağlık personeli tarafından sunulmaktadır.” (kirikkale.gov - 2009)

Kırıkkale sağlık hizmetleri yönünden iyi bir konumdadır. İl merkezinde 200 yataklı Kadın-Doğum ve Çocuk Hastanesi ile 220 yataklı S.S.K. Hastanesi bulunmaktadır. Kırıkkale Üniversitesi Tıp Fakültesi Araştırma ve Uygulama Hastanesi ise 1998 yılında faaliyete geçmiştir. Keskin'de 50 yataklı, Delice'de 50 yataklı ve Sulakyurt'ta ise 30 yataklı Devlet hastanesi mevcuttur. 2002 yılında faaliyete geçen 400 Yataklı Yüksek İhtisas Hastanesi ve 25 yataklı Karakeçili Devlet Hastanesi Kırıkkale’yi sağlık hizmetleri yönünden önemli bir merkez haline getirmiştir (kirikkale.gov - 2009)

Kırıkkale’de sağlık alanında yataklı tedavi kurumlarının yanı sıra 45 sağlık ocağı, 12 sağlık evi, 1 halk sağlığı laboratuvarı, 1 ana çocuk sağlığı ve aile planlama merkezi, 1 verem savaş dispanseri, her ilçe de olmak kaydı ile 11 adet 112 acil sağlık hizmetleri istasyonu hizmet vermektedir. Yine il genelinde bulunan özel sağlık kuruluşları arasında 3 tıp merkezi, 3 dal merkezi, 1 poliklinik, 11 hekim muayenehanesi, 1 cerrahi müdahale birimi, 1 sağlık kabini, 17 diş hekimi muayenehanesi, 21 optisyenlik müessesesi, il merkezinde 64 ilçe ve beldelerde 19 olmak üzere toplam 83 eczane bulunmaktadır. Ayrıca il genelinde toplam 43 adet ambulans hizmet vermektedir. ([kirikkale.gov - 2009](http://kirikkale.gov.tr)))

5. Sanayisi

Kırıkkale Şehri’ni ortaya çıkaran etken, kuruluş ve gelişim bölümünde de açıkladığımız gibi sanayi faktörü olmuştur. MKE fabrikaları dışında 1987 yılında kurulan Orta Anadolu Petrol Rafinerisi’ni, 1991 yılında kurulan I. Organize Sanayi Bölgesi izlemiştir. Kırıkkale’nin güneyine Ankara – Kayseri Karayolu üzerinde yapılmakta olan II. Organize Sanayi Bölgesi’nin ise altyapı çalışmaları tamamlanmak üzeredir.

Organize sanayi bölgelerinin kurulması ve Kırıkkale’nin kalkınmada öncelikli iller kapsamına alınarak yatırım teşvikleri verilmesi, buradaki sanayinin altyapısı hazır olan organize sanayi bölgelerinde daha düzenli şekilde gelişmesini sağlamaktadır. Söz edilen sanayi kuruluşları ve sanayi bölgelerinin dışında, şehir içinde bulunan Küçük Sanayi Sitesi’nde ağaç mamulleri sanayi, metal sanayi, tuğla-kiremit sanayi, tarım makine ve aletleri sanayi de yer almaktadır. Bunlardan başka şehir içinde gıda, içki, yem, mobilya sanayine ait fabrika ve atölyeler vardır. Yine de Kırıkkale, Türkiye çapında imalat sanayinde 16. Sıradadır. (DPT,2003)

Kırıkkale Şehri’ndeki sanayi tesislerini aşağıdaki sektörler başlığı altında açıklayabiliriz:

1. Metal Sanayi: Savunma sanayine yönelik üretimlerle, tarım aletleri, otomotiv yedek parça, çelik ve pik döküm demir üretimi yapılmaktadır.

2. Petrol Sanayi: LPG, benzin, motorin, gazyağı, asfalt, kükürt, nafta ve çamaşır suyu üretilmektedir.

3. Toprak Mamulleri Sanayi: Tuğla, kiremit, ateş tuğla, karo, mermer üretimi...
4. Ağaç Mamulleri Sanayi: Mobilya ürünleri, kereste...
5. Giyim Sanayi: Konfeksiyon, trikotaj...
6. Gıda ve Yem Sanayi: Meşrubat, un, yem çeşitleri, sucuk, küçük çapta tavukçuluk...
7. Tarım Makineleri Sanayi: Tarım aletleri ve yedek parçalarının üretimi... (Kırıkkale Valiliği;1999,89–91)

6. Ticareti

Kırıkkale Ticaret Odası istatistiklerine göre, Kırıkkale'deki şirketlerin sektörlere göre miktarları incelendiğinde ilk sırada “petrol-yedek parça hırdavat-madeni yağ” sektörü gelmektedir. “İnşaat-nakliyat” sektörü ikinci sırada, “iletişim mühendislik” sektörü üçüncü sırada gelmektedir. (Kırıkkale Ticaret Odası,2004)

Kırıkkale Esnaf ve Sanatkarlar Odası'na kayıtlı üye sayıları Kırıkkale'de hangi meslek grubundan kaç kişinin olduğunu ortaya koyması yönünden önemlidir. Banka-sigorta-eczane grubu ikinci sıradadır. Gıda maddesi satanlar, inşaatçılar, ev eşyası-mobilya, zahire-hayvan tacirleri onları izleyen meslek gruplarıdır.

Bu tablodan ortaya çıkıyor ki Kırıkkale'deki ticari kuruluşlar, temel ihtiyaçlar ve ev eşyası dışındaki sektörler haricinde, buradaki metal ve petrol sanayinden çok etkilenmektedir. Tarım aletleri, oto yedek parçaları, madeni yağ, LPG, tüpgaz, akaryakıt, hırdavat, nakliyat, mobilya, ambalaj sanayi gibi sektörler buradaki sanayi ile sıkı ilişki içinde ticaretle işbirliği yapmaktadırlar. (Kırıkkale Ticaret Odası,2004)

Kırıkkale'de tahıl, un ve çeltik alım-satım ve işlemlerini yapan bir kamu kuruluşu olan Toprak Mahsulleri Ofisi de ticarete önemli yere sahiptir. Toprak Mahsulleri Ofisi'nin Kırıkkale Şube Müdürlüğü 1986 yılında faaliyete geçmiştir. Müdürlük, Ankara merkez ve ilçelerinin, Kırıkkale merkez ve ilçelerinin, Çorum Yöresi ile Karadeniz Bölgesindeki bazı un fabrikalarının ekmeklik buğday satışının yanı sıra Kırıkkale merkezdeki askeri birliklerin un ihtiyacını karşılamaktadır.

7. Tarımı

Kırıkkale ili toplam alanı 463.000 hektardır. Bunun 306.506 hektarı (% 66,2) tarımsal üretimde kullanılmaktadır. Tarıma elverişli arazi içinde tarla arazisi 206.389 ha. İle en büyük paya sahiptir. Tarla arazisinin % 62'sinde (189.950 ha.) hububat ekimi yapılmaktadır. (kirikkale.gov.2009) Bu nedenle özellikle kırsal kesimin başlıca geçim kaynağı tarım ve hayvancılıktır diyebiliriz.

Tablo 11: Kırıkkale'de Üretilen Başlıca Tarım Ürünleri (2004)	
Buğday	257.584 ton
Arpa	82.150 ton
Şeker Pancarı	65.925 ton
Ayçiçeği	11.720 ton
Kavun	17.782 ton
Karpuz	15.992 ton
Üzüm	9.263 ton
Kaynak: kirikkale.gov - 2009	

Kırıkkale Valiliği verilerine göre ilde toplam 6311 adet traktör mevcuttur ve tarımla uğraşan her 4 aileye 1 traktör düşmekte, mevcut tarım arazisinin % 95'i de traktörle işlenmektedir. Bu durum ildeki tarımsal modernizasyonun oldukça ileri düzeyde olduğunu gösterir. Ayrıca ilde tarım alet ve makineleri imal eden 9 fabrika ve imalathane bulunmaktadır.

2007 yılı Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi sonuçlarına göre, il nüfusunun %17,86'sı kırsal kesimde yaşamaktadır. 2000 yılı itibariyle, çalışan nüfusun % 51.2'si geçimini tarım ve hayvancılıktan sağlamaktadır. Sulanabilme imkânına sahip arazi miktarı 223.040 hektardır. Kırıkkale 189.950 hektar alanda hububat ekimi ile İç Anadolu Bölgesinin hububat ambarlarından birisidir. İlde tahılların yanı sıra baklagil ve endüstriyel bitki üretimi de yaygınlaşmaya başlamıştır. Yörede kavun, karpuz ve üzüm üretimi de önemli miktardadır. (kirikkale.gov.2009)

8. Ulaşımı

Kırıkkale, İç Anadolu Bölgesi'nde 43 ilin kavşak noktasında Orta Kızılırmak Havzası'nın en önemli kentlerinden biridir. Kırıkkale, Ankara'ya çift yol bağlantılı karayolu ile 78 km uzaklıkta olup, demiryolu bağlantısı ile de Ankara'nın doğu bölgelerine açılan kapısı durumundadır. (Özcan;2000,29)

Kırıkkale-Kırşehir karayolu 2003 yılında 12,2 trilyon TL harcanarak bölünmüş çift yol haline getirilmiştir. Kırıkkale-Samsun karayolu Balışeyh ilçesine kadar duble yol haline getirilmiştir. ([kirikkale.gov.2009](http://kirikkale.gov.tr))

Kent, Ankara-Samsun ve Ankara-Kayseri-Malatya karayolları ile Ankara-Erzurum demiryolu kavşağında yer almaktadır. Bu konumu ile Doğu ve Karadeniz illerinin batıya açılan kapısı noktasındadır. (Güven;1992,30)

İlin ulaşımı sadece karayolu ile de sınırlı değildir. Demiryolu bağlantısında da son derece önemli bir noktada yer almaktadır. İl çapında TCDD'ye ait beş istasyon vardır. MKE ve OAR'ın ürünleri önemli oranda demiryolu ile taşınmaktadır. İşte bu özelliği Kırıkkale'ye ulaşım alanında çok önemli bir avantaj sağlamaktadır. (Şenol;2000,7) Başkent Ankara'ya yakın olması savunma sanayini buraya çekmiştir. Muhakkak ki bir ülkenin silahlı kuvvetleri ve savunma sanayinin çoğunluğunun stratejik olarak başkente yakın olması gerekliliği, Kırıkkale'nin konumunun getirdiği ulaşım avantajı ile birleşerek Kırıkkale'nin oluşumuna çok önemli bir katkı yapmıştır. (Karadeniz;2006,88)

Ulaşım avantajı ve merkezi konumu savunma sanayi yanında buraya Tüpraş Orta Anadolu Petrol Rafinerisini de çekmiştir. İç Anadolu illerinin petrol ihtiyacını karşılamak amacıyla yapılan rafineri için yer olarak Kırıkkale seçilmiştir. Böylece Kırıkkale'nin stratejik önemine enerji boyutu da eklenmiştir. Başkente yakınlık, merkezi konumu ve enerji dağıtım özelliği birbirini destekleyerek ilerletmişlerdir.

9. Kırıkkale Şehri'nin Etki Alanı

Kırıkkale'nin birinci derece sosyal ve ekonomik etki alanı il alanı ile sınırlandırılabilir. Şehrin etkilediği alanlar komşu iller olan batıda Ankara'nın, kuzeyde Çankırı ve Çorum'un, doğuda Yozgat'ın ve güneyde Kırşehir'in etki alanı ile kuşatılarak sınırlanmıştır. Özellikle Ankara'nın etkisi büyüktür. Kırıkkale, il statüsüne yükseldiğinde il alanı etki alanına göre belirlenmiştir. Ülkenin önemli bir sanayi şehri olan Kırıkkale'nin doğrudan etkilediği alan 4176 km²'dir. (DPT,2001:138)

Temel ihtiyaçların il içerisinde öncelikli olarak karşılandığı yer Kırıkkale şehir merkezidir. Kırıkkale ilçe ve köylerinden birçok insan çocuklarına daha iyi eğitim imkânı sağlamak için il merkezine gelmektedir. Kırıkkale Üniversitesi'ne Türkiye'nin birçok ilinden öğrenci gelmektedir. Sağlık alanında özellikle Ankara'nın etkisi çok güçlüdür. Ankara'nın etkisinin en çok hissedildiği diğer sektörler ise eğlence-kültürel faaliyetlerdir. Kırıkkale, sosyal hayat donanımları yönünden zayıftır. Kırıkkale halkı da bu ihtiyaçlarını daha çok hafta sonları veya tatillerde Ankara'ya giderek karşılamaktadır. (Karadeniz;2006,112)

1925 yılında idari etki alanı sadece Kırıkköy'ün mülk alanı olan Kırıkkale, 1929'da bucak statüsüne yükselmiş ve bazı köyleri de içine alarak genişlemiştir. 1944 yılında ilçe statüsüne yükselmesiyle idari etki alanı daha da genişlemiş ve 1989'da il olmasıyla son boyutuna ulaşmıştır.

Savunma sanayi ve Orta Anadolu Rafinerisi'nin burada bulunması nedeniyle stratejik etki alanı Türkiye'nin büyük kısmını etkilemektedir. (Karadeniz;2006,116) Kent, sahip olduğu savunma sanayisiyle orduya silah, mühimmat ve çeşitli malzemeler sağlayarak yurt güvenliğine önemli katkı yapmaktadır. Rafineri de Orta Anadolu'nun petrol ürünleri ihtiyacını karşılamaktadır. Bu alanlarda etki alanı daha geniştir. Kırıkkale, il alanında üretilen sanayi mamullerinin yanı sıra tarımsal ve hayvansal ürünlerin de toplanıp dağıtıldığı, pazarlandığı bir yöresel ticaret merkezidir.

Kırıkkale, kuzeybatı - güneydoğu yönünde uzanan Ankara-Samsun Karayolu'nun güneyi boyunca uzanmaktadır. Şehir, 1970'li yıllarda yeni konutların yapılmasıyla söz konusu karayolunun kuzeyine doğru yayılmıştır. Batıda Kızılırmak Nehri'ne kadar dayanan konutlar, güneyde MKE Fabrikaları tarafından sınırlanmıştır. (Karadeniz;2006,116) Son yıllarda şehrin batısına doğru, özellikle üniversiteye doğru

büyük bir yayılma yaşanmaktadır. Bu bölgede yapılan toplu konutlar ve otobüs terminalinin açılması bu yayılmayı daha da hızlandıracak gelişmelerdir.

“Kent, güney ve güneydoğudan Karşıyaka, Selim Özer, Yuva ve Fatih mahalleleri ile Dinek Dağına doğru genişlemeye devam etmektedir. Bu kısımlar gecekondulaşma tipinde gelişen mahallelerdir. Kırıkkale, doğuya doğru da hızla gelişmektedir. Çoruhözü Deresi ve Samsun Yolu boyunca bu gelişme yoğundur.” (Özcan;2000,43)

“Kırıkkale için ilk kez 1954’te sadece çarşı kesimini kapsayan bir imar planı hazırlanmış ancak geçerliliği sağlanamamıştır. 1964 yılında başka bir plan hazırlanarak ilk resmi plan olarak kabul edilmiştir. 1972 yılında bu plan geliştirilmiş ve kenar mahalleleri de kapsayan ilave imar planı yapılmıştır. Kırıkkale kenti hızlı göçün etkisiyle nüfus patlamasına maruz kalmış ve bugüne kadar imar planlarına uymadan gelişmiştir.”(Güven;1992,88) Bugün de aynı şekilde plansız bir yapılaşma ve şehirleşme devam etmektedir. Yeni yapılan bina vb. konutlarda böyle bir planın varlığını görmek pek mümkün değildir.

Sanayi kuruluşları kentin her yanına dağılmış olmakla beraber ağırlıklı olarak güney ve batısındadırlar. Kırıkkale’nin 8 km batısında I. Organize Sanayi Bölgesi, 8 km güneybatısında Orta Anadolu Rafinerisi, 10 km kadar güneyinde Ankara-Kayseri Karayolu üzerine kurulma çalışmaları devam eden II. Organize Sanayi Bölgesi bulunmaktadır. Doğuda Ankara – Samsun karayolu üzerinde ise ağırlıklı olarak otomotiv yan sanayi ve orman ürünleri sanayinin geliştiği “Küçük Sanayi Sitesi” bulunmaktadır. Bunlar dışında kentin çeşitli yerlerine dağılmış yem-gıda, taşa-toprağa dayalı sanayi, dokuma sanayi gibi farklı alanlarda üretim yapan küçük ve orta ölçekli sanayi kuruluşları vardır.

10. Kırıkkale’nin Gelişimi için Hazırlanmış Projeler

Kırıkkale’nin bugün birçok altyapı ve üst yapı sorunu vardır. Sorunların çözümü için gerek resmi kurumlar, gerekse sivil toplum örgütleri projeler hazırlamakta, sempozyumlar düzenlemektedir. Bu çalışmaların bir tanesi de 2003 yılında düzenlenen “21. Yüzyıl’da Kırıkkale Sempozyumu”dur. Sempozyum’da bugün itibariyle gerçekleştirilmiş bazı projeler önerildiği gibi, henüz uygulanmaya başlanmamış birçok

proje de önerilmiştir. Önerilen projeler, ağırlıklı olarak ulaşım, enerji, çevre, su arıtımı gibi alt yapı sorunlarının çözümüne yöneliktir. Bunların yanında turizm, kültür, park ve yeşil alanlar, ticaret alanlarına yönelik projeler de önerilmiştir. Bu projelerden bir kısmının uygulanması devam etmektedir.

Kırıkkale Valiliği Tarafından Hazırlanmış Projeler

Kırıkkale, hükümetin acil eylem planı kapsamındaki toplu konut açığı bulunan iller arasındadır. Bu kapsamda halkın kira öder gibi ev sahibi olması yönünde çalışmalar başlatılmıştır. Valilik öncülüğünde, sivil toplum ve kamu kurumları ile işbirliği yapılarak konut yapımına uygun hazine, kamu ve belediye arazileri TOKİ Başkanlığına bildirilmiştir. İl merkezinde yeterli büyüklükte uygun arazi bulunmaması nedeniyle merkez-Yahşihan sınırlarında 3000'e yakın yeni konut yapımı planlanmış ve çok kısa bir sürede yapımı tamamlanarak vatandaşlara sunulmuştur. ([kirikkale.gov.2009](http://kirikkale.gov.tr))

Kırıkkale'nin gelecekte en önemli rekreasyon ve spor alanı olması hedeflenen Kızılırmak Yeşil Vadi Projesi, Prof. Dr. Selami Sözer tarafından geliştirilmiş ve Mart 1994'te Kırıkkale Valiliği Çevre Koruma Vakfı Başkanlığı'na önerilmiştir. Projenin yürütücüleri Valilik ve Kırıkkale Üniversitesi Rektörlüğü'dür. Kırıkkale'nin rekreasyon ve turizmini canlandırmayı amaçlayan proje, Kapulukaya Barajından Kırıkkale-Ankara Yolu Irmak Köprüsüne kadar, 20 km uzunlukta ve 4 km genişlikteki vadi alanını kapsamaktadır.

Belirlenmiş alanda koruma-kullanma dengesinin sağlanarak sosyo-ekonomik gelişimini sağlayacak mekânsal düzenlemelerin yapılması hedeflenmektedir. Gerçekleştirildiği takdirde Türkiye'nin en büyük yeşil alan-rekreasyon projelerinden biri olacaktır. Su sporlarının, piknik alanlarının, çocuk oyun yerlerinin, restoranların, hayvanat bahçesi, tropik bahçe, kongre salonu, eko turizm uygulamalarının yer alacağı önemli bir maliyet gerektiren projenin hayata geçirilip geçirilemeyeceği bilinmemektedir. ([kirikkale.gov.2009](http://kirikkale.gov.tr))

Kırıkkale Belediyesi Tarafından Hazırlanmış Projeler

Kırıkkale Belediyesi'nin önerdiği projeler, şehrin alt yapı ve üst yapı eksiklerini gidermeye yönelik projelerdir. Projelerin bir kısmı uygulama aşamasında iken, bir kısmı ise tamamlanmak üzeredir. Bunlardan bir tanesi, hale şehrin önemli caddelerinde kurularak bir süreliğine trafiği ve mahalle hayatını olumsuz etkileyen semt pazarlarına

kapalı pazar yerleri yapma projesidir. Şehrin üç yerinde yapılacak olan pazar yerlerinin projeleri bitmiş 5 bin metrekarelik Bahçelievler Pazarı tamamlanarak hizmete açılmış, 10 bin metrekarelik Cumartesi Pazarının ise yapımı bitmek üzeredir. 4 bin metrekarelik Karşıyaka Pazar Yeri ise henüz yapım aşamasına geçmemiştir.

Kırıkkale şehir merkezindeki önemli sorunlardan birisi de park sorunudur. Bu sorunun giderilmesi için Toprak Mahsulleri Ofisi'ne ait silolar yıkılarak yerine bir otopark yapılması planlanmıştır. Bu bağlamda silolar yıkılmış ve bu boş alan geçici park yeri olarak kullanılmaya başlanmıştır. 4.000 metrekarelik alana yapılacak katlı otopark inşaatının en yakın zamanda başlayacağı öngörülmektedir. ([kirikkale.gov.2009](http://kirikkale.gov.tr))

Belediye tarafından projesi tamamlanan ve ihalesi Mart 2005'te yapılan "Ticaret ve Sosyal Tesisler Merkezi" tamamlanmış ve "Makro Market AVM" adıyla, özellikle gençlerin iyi vakit geçirdikleri, 3 sineması, oyun salonları ve alışveriş merkezinin bulunduğu merkez 2006 yılında hizmete açılmıştır.

Kırıkkale için belki de en önemli proje olan "İçme Suyu Arıtma Tesisine Yapılacak Ek Yumuşatma Ünitesi Projesi" 2008 yılında hayta geçirilmiş ve Kırıkkale halkının yıllardır çektiği içme suyu problemine bir nebze çözüm bulunmuştur. ([kirikkale.gov.2009](http://kirikkale.gov.tr))

Belediye tarafından planlanan ve gerçekleştirilen projelerden bir tanesi de "Şehirler Arası Otobüs Terminali Projesi"dir. İlin Ankara yönündeki girişine, Ankara-Kayseri ve Ankara-Samsun Karayolunun kesiştiği kavşağa 23.800 metrekare toplam ve 4.000 metrekare kapalı alana sahip bir terminal inşa edilerek, Kırıkkale'nin çok önemli bir eksiği giderilmiştir.

Bu dönemde yapılan en önemli yatırımlardan birisi de şehrin doğalgaza kavuşmasıdır. Kırıkkale'nin şehir planlamasının düzenli olmaması sebebiyle oldukça güç bir durum olan doğalgaz hattının döşemesi işlemi büyük oranda gerçekleşmiş ve şehrin merkezi mahallerinde hemen her binaya doğalgaz ulaştırılmıştır. Gerçi halkın artan doğalgaz fiyatları nedeniyle ilk aylarda gösterdiği rağbet giderek azalsa da doğalgaz yatırımı Kırıkkale için çok önemli bir gelişme olarak kayda geçmiştir.

Sivil Toplum Örgütleri Tarafından Hazırlanmış Projeler

Kırıkkale Valiliği tarafından kurulan "Kırıkkale Kent Konseyi"nin 2003 yılında düzenlediği "21. Yüzyıl'da Kırıkkale Sempozyumu"nda sivil toplum örgütlerinin ve

birçok üniversiteden katılan akademisyenlerin de Kırıkkale için önerdiği projeler olmuştur. Projeler, daha çok enerji, çevre, sanayi ve ulaşım sektörlerindedir. Sunulan öneriler ışığında şu yargılara varılmıştır: “Kırıkkale’de Yatırım İmkânları” adlı proje ile Kırıkkale’deki yatırım bileşenlerinin durumu incelenerek alternatif yatırım alanları belirlenmiştir.

Coğrafi yapı, ulaşım, işgücü, OSB, üst kademe yönetimi gibi kriterler bakımından Kırıkkale yeterlidir. Sosyal altyapı, demiryolu, enerji, hammadde, sermaye ve teknoloji ise kısmen yeterlidir. Küçük sanayi siteleri ile üniversite-sanayi işbirliği yetersizdir. Bu tespitler ışığında, atölye tipi imalat ve sanayi alanında yapılabilecek yatırımlar ise şöyle sıralanmıştır: (Çelik-İş Sendikası;2003,439)

Gıda sektöründe:

- Makarna üretimi
- Süt ve süt mamulleri üretimi
- Domates salçası üretimi
- Sebze-meyve konservesi
- Reçel üretimi

Makine ve metal sektöründe:

- Tekstil ve Deri İşleme Makineleri imali
- Tekstil makineleri yedek parça imali
- Kriko esaslı sabit kaldırıcı cihazlar imali
- Sınai kalıp imali
- Otomotiv parçaları imali
- Renkli metal imali

Enerji sektöründe:

- Güneş kolektörü imali

Diğer sektörlerde:

- Endüstriyel Atık ve Geri Dönüşüm Tesisi

- Ayçiçeği saplarından sunta ve kontrplak üretimi
- Sulama ekipmanları üretimi
- Bakliyat eleme ve ambalajlama tesisi
- CTP boru imali
- Damla sulama sistemleri üretimi
- Sertifikalı Tohum üretim sistemi

Gıda ve enerji sektöründeki yatırım projeleri finansman sorunu halledildiği takdirde kısa vadede gerçekleştirilebilecek projeler olarak görülmektedir. Makine-metal projeleri ile diğer projeler başlığı altında verilen projeler ise yüksek yatırım tutarları nedeniyle orta vadede gerçekleştirilebilecek projeler olarak görülmektedir. (Çelik-İş Sendikası;2003,439)

“Kırıkkale Belediyesi ve MKE Kurumu için Kojenerasyon Santrali Projesi” önerilen bir diğer projedir. Kojenerasyon, işletme için gerekli elektrik ve termal enerjilerinin LPG, nafta, fuel oil, doğal gaz gibi birincil enerji kaynağından yüksek verimlilikle eşzamanlı olarak üretilmesidir. Proje gerçekleştiği takdirde şehrin elektrik ihtiyacına daha ucuz üretim ile katkı yapılabilir. (Çelik-İş Sendikası;2003,539)

“Kırıkkale-Ankara Hattında Raybüs Taşımacılığı Projesi”, akademisyenler tarafından önerilen bir projedir. Yapılan incelemeler sonucunda demiryolu taşımacılığının daha güvenli ve ucuz olması ayrıca daha düzenli olması nedeniyle Ankara-Kırıkkale arasında önemli bir sorun olan üniversite öğrencisi ağırlıklı yolcu taşımacılığındaki yetersizliklerin demiryollarına belirli saatlerde konulacak ek seferler ve vagonlarda, hareket saatlerinde yapılacak düzenlemelerle giderilebileceği düşünülmüştür.

Her gün 2000–2500 üniversite öğrencisinin Ankara’dan Kırıkkale’ye gidip akşam döndüğü bilinmektedir. Nitekim bölgede yolcuların da zarar gördüğü trafik kazaları sık sık olmaktadır. Kimi öğrenciler otostop yapmakta ve tehlikeyle karşı karşıya kalmaktadırlar. Ek tren seferlerinin yanında Adapazarı’nda üretilen raybüslerin kullanımına da gidilebilir. Güvenli, ekonomik ve hızlı olan raybüsler Kırıkkale-Ankara hattında alternatif olabilir. (Çelik-İş Sendikası;2003,555)

Kırıkkale’de sanayi alanında yapılabilecek yeni yatırımlar kapsamında “Kırıkkale’de Kurulabilecek Petro-Kimya Tesisi ile Gübre Fabrikası Projesi” önerilen bir başka projedir. Tüpraş OAR’ın hammaddeyi sağlamada getirdiği avantajın petrokimya tesisi kurulmasına elverişli bir ortam yaratması bu öneriyi getirmiştir. Olası bir petrokimya fabrikası tüm bölgeye hitap edecektir. Plastik ve kimya sanayilerini besleyecektir. (Çelik-İş Sendikası;2003,563) Gübre fabrikası da yine hammaddenin bir kısmını OAR’dan sağlayabilecektir. Her iki tesisin ürünlerine bölgede ihtiyaç olduğu ve aynı zamanda her iki tesisin de kurulabilmesi için bölgede gerekli altyapının da mevcut olduğu belirtilmektedir.

D. Kırıkkale’nin Gelişmesi ve Kalkınmasında “MKE Mühimmat Fabrikaları” ve “Tüpraş Orta Anadolu Rafinerisi”nin Rolü

1. Makine Kimya Endüstrisi (MKE) Mühimmat Fabrikaları

Çalışmamızın başında da vurguladığımız gibi Kırıkkale Şehrinin kurulması ve gelişmesinde en önemli faktör silah fabrikaları yani MKE fabrikalarıdır. İlk fabrikaların kurulması ve göç çekmeye başlamasıyla birlikte Kırıkkale önce köyden kasabaya, sonra kasabadan ilçeye ve nihayet ilçeden de vilayet seviyesine kadar gelişmiştir. Bütün bu seyirde aslan payı hep MKE fabrikalarında ve buradaki işçi sayısının fazlalığında görülmüştür.

Kısaca MKE olarak bilinen M.K.E.K. Mühimmatsan A.Ş. Genel Müdürlüğü’nün yani Kırıkkale’nin gelişiminin temel dayanağı olan mühimmat fabrikalarının kuruluş yılları, sanıldığı aksine tam olarak Cumhuriyet’ten sonrasına değil 1910’lu ve 1920’li yıllara dayanır. Bu konuda kaynaklara bakıldığında, Balkan Savaşları’nın kaybedilmesiyle askeri fabrikaların Anadolu’ya taşınması, özellikle de İç Anadolu yöresine kurulmaları konusunda genel bir kanaat uyanmıştır. Bu bağlamda özellikle Ankara ve Keskin civarına, fişek fabrikaları, silah tamir atölyeleri kurulmuştur.

Cumhuriyet’ten önce temelleri atılan bu fabrika hamlesinin devamı da yeni kurulan Türkiye Cumhuriyeti Devleti tarafından da devam ettirilmiş ve çalışmamızın başında da değindiğimiz gibi, bugün ki Kırıkkale ili arazisinin bir bölümünün çeşitli vesilelerle bağışlanması ile de fabrikaların asıl merkezi Kırıkkale haline gelmiştir.

1925 yılında başlayan Kırıkkale’de fabrika kurulması çalışmaları 1939 yılına kadar devam etmiş, ilk zamanlar Askeri kaynaklara bağlı olan fabrikalar 1950 yılından itibaren Sanayi Bakanlığına devredilmiştir. (Şenol;2000,9) Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu adını da bu dönemden sonra almıştır.

“1958–60 yılları arasında Almanya’dan büyük bir sipariş alınmış ve bu sipariştten elde edilen gelire fabrikalarda genişletme ve yenileme çalışmalarına gidilmiş. 1958–62 yılları arasında dört katına ulaşan tezgâhlar, yeni istihdam imkânları da sağlamıştır.” (Şenol;2000,9)

MKE Fabrikalarının 1980’lere kadar Kırıkkale’de 20.000’e yakın işçisi varken fabrikaların küçültülmesi ile bugün işçi sayısı 3000 civarına inmiştir. Kırıkkale’yi yaşatan en önemli güç adeta sönmüştür. Kırıkkale nüfusunda 1985’ten sonra yaşanan azalmanın önemli sebeplerinden biri MKE’deki bu küçülme politikasıdır. Bunun sonucunda Kırıkkale’ye olan iç göçte düşüş yaşanmıştır. Hem MKE işçilerinin sayısının 1980’den itibaren azalması, hem de Kırıkkale nüfusunda 1980–1995 döneminde görülen azalma incelendiğinde bu durum anlaşılmaktadır.

Nitekim 1980’de 9.000 olan MKE’deki işçi sayısı sürekli azalarak bugün 3000’e düşmüştür. Kırıkkale Şehir nüfusu da 1985’te 208.018 iken, 1990’da 186.688’e düşmüştür. 1990 sonrasında ise MKE tesislerindeki işçi sayısı azalmaya devam ederken, Kırıkkale Şehir nüfusu yavaş da olsa artışa geçmiştir. MKE Kırıkkale Fabrikalarının başlıca görevleri şunlardır: (Kırıkkale Valiliği;1999,107–121)

- Elektrik enerjisinin iletim ve dağıtımı
- Telekomünikasyon hizmetleri
- Buhar üretimi ve dağıtımı
- Ham ve tasfiyeli su üretim ve dağıtımı
- Makine Onarımı
- İtfaiye hizmetleri
- Nakliye hizmetleri
- Sosyal hizmetler
- İnşaat kontrolörlük hizmetleri

Tablo 12: Kırıkkale MKE Fabrikalarındaki İşçi Sayısı (1972–2005)

Kaynak: Makine ve Kimya Endüstrisi 1971 – 2005 Yılları Arası Faaliyet Raporları

Kırıkkale MKE bünyesindeki fabrikaları aşağıdaki gibi sıralayabiliriz:

1- Mühimmat Fabrikası: Kırıkkale'deki ilk sanayi kuruluşu ve MKE'nin buradaki ilk fabrikasıdır. 1929 yılında faaliyete geçen fabrika, mühimmat, hassas mekanik ve imla fabrikası diye üç kısma ayrılmıştır. 3 Temmuz 1997'de meydana gelen patlamada henüz yeni yapılmış olan imla tesisi yok olmuştur.

2- Silah Fabrikası: 1939 yılında kurulan fabrika mavzer tüfeği imalini izleyen II. Dünya Savaşı yıllarında kubuz üretimine yönelmişse de savaşın sona ermesiyle bu silahın üretiminden vazgeçilmiştir. Fabrikada 1946 yılında valter tipi tabanca ve 1949 yılında da av çiftelerinin imalatına başlanmıştır. 1968 yılında bugün halen üretimine devam edilen G3 piyade tüfeği ve MG3 makineli tüfeklerin imalatına başlanmıştır.

Fabrikada ayrıca MP5 makineli tabanca, T40 bomba atar, 7.15 ve 9 mm'lik tabanca ile 12–16 kalibrelik av tüfekleri üretilmektedir. Fabrikanın 654 personeli bulunmaktadır. Fabrika bünyesinde bir de silah müzesi vardır. 15–20. yüzyıllar arasında Osmanlı ve Avrupa ülkelerine ait silahlar Tophaneden, Anadolu'nun çeşitli yerlerinden getirilerek teknik ve tarihi özellikleri tespit edildikten sonra burada sergilenmeye açılmıştır.

3- Pirinç Fabrikası: 1928 yılında hizmete açılmıştır. Demir dışı metal sektöründe ülkemizde kurulan ilk fabrikadır. Pirinç üretimi yanında askeri amaçlı olarak kovan ve kovan pulları, yüksükleri, sevk çemberleri de üretilmektedir.

4- Barut Fabrikası (Nitrosan): 1939 yılında üretime başlayan fabrikada top, tabanca, havan, obüs, tüfek ve çeşitli mühimmat için barut üretimi yapılmaktadır.

5- Çelik Fabrikası: Çeşitli tür ve kalitede çelik ürünleri üretilmektedir.

6- Çelbor Fabrikası: 1974 yılında ilk kez üretime başlamıştır. Yüksek basınca dayalı dikişsiz çelik çekme boru üretmektedir. (Kırıkkale Valiliği;1999,107–121)

Bütün bunlar dışına MKE fabrikaları son yıllarda kendini geliştirmeye başlamış ve günümüz ihtiyaçlarına cevap verebilecek yatırımlara imza atmaya başlamıştır. Türk silahlı Kuvvetleri için geliştirilen “Mehmetçik” otomatik silahı üretimi ve TCDD’ye ait trenler için yedek parça üretimi bunlardan öne çıkanlarıdır.

Yapılan son yatırımlarla MKE fabrikalarının Kırıkkale ekonomisine ne ölçüde katkısı olacağı bilinmemekle birlikte, Kırıkkale ve MKE kurumunun imajına olumlu bir katkı yapacağı ortadadır.

2. Tüpraş Orta Anadolu Rafinerisi

Kırıkkale Orta Anadolu Rafinerisi, İç Anadolu illerinin petrol ihtiyacını karşılamak üzere 1976’da yatırım programına alınmıştır. Tesis yıllık 5 milyon ton petrol işleme kapasiteli olarak Kerkük petrolünü işletecek şekilde kurulmuştur. Petrol, Adana-Yumurtalık’tan 445 km’lik boru hattı ile Kırıkkale’ye ulaştırılmaktadır. Rafinerinin yeri olarak Kırıkkale’nin 8 km güneyindeki Hacılar Kasabası seçilmiştir. Rafineri tamamen Türk işçi, müteahhit ve mühendislerince inşa edilmiştir.

Rafineri 1987 yılında üretime geçmiştir. Bugün binin üzerinde personele sahiptir. Gerek OAR gerekse MKE Fabrikalarının kent ile sosyal ve ekonomik ilişkisi zayıftır. Sosyal ve ekonomik açıdan kente işçi ve emekli maaşları dışında bir şey katmamışlardır. Bu noktada yerel ve merkezi yönetimlerle birlikte özel sermayenin de ihmalleri vardır. Bu tesisler kentte kurulacak petro-kimya ve metal yan sanayi tesisleri için çok iyi bir altyapı ve imkân oluşturmaktadırlar fakat bu potansiyel değerlendirilmemektedir. (Çelik-İş Sendikası; 2003,454)

Tüpraş Orta Anadolu Rafinerisi’nin birkaç yıl önce özel sektöre devredilmesi ile rafineri çalışma standartlarında da büyük değişimler yaşanmıştır. Özellikle işçi sayılarında yapılan değişikliklerle, daha az çalışan daha çok iş mantığı güdülmeye çalışılmıştır. Yine bu dönemde çıkarılan işçilerin yerine alınan işçiler için öngörülen ücretlerin düşük olması Kırıkkale ekonomisine az da olsa zarar vermiştir.

E. Kırıkkale'nin Gelişmesi ve Kalkınmasında Kırıkkale Üniversitesinin Rolü

3 Temmuz 1992 tarihinde kurulan Kırıkkale Üniversitesi kuruluş kanununa göre Fen-Edebiyat, İktisadi ve İdari Bilimler, Mühendislik ve Veteriner fakülteleri, Sosyal Bilimler, Fen Bilimleri ve Sağlık Bilimleri Enstitüleri ile Ankara Üniversitesinden devralınan Kırıkkale Meslek Yüksekokulundan oluşmuştur. Yani 4 fakülte, üç enstitü ve bir adet yüksek okulla eğitime başlamıştır. 1994–1995 öğretim yılında Keskin'de 3 programlı bir yüksekokul daha açan Üniversite'ye 1995'te Tıp, Hukuk ve Eğitim Fakülteleri ile 1998 yılında Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu eklenmiştir. (Kırıkkale Valiliği;1999,43)

Yıllar	Toplam	Prof.	Doç.	Yrd. Doç.	Diğer
2000–2001	531	26	21	147	337
2001–2002	610	24	29	164	393
2002–2003	667	25	31	168	443
2003–2004	687	29	47	166	445
2004–2005	732	35	49	187	461
2005–2006	751	39	56	186	470
2006–2007	774	42	73	176	483
2007–2008	802	49	74	192	487

Kaynak: Tük - 2008

Kırıkkale Üniversitesi öğretim üyesi bakımından da gün geçtikçe gelişme kaydetmektedir. Son yıllarda yapılan akademisyen alımlarıyla Kırıkkale Üniversitesi Türkiye ölçeğinde hatırı sayılır üniversiteler arasına girmeye hak kazanmaktadır. Bu bağlamda üniversitede 2000 yılında 531 olan öğretim elemanı sayısı bugün itibariyle 802 rakamına ulaşmıştır. Kadrolu profesör sayısı 26'dan 49'a, doçent sayısı ise 21'den 74'e yükselmiştir. (Tük;2008) 7 – 8 yıllık bu yükseliş trendi Kırıkkale Üniversitesinin geleceği açısından da ümit vermektedir.

Kırıkkale Üniversitesi, Ankara-Kırıkkale karayolu üzerinde 14 bin dönüm büyüklüğünde bir alana sahiptir. 1999 yılı itibarıyla bu alanın yarısına kurulacak merkez binanın mastır planı ve yedi binanın projesi tamamlanmış ve inşaatları sürmekteydi. Üniversite bünyesinde üç ayrı kütüphane mevcuttur. Bunlar Keskin Meslek Yüksek Okulu Kütüphanesi, Merkez kütüphane ve İktisadi-İdari Bilimler Kütüphanesidir.

Kütüphanelerde toplam 26.364 cilt kitap ve ciltli 381 dergi bulunmaktadır. (Kırıkkale Valiliği;1999,47–48)

Üniversite öğrencilerin büyük çoğunluğu Kırıkkale dışından gelmektedir. Kampüs içinde inşaatları devam eden binaların tamamlanmasıyla birlikte öğrenci sayısının 2010 yılında 20 bini aşacağı tahmin edilmektedir. Kampüsün kente 8 km kadar uzak olması sonucu Kırıkkale şehrini görmeden birçok öğrenci sabah üniversiteye gelip akşam Ankara'ya dönmektedir. Bu durum kent ekonomisine üniversite öğrencilerinin yapacağı katkıya darbe vurmaktadır.

Kent halkı, Üniversitenin Kırıkkale'nin doğusuna kurulması gerektiğini, böylece öğrencinin kente olan bağlantısının ve sosyo-ekonomik katkısının artacağından söz etmişlerdir. Şehirde kalan az sayıdaki öğrencinin Kırıkkale'ye katkısı en fazla kent-kampüs ve Ankara-kampüs arası ulaştırmaya olmaktadır. Eskiye göre yine de esnafa (gıda, eğlence, kırtasiye, giyim alanlarında) katkıları fazladır.

Kırıkkale Üniversitesi'nin kurulduğu yıldan itibaren Kırıkkale'ye öğrenci çekmesi buranın ekonomisine olumlu katkı yapmıştır. Üniversite öğrencilerinin büyük bir kısmı Ankara'dan günübürlük olarak gelip, şehre girmeden geri dönmektedirler. Fakat yine de şehirde kalan öğrencilerin Kırıkkale çarşısına canlılık getirdiğini, esnafın işlerinin Üniversite kurulmadan öncesine göre daha iyi olduğu Kırıkkale esnafı tarafından da dile getirilmektedir.

Üniversite'nin hem kısmen nüfus artışına, hem ekonominin canlanmasına etki ettiği gerçektir. 1980–1990 döneminde Kırıkkale nüfusunda görülen azalmanın, 1995'ten itibaren tekrar artışa geçmesinde Üniversite'nin payı vardır. Sosyal yönden de Kırıkkale Üniversitesi, şehir hayatına etki yapmıştır. Tipik bir Anadolu şehri olan Kırıkkale'ye büyük şehirlerden öğrencilerin gelmesi sosyal dokuyu değiştirmiştir. Üniversite'nin kurulması, Kırıkkale'nin şehirleşmesini sosyal, ekonomik ve demografik yönden hızlandırarak olumlu etki yapmıştır.

F. Kırıkkale'ye Yapılan Göçler ve Sosyo-Ekonomik Sonuçları

Kırıkkale nüfusunun büyük kısmı çevre illerden, Kırıkkale'nin kendi ilçelerinden ve köylerinden gelmiştir. Bu nedenle şu önemli noktayı da belirtmek gerekir ki; nüfus sayımlarının gerçek nüfusu yansıtmadığı, çünkü sayım günlerinde çevre köy, il ve ilçelerden gelenlerin memleketlerine gittikleri nüfus memurluğunca da söylenmektedir. Hatta Kırıkkale'deki hemşeri derneklerinin organizasyon yaparak bu insanları oralara taşıdıkları bilinmektedir. Bu durum da burada Kırıkkalelilik bilincinin gelişmediğini göstermektedir.

Bazı vatandaşlar Kırıkkale nüfusunun yeterince arttığını ve memleketlerine giderek oraya olan borçlarını ödediklerini söylemişlerdir. 1980 sayımında Kırıkkale nüfusu 178.401 iken, kent nüfus kütüğüne kayıtlı kişi sayısı 36.792'dir. Yani buraya göç eden nüfusun ¼'ü kaydını buraya aldırıştır. Bu durum insanların kendilerini Kırıkkaleli olarak hissetmediklerini ve geldikleri yer ile bağlantılarını koruduklarını göstermektedir. (Atalay;1983,71)

Kırıkkale, göçlerle kurulmuş bir şehirdir. Ağırlıklı kendi yakın çevresinden olmak üzere yurt dışından bile göç almıştır. Atalay'ın 1983'de burada uyguladığı ankette 35 ayrı il, bir yabancı ülke, 74 ilçe ve 160 köy dağılımı görülmüştür. Bu durum nüfusun ne kadar kozmopolit olduğunu göstermektedir. Kırıkkale İstanbul kadar çeşitlilik gösterir durumdadır.

Yakınlıktan dolayı göç eden nüfusun ilk geliş yeri Ankara'dır. İkinci sırayı Kırşehir, Çorum ve Yozgat alır. Daha sonra Karadeniz ve Doğu Anadolu Bölgesi gelir. Kırıkkale yakın çevresindeki köylerden de çok fazla göç almıştır. Kırıkkale yakınındaki iki köy tamamen boşalmıştır. 52 köyünden toplam 3466 aile gelmiştir. Kırıkkale nüfusunun büyük kısmı köy doğumlulardan oluşmaktadır. Atalay'ın anketine göre nüfusun % 63'ü köy, % 28'i ilçe ve % 7,7'si de il kökenlidir. Emekli ve işçilerde köy kökenli oranı en yüksek, ticari kesimde ise en düşüktür. (Atalay;1983,72)

Kırıkkale'ye fabrikaların kurulduğu ilk yıllarda köylerden işçi bulmakta zorluk çekiliyordu. Köyünü terk etmek isteyen azdı. Kırıkkale'deki barınma sorunu ve gelişmemiş olması, köylülerin fabrika için yeterince vasıflı olmaması nedeniyle bu durum vardı. Ancak İkinci Dünya Savaşı sonrasında nüfusun hızla artması sonucu,

toprakların az ve bölünmüş olması, gelir yetersizliği, iş ve eğitim talepleriyle birlikte Kırıkkale'ye göç hızlanmıştır. Bu yıllara kadar yavaş bir göç hızı görülmüştür.

İşçi ihtiyacının çoğu ise askerlerden karşılanmıştır. Atalay'ın anketinde görüldüğü gibi göç edenlerin geliş yıllarına bakıldığında % 48'lik kısmın 1946 – 1970 arasında geldiği açıktır. Gelenlerin baba mesleğine bakıldığında % 55,3'ünün çiftçi, % 15'inin esnaf, %10,7'sinin işçi ve % 7,5'inin din adamı- öğretmen olduğu görülür. Memleketlerinden göç etme nedeni olarak % 34'ü arazi azlığı, % 27'si işsizlik, % 12'si akraba-hemşeri etkisi gösterilmiştir. Kente gelenlerin % 53,6'sı hemen iş bulmuştur. İş bulamayanların ise işi garantiye almadan göç etmedikleri, gelip giderek yerlerini hazırladıkları bilinmektedir.

Kırıkkale'ye ilk göç edenler fabrikaların teknik elemanı ve asker işçilerdir. İkinci grup ise kısmen zorla köylerinden getirilen, kısmen teşvikle gelen sivil işçilerdir. Bu grup içinde işi terk edip köyüne dönenler de olmuştur. İlk sivil işçiler 7-8 kişinin bir arada kaldığı bekar odalarında kalıyorlardı. Bu işçilerden çok yaşlı olan üçü ile görüşülerek bilgi alınmıştır: “O zaman vadide çok sivrisinek vardı, geceleri dışarı çıkılmaz. Bir iki tane han ve birkaç bakkaldan başka yapı yoktu. Tamamen yakın köylerden gelen sivil işçiler hafta sonları köylerine giderek yiyecek getiriyordu. O zaman kimse gelip buraya yerleşmeyi düşünmüyordu”. 1930'lardan sonra konut yapımı artmış, ailesi ile gelenler olmuştur.

Buna rağmen Kırıkkale uzun süre bekâr erkek şehri olarak kalır. Kentin giderek gelişmesi, kent havasına bürünmesi ile göç artar. Ailenin yardımı ile arsa alınır ve tek katlı kerpiç ev yapılır. Yoğun gel git devresidir. İhtiyaçların çoğu köylerden getirilir. Bu yıllarda ticarete atılanlar Kırıkkale'nin bugünkü köklü ve üst gelir grubuna ait aileleridir. İlk gelenlerin % 35'i yalnız gelmiş, % 27'si ana babasını getirmiş, % 18'i eş ve çocuklarını, % 32'si eş ve çocuklarının yanında diğer akrabalarını da getirmiştir. Ankete katılanların % 11,5'i Kırıkkale doğumludur. (Atalay;1983,79)

Sanayileşme etkisi ile göçü kendi üzerine yoğunlaştıran Kırıkkale 1980'lere kadar Ankara'ya özellikle doğudan gelen göçleri kısmen kendine çekerek bir “baraj kent” görevi görmüştür. (Atalay;1983,4)

Kırıkkale'de yaşayanların memleket profillerine baktığımızda ise en büyük kitleyi civar illerden gelenlerin oluşturduğunu görmekteyiz. Başta Kırşehir (19.210), Yozgat (10.774), Ankara (8.417) ve Çorum (5.918) olmak üzere, Çankırı, Kayseri,

Sivas, Tokat ve Trabzon illeri 1.000 kişi ve üzeri rakamlara sahip iller olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu yönüyle Kırıkkale en fazla göçü komşu illerden almaktadır diyebiliriz.

Tablo 14: Başka Bir Yerin Nüfusuna Kayıtlı Olup Kırıkkale'de İkamet Eden Nüfus - 2008							
Adana	307	Diyarbakır	214	Kocaeli	76	Trabzon	1.112
Adıyaman	158	Edirne	50	Konya	803	Tunceli	80
Afyonkarahisar	266	Elazığ	477	Kütahya	118	Şanlıurfa	330
Ağrı	359	Erzincan	386	Malatya	615	Uşak	95
Amasya	669	Erzurum	767	Manisa	208	Van	612
Ankara	8.417	Eskişehir	382	Kahramanmaraş	465	Yozgat	10.774
Antalya	176	Gaziantep	336	Mardin	256	Zonguldak	128
Artvin	193	Giresun	196	Muğla	102	Aksaray	286
Aydın	138	Gümüşhane	424	Muş	86	Bayburt	186
Balıkesir	212	Hakkâri	15	Nevşehir	696	Karaman	75
Bilecik	66	Hatay	242	Niğde	527	Batman	87
Bingöl	65	Isparta	312	Ordu	476	Şırnak	15
Bitlis	180	Mersin	328	Rize	206	Bartın	54
Bolu	330	İstanbul	282	Sakarya	105	Ardahan	187
Burdur	54	İzmir	219	Samsun	855	İğdır	121
Bursa	185	Kars	747	Siirt	110	Yalova	9
Çanakkale	67	Kastamonu	333	Sinop	137	Karabük	125
Çankırı	2.073	Kayseri	1.642	Sivas	1.091	Kilis	54
Çorum	5.918	Kırklareli	87	Tekirdağ	58	Osmaniye	281
Denizli	133	Kırşehir	19.210	Tokat	1.099	Düzce	80
Kaynak: TÜİK - 2008 (Not: Kırıkkale'li Olanlar - 209.892)							

Kırıkkaleli olup da başka yerde oturanların durumlarına baktığımızda da en çok nerelere göç verildiği hakkında bir kanaate ulaşabiliriz. Tabloyu incelediğimizde

Kırıkkalelilerin göç etmek için en çok tercih ettikleri illerin başında Ankara (158.991) ve İstanbul (30.412) illerinin geldiğini görmekteyiz. Ankara’da yaşayan Kırıkkaleli nüfus miktarı neredeyse Kırıkkale merkez nüfusuna yaklaşmıştır. Bu durum Ankara’nın memleketlerine yakın olması ile açıklansa bile bu kadar yoğun bir nüfusun Ankara’ya tercih etmesi çok da normal bir durum değildir.

Ankara ve İstanbul’dan sonra Kırıkkalelilerin en çok tercih ettiği iller ise, Antalya (9.018), İzmir (8.350), Bursa (4.512), Kocaeli (4.052), Tekirdağ (2.989) ve Kırşehir’dir (2.124). Bahsi geçen iller içinde 2.000 kişiden fazla Kırıkkalelinin yaşadığı iller olarak göze çarpmaktadır. Büyük şehirleri normal kabul ettiğimizde Kırıkkalelilerin göç ettikleri iller arasında sıra dışı görünen iller Antalya ve Tekirdağ’dır. Bunların dışında da tabloda 1.000’den fazla Kırıkkalelinin yaşadığı iller göze çarpmaktadır. Bunlar: Aydın, Balıkesir, Çankırı, Çorum, Eskişehir, Mersin, Kayseri, Konya, Manisa, Muğla ve Yozgat’tır.

Tablo 15: Kırıkkale Nüfusuna Kayıtlı Olup Başka Yerde İkamet Eden Nüfus - 2008							
Adana	705	Diyarbakır	799	Kocaeli	4.052	Trabzon	343
Adıyaman	219	Edirne	602	Konya	1.861	Tunceli	301
Afyonkarahisar	403	Elazığ	321	Kütahya	394	Şanlıurfa	351
Ağrı	314	Erzincan	294	Malatya	507	Uşak	174
Amasya	482	Erzurum	673	Manisa	1.093	Van	520
Ankara	158.991	Eskişehir	1.438	Kahramanmaraş	404	Yozgat	1.210
Antalya	9.018	Gaziantep	374	Mardin	421	Zonguldak	511
Artvin	101	Giresun	143	Muğla	1.769	Aksaray	392
Aydın	1.621	Gümüşhane	77	Muş	193	Bayburt	96
Balıkesir	1.620	Hakkâri	383	Nevşehir	392	Karaman	116
Bilecik	292	Hatay	860	Niğde	240	Batman	229
Bingöl	208	Isparta	502	Ordu	205	Şırnak	542
Bitlis	282	Mersin	1.231	Rize	110	Bartın	192
Bolu	616	İstanbul	30.412	Sakarya	657	Ardahan	114
Burdur	161	İzmir	8.350	Samsun	904	Iğdır	141
Bursa	4.512	Kars	354	Siirt	339	Yalova	462
Çanakkale	648	Kastamonu	403	Sinop	137	Karabük	236
Çankırı	1.058	Kayseri	1.955	Sivas	620	Kilis	37
Çorum	1.977	Kırklareli	624	Tekirdağ	2.989	Osmaniye	126
Denizli	594	Kırşehir	2.124	Tokat	411	Düzce	292
Kaynak: TÜİK - 2008 (Not: Kırıkkale’de Yaşayanlar - 209.892)							

Hep göç alan ve göçle kurulan bir şehir olan Kırıkkale, 2000’li yıllardan itibaren göç veren bir il konumuna düşmüştür. Son olarak yapılan sayımlarda verilen göç rakamları alınan göç rakamlarından yüksek çıkmıştır. Aşağıdaki tabloda da görüldüğü üzere 2007 – 2008 yılları arasında verilen göç miktarı alınan göçten %18,6 daha fazla olmuştur. Bu durum Kırıkkale’nin artık hem kendi ilçe ve köyleri için hem de civar iller için bir cazibe merkezi olmaktan çıkmaya başladığının önemli bir kanıtıdır.

Tablo 16: Kırıkkale'nin Göç Durumu 2007 - 2008					
	Toplam Nüfus	Aldığı Göç	Verdiği Göç	Net Göç	Net Göç Hızı
Kırıkkale	279.325	11.360	16.605	- 5.245	- 18,6
Kaynak: TÜİK - 2008					

Kırıkkale’nin yaş ve cinsiyet durumlarına göre son dönemde aldığı göçlere baktığımızda ise yoğunluğun 20–35 yaşları arasında olduğunu görüyoruz. Bu dönemde Kırıkkale’ye göç edenlerin yaklaşık yarısı 20–35 yaşları arasındadır. Göçle gelenlerin cinsiyet durumlarına baktığımızda ise kadınların erkeklerden daha fazla oldukları göze çarpmaktadır (5.612 erkek – 5.748 kadın).

Tablo 17: Kırıkkale'nin Cinsiyet ve Yaş Grubuna Göre Aldığı Göç (2007 – 2008)			
Yaş	Cinsiyet	Türkiye	Kırıkkale
Toplam	Toplam	2.273.492	11.360

	Erkek	1.153.069	5.612
	Kadın	1.120.423	5.748
	Toplam	151.271	760
0-4	Erkek	78.026	408
	Kadın	73.245	352
	Toplam	189.436	962
5-9	Erkek	97.922	481
	Kadın	91.514	481
	Toplam	156.814	807
10-14	Erkek	81.296	407
	Kadın	75.518	400
	Toplam	203.583	930
15-19	Erkek	99.530	416
	Kadın	104.053	514
	Toplam	388.970	1.680
20-24	Erkek	171.231	689
	Kadın	217.739	991
	Toplam	356.705	1.563
25-29	Erkek	181.918	785
	Kadın	174.787	778
	Toplam	234.004	1.143
30-34	Erkek	128.504	604
	Kadın	105.500	539
	Toplam	159.815	856
35-39	Erkek	89.280	468
	Kadın	70.535	388
	Toplam	110.211	656
40-44	Erkek	60.164	358
	Kadın	50.047	298
	Toplam	91.224	519
45-49	Erkek	48.306	279
	Kadın	42.918	240
	Toplam	74.864	432
50-54	Erkek	39.637	212
	Kadın	35.227	220
	Toplam	55.289	375
55-59	Erkek	29.229	195
	Kadın	26.060	180
	Toplam	37.112	232
60-64	Erkek	18.860	110
	Kadın	18.252	122
	Toplam	64.194	445
65+	Erkek	29.166	200
	Kadın	35.028	245
Kaynak: TÜİK - 2008			

Aynı dönemde Kırıkkale'nin verdiği göçleri değerlendirdiğimizde ise, en çok göç eden ve Kırıkkale'yi terk eden yaş grubunun 20-24 ve 25-29 yaş gruplarında olduğunu görüyoruz. Bu yaş gruplarının hem göç alan grupta hem de göç veren grupta yoğunluğu teşkil etmelerini temel sebebi beklentilerinin diğer yaş gruplarına göre daha fazla olması ve hareket etme kabiliyetleri yönüyle diğer yaş gruplarına göre daha özgür ve bağımsız olmaları gösterilebilir.

Yine göç edenlerin cinsiyet durumlarına baktığımızda ise bu sefer erkeklerin kadınlardan daha fazla olduğu karşımıza çıkmaktadır (8.372 erkek – 8.233 kadın).

Tablo 18: Kırıkkale'nin Cinsiyet ve Yaş Grubuna Göre Verdiği Göç (2007– 2008)			
Yaş	Cinsiyet	Türkiye	Kırıkkale
Toplam	Toplam	2.273.492	16.605
	Erkek	1.153.069	8.372
	Kadın	1.120.423	8.233
0–4	Toplam	151.271	980
	Erkek	78.026	502
	Kadın	73.245	478
5–9	Toplam	189.436	1.248
	Erkek	97.922	641
	Kadın	91.514	607
10–14	Toplam	156.814	1.117
	Erkek	81.296	602
	Kadın	75.518	515
15–19	Toplam	203.583	1.621
	Erkek	99.530	700
	Kadın	104.053	921
20–24	Toplam	388.970	3.607
	Erkek	171.231	1.651
	Kadın	217.739	1.956
25–29	Toplam	356.705	2.465
	Erkek	181.918	1.385
	Kadın	174.787	1.080
30–34	Toplam	234.004	1.481
	Erkek	128.504	796
	Kadın	105.500	685
35–39	Toplam	159.815	1.069
	Erkek	89.280	567
	Kadın	70.535	502
40–44	Toplam	110.211	842
	Erkek	60.164	450
	Kadın	50.047	392
45–49	Toplam	91.224	730
	Erkek	48.306	387
	Kadın	42.918	343
50–54	Toplam	74.864	509
	Erkek	39.637	266
	Kadın	35.227	243
55–59	Toplam	55.289	338
	Erkek	29.229	172
	Kadın	26.060	166
60–64	Toplam	37.112	232
	Erkek	18.860	105
	Kadın	18.252	127
65+	Toplam	64.194	366
	Erkek	29.166	148
	Kadın	35.028	218
Kaynak: TÜİK - 2008			

Son olarak Kırıkkale nüfusunun kırsal kentsel durumuna bakacak olursak, kırsal nüfusun her geçen gün azalarak kentleştiğini görebilmekteyiz. Bu değişim Türkiye ölçeğindeki kadar büyük olmasa da toplam rakamlar itibariyle Türkiye rakamlarından daha fazla bir kentsel nüfus göze çarpmaktadır. Türkiye’de son bir yılda kırsal nüfustan

kentsel nüfusa dönüşen oran % 4,48 iken Kırıkkale de bu oran ancak % 0,33 olarak gerçekleşmiştir. Ancak Türkiye'deki kentsel nüfus oranı % 74,96 iken bu oran Kırıkkale'de daha şimdiden % 82,47'ye ulaşmıştır.

Tablo 19: Kırsal-Kent Nüfus Oranları 2007 – 2008						
	Yıllar	Toplam Nüfus	Şehir Nüfusu	Köy Nüfusu	Şehir Nüfus Oranı	Köy Nüfus Oranı
Türkiye	2007	70.586.256	49.747.859	20.838.397	70,48	29,52
	2008	71.517.100	53.611.753	17.905.377	74,96	25,04
Kırıkkale	2007	280.234	230.189	50.045	82,14	17,86
	2008	279.325	230.354	48.971	82,47	17,53

Kaynak: TÜİK - 2008

3. BÖLÜM

ARAŞTIRMANIN VERİ VE SONUÇLARI

I. Araştırmanın Verileri

Bu bölümde öncelikle araştırmamızda kullandığımız veri toplama yöntem ve araçları ile ilgili bilgi verdikten sonra asıl araştırma sonuçlarını değerlendirmeye geçeceğiz.

A. Araştırma İle İlgili Genel Bilgiler

Bu bölümde araştırmanın konusu, önemi, amacı ile ilgili bilgiler verilecektir. Araştırmanın yapılış amacı ve yapılacak çalışmanın konusunun belirlenmesi, çalışmanın teorik arka planı ile de desteklenmesi son derece önem arz etmektedir.

Oluşturmuş olduğumuz teorik arka planı destekler mahiyetteki araştırma verilerine ulaştığımız takdirde çalışmamızın bilimsel geçerlik ve güvenilirliği çok daha fazla olacaktır. Bulgularımızın daha güvenilir olabilmesi için de alan araştırmamızın konusunun, yönteminin, sınırlarının çok iyi belirlenmiş olması gerekmektedir. Bu amaçla bu bölümde araştırmamızın konusunu belirleyerek, hangi amaçla böyle bir araştırma yaptığımızı, bu araştırma konusu ve evrenini belirlemekteki amacımızı ve çalışmamızı yaparken kullanmış olduğumuz bilimsel çalışma yöntemlerini ortaya koymaya çalışacağız.

1. Araştırmanın Konusu

Araştırmamızın konusu, Cumhuriyet Döneminde temelleri atılmış ve hızla gelişmiş olan silah fabrikalarına bağlı olarak kurulan, bu fabrikalarda çalışacak işçi

ihtiyacının karşılanması için ciddi bir göç dalgasına maruz kalmış Kırıkkale ilinin, göç şeklini ortaya koymayı amaçlayan bir çalışmadır, Ankara'ya yakınlığı ve bu yakınlığa bağlı olarak karşılaştığı avantaj ve dezavantajların şehrin göç vermesi ve göç alması üzerindeki etkileri tespit edilmeye çalışılmıştır.

Kırıkkale'nin il olmasından sonra kurulan üniversitenin ve rafinerinin şehre ve şehrin göç alıp vermesindeki etkileri ile şehirde yaşayan insanların karşılaştıkları sorunlara halkın bakış açısıyla tespit etmeye yönelik bir inceleme yapılmaya ve sonuçlarını bilimsel verilerle desteklemeye yönelik bir çalışma ortaya konulmaya çalışılmıştır.

Böyle bir çalışmanın sonuçları iyi okunup değerlendirildiğinde özellikle yerel yönetim için son derece faydalı bilgiler içerecektir. Bu veriler ışığında yapılacak olan çalışmalar, şehrin kalkınmasını hızlandıracağı gibi halkın mutluluk seviyesini de daha kısa sürede yükseltecektir.

2. Araştırmanın Amacı

Araştırmamızın başlıca iki temel amacı bulunmaktadır. Bunlardan birincisi; göçle kurulduğu düşünülen Kırıkkale şehrinde bugün yaşayanların ne kadarının göçle geldiği, ne kadarının ise aile büyükleriyle birlikte doğma büyüme Kırıkkaleli olduğunun tespitidir. İkincisi ise şuanda Kırıkkale'de yaşayanların gerek Kırıkkale iline Kırıkkale dışından gelenler ve gerekse de Kırıkkale'nin köy ve ilçelerinden ve civar şehirlerden gelenlerin şimdiki Kırıkkale'nin yaşam koşullarından memnun olup olmadığının tespitidir.

Bu iki temel amaç dışında çalışmamızın farklı ikincil amaçları da bulunmaktadır. Örneğin insanların Kırıkkale'nin gelişimi, Ankara ile ilişkisi, MKE, Rafineri ve Üniversitenin şehre katkıları konusunda ne düşündüklerini tespit etmeye çalışmak bunlardan birkaçıdır.

3. Araştırmanın Önemi

Sanayileşme – kentleşme dengesi, tüm dünyada gelişmekte olan ülkelerin ayarlamakta zorlandığı, başarılı olanların gelişim sürelerini daha kısa zamana sığdırdıkları, başaramayanların ise bu süreyi çok daha uzun bir zamana yaydıkları bir sosyal süreçtir. Bu bağlamda göçle birlikte kurulmuş bütün şehirlerde sanayileşerek kentleşme bir mecburiyet, yaşam standartlarının düzeyi için de asla hafife alınmaması gereken bir durumdur. İşte Kırıkkale örneği de bize Türkiye adına verilebilecek çarpıcı örneklerden birisidir.

Tarihi değerleri ve o tarihten aldıkları idari, siyasi, ticari ve buna benzer başka özellikleri çekim merkezi olan şehirlerin göç alarak gelişmeleri ve bu bağlamda da sanayileşmeden kentleşme problemiyle karşılaşmaları gayet doğal ve çok sık rastlanabilen bir olaydır. Fakat çok büyük ölçüde sanayi tesislerinin kurulmasıyla ortaya çıkan ve gelişen bir şehrin sanayileşmeden kentleşmesi çok dikkat çekici bir çarpıklıktır.

Kırıkkale'nin kuruluş ve gelişimi göz önünde bulundurulduğunda yukarıda bahsettiğimiz problemin çok güzel bir örneğiyle karşı karşıya olduğumuz anlaşılmaktadır. İşte bu yüzden Kırıkkale'deki göç olgusunun gelişim seyrine, sosyo-ekonomik yapıya, yaşanan sıkıntılara hem göç ederek buraya gelmiş hem de Kırıkkale'nin yerlisinin gözüyle bakmak, gerek bizler için gerekse de Kırıkkale'nin bugünü ve yarını için bir şeyler yapmak isteyen yönetici veya sivil toplum kuruluşlarını aydınlatıcı, fikir verici ve ufuk açıcı olacaktır kanaatindeyiz.

B. Araştırmanın Yöntemi

Bu bölümde araştırmamızın evren ve örnekleme ile veri toplama aracı hakkında bilgi verilecektir.

1. Araştırmanın Evren ve Örnekleme

Araştırma 2008–2009 yıllarında halen Kırıkkale'de yaşayan, rastgele örneklem yöntemiyle seçilmiş, hemen her yaş ve meslek grubundan, kadın-erkek ayırt etmeksizin

415 kişi üzerinde yapılmıştır. Rast gele 6rneklem y6ntemi kullanıldığı i7in sonu7larımızın g6venilir olduğunu yani tarafalı olmadığını, Kırıkkale ilini temsil yeteneğinin olduğunu d6şun6yoruz.

2. Veri Toplama Aracı

Bu araştırmamızda, halen Kırıkkale’de yaşayanların Kırıkkale’nin sosyo-k6lt6rel ve ekonomik yapısı ve d6n6-bug6n6 hakkında ne d6ř6nd6klerini anlayabilmek ve g676n etkisini ortaya koymak amacıyla bir anket formu oluşturulmuştur. Bu sorularımıza cevap alabilmek amacıyla oluşturmuş olduğumuz anket formumuz 21 sorudan meydana gelmektedir.

Anketimizde demografik 6zellikleri tespit etmeye y6nelik soruların yanı sıra, Kırıkkale’ye g676le gelenler ile gelmeyenlerin oranlarını, g676le gelenlerin durumlarının nasıl değiştiğini, Kırıkkale’nin Ankara ile olan ilişkisini ve gelişiminde halen Kırıkkale’de varlığını s6rd6ren MKE, 6niversite ve Rafinerinin ne 6l76de etkilerinin bulunduğunu anlamaya y6nelik sorular da mevcuttur.

C. Bulgular ve Yorum

Araştırma grubumuz 415 kişiden oluşmaktadır. 415 kişilik bir 6rneklem grubunun Kırıkkale ilinde halkın genelinin durumunu ve d6ř6ncelerini temsil niteliği taşıdığını d6şun6yoruz. Bu 415 kişi dışında da 7alışma aşaması boyunca 7ok sayıda Kırıkkaleli ile g6r6şme imk6nı elde ettiğimiz i7in, topladığımız t6m bilgilerin halkın d6ř6ncelerini yeterli 6l76de yansıtığı kanaatindeyiz.

Araştırma grubumuzda dikkati 7eken 6nemli bir durum, kadın erkek oranlarında ciddi bir farklılık olmasıdır. Bu durumun temel sebebi g6r6şme taleplerine kadınlardan genelde olumlu cevap alamamamız ya da eşlerinin 6ncelikli olarak cevap vermelerini istemeleridir. Bu durum neticesinde erkeklerin oranı kadınlarınkinde daha fazla 7ıktı. Fakat 6zellikle sosyo-ekonomik durumlarla ilgili sorularımıza erkeklerin cevap

vermesinin daha isabetli olduğunu, anket sonuçlarında kadınların Kırıkkale ekonomisinde çok fazla söz sahibi olmadıklarını gördüğümüzde anlamış olduk.

Şimdi anketlerden aldığımız sonuçlara dayalı bilgileri sunmaya çalışacağız. Araştırma sonucunda elde ettiğimiz bilgileri, belli başlıklar altında toplayarak, belirlenen başlıklar altında tabloları, yüzdeleri, çapraz tablo değerlerini ortaya koymak suretiyle gözlemlerimize dayanarak yorumlamaya çalışacağız.

II. Araştırma Sonuçları

Bu bölümde araştırmamızda elde ettiğimiz bulguları yukarıda da belirtmiş olduğumuz gibi değerlendirmeye çalışacağız. Ancak değerlendirmenin sistematik olması ve çalışmamızdan faydalanmak isteyenlerin işlerini kolaylaştırabilmek için araştırma sonuçlarımızı alt başlıklara ayırarak ortaya koymaya çalışacağız.

Yukarıda bahsetmiş olduğumuz sebeplerle araştırma sonuçlarımızı şu alt başlıklar altında değerlendirmeye çalışacağız:

- * Demografik durum
- * Kırıkkale ve göç
- * Ankara – Kırıkkale ilişkisi
- * Kırıkkale'nin sosyo-ekonomik gelişimini etkileyen faktörler

A. Demografik Durum

Tablo 1: Cinsiyet Durumu		
	Kişi	%
Erkek	301	72,5
Kadın	114	27,5
Toplam	415	100

Anketimize katılanların yaklaşık $\frac{1}{4}$ 'ü kadın, $\frac{3}{4}$ 'ü ise erkektir. Ankete katılan kadın oranının düşük olmasının nedenlerinden birisi, Kırıkkale şehrinin bir miktar tutucu olması ve kadınların birebir görüşmelere pek sıcak bakmamalarıdır.

Tablo 2: Yaş Durumu		
	Kişi	%
18 yaş altı	19	4,6
18-24 arası	49	11,8
25-34 arası	58	14
35-49 arası	225	54,2
50-64 arası	54	13
65 yaş üstü	10	2,4
Toplam	415	100

Anketimize katılanların yaş gruplarına dağılımlarına baktığımızda belli yaş gruplarında yığılma olduğu göze çarpmaktadır. 35 – 49 yaş arası araştırma grubumuzda daha fazla yer almıştır. Çünkü göç ile ilgili bir çalışma yapıldığı için göç ile ilgili sorulara daha fazla ailenin anne babası cevap vermeyi tercih ediyor. Bu da bu yaş grubunun araştırma grubu içindeki oranını arttırmaktadır.

Bu düşüncemizi 50 – 64 yaş grubu arasında bulunanların sayısının fazlalığı da desteklemektedir. Anketimize katılanların yarıdan çoğunun 35–50 yaş arasını oluşturması, Kırıkkale'nin özellikle son 20–30 yılının durumu hakkında daha net sonuçlara ulaşmamızı sağlamıştır. Yine anketimize katılanların yaklaşık %30'u 35 yaşın altında yer almaktadır. Bu yönüyle de ankete katılanları genç olmaları ve bazı sorulara verdikleri cevapların değerlendirilmesi gelecek adına insanların bakış açıları hakkında bizlere fikir vermektedir.

Tablo 3: Doğum Yeriniz Neresidir?		
	Kişi	%
Kırıkkale, İlçesi, Köyü	210	50,6
Diğer İller	205	49,4
Toplam	415	100

Kırıkkale’de yaşayanların doğdukları illere baktığımızda yaklaşık yarısının Kırıkkale doğumlu olmadığı görülmektedir. Bu durum Kırıkkale’ye yapılan göç durumu hakkında önemli ipuçları verir. Kırıkkale’de yaşayanların aile büyüklerinin doğum yerlerine baktığımızda da yarıdan çoğunun Kırıkkale dışında doğdukları görülmektedir. Bu durum yaş gruplarıyla birlikte değerlendirildiğinde orta yaş grubundakilerin, dolayısıyla büyük çoğunluğun Kırıkkale’ye göçle geldiği sonucuna ulaşılabilmektedir. Bununla birlikte Kırıkkale’ye göç olgusunun 1990’lara kadar devam ettiği de görülebilmektedir.

Tablo 4: Aile Büyüklerinin Doğum Yeri Neresidir?		
	Kişi	%
Kırıkkale, İlçesi, Köyü	175	42,6
Diğer İller	236	57,4
Toplam	411	100

Tablo 5: Nerelisiniz?		
	Kişi	%
Kırıkkale	191	47,3
Diğer İller	213	52,7
Toplam	404	100

Anketimizde sorulan “Nerelisiniz?” sorusuna cevap verenlerin yarısından fazlası kendisini başka bir ille ait hissetmiş ve o yönde cevap vermiştir. Yine Kırıkkale’de yaşayanların memleketlerinin bölgelere dağılımına baktığımızda, çoğunluğun İç Anadolu bölgesine ait olduğu görülmektedir (%33). İkinci sırada ise Karadeniz bölgesi yer almaktadır. Bu aynı zamanda Kırıkkale’ye göç edenlerin ağırlıklı olarak hangi bölgelerden geldiklerini de göstermektedir.

Tablo 6: Nerelisiniz? (Bölge)		
	Kişi	%
Kırıkkale	191	47,3
İç Anadolu Bölgesi	133	33
Marmara Bölgesi	7	1,7
Ege Bölgesi	9	2,2
Karadeniz Bölgesi	27	6,7
Doğu Anadolu Bölgesi	17	4,2
Güneydoğu Anadolu Bölgesi	7	1,7
Akdeniz Bölgesi	10	2,5
Toplam	401	100

Tablo 7: Kendinizi Kırıkkaleli Görüyor musunuz?		
	Kişi	%
Evet	259	62,9
Hayır	153	37,1
Toplam	404	100

Anketimizde “Kendinizi Şuanda Kırıkkaleli Olarak Görüyor musunuz” şeklindeki soruya ise deneklerin %60’tan fazlası evet cevabı vermişlerdir. Bu durum ise insanların geldikleri memleketlerini unutmadıklarını ama bir nebze de olsa Kırıkkalelileştikleri anlamına da gelmektedir ki kendilerini Kırıkkaleli olarak tanımlamışlardır.

Tablo 8: Meslek Durumu		
	Kişi	%
Esnaf	50	12,1
Öğretmen	57	13,8
Serbest Meslek	20	4,8
Emekli	35	8,5
Ev Hanımı	56	13,6
İşçi	67	16,2
Memur	55	13,3
Öğrenci	58	14
İşsiz	3	0,7
Mühendis	12	2,9
Toplam	413	100

Anketimize katılanların mesleki dağılımlarına baktığımızda işçi, memur ve öğrencilerin ağırlıklı olduğu görülmektedir. Bu durum gerçekte de Kırıkkale'nin yapısına benzemektedir. İşçi memleketi olarak bilinen ve fabrikaların açılmasıyla kurulan şehir, bugün bir noktada memur şehri haline gelmiştir. Ankara'ya yakın olması hasebiyle tercih edilen Kırıkkale, bir noktada başkentin arka bahçesi konumundadır. Tayin olarak Ankara'ya gelemeyen birçok insanın ikinci sırada tercih ettiği yer genellikle Kırıkkale olmaktadır.

Anketimize katılan kadınların iş hayatına katılma oranlarına baktığımızda, çok düşük bir çalışma oranı karşımıza çıkmaktadır. Ankete katılan kadınlardan ancak $\frac{1}{4}$ 'ü çalışmaktadır. Bunların büyük bir kısmının da öğretmen olduğunu görmekteyiz. Ankete katılan kadınların yarıya yakınının ise ev hanımı olduğu belirlenmiştir.

Kadınların çalışma oranının düşük çıkması gayet doğaldır. Özellikle işçi memleketi olarak kurulmuş bir ilde, sanayi kuruluşlarının kadınların çalışmasına uygun

Tablo 9: Nerelisiniz – Meslek Durumu			
Meslek	%	Kırıkkale	Diğer İller
Esnaf	12,1	5,2	6,2
Öğretmen	13,8	3,2	10,9
Serbest Meslek	4,8	2,7	2,0
Emekli	8,5	6,0	2,7
Ev Hanımı	14,3	7,7	6,2
İşçi	16,2	8,0	8,2
Memur	13,3	8,0	5,5
Öğrenci	14	5,5	8,9
Mühendis	2,9	1,2	1,7
Toplam %	100	47,5	52,5

olmayan bir yapıda (nispeten ağır sanayi) olduğu da düşünülürse bu sonuç gayet normaldir diye düşünüyoruz.

Anketimizde “Nerelisiniz?” sorusuna cevap verenlerin meslek gruplarına göre dağılımına baktığımızda, Kırıkkaleli olanların en fazla %8 ile işçi ve memur gruplarında yer aldığını görmekteyiz. Bu durumdan Kırıkkale’deki sanayi kuruluşlarında ve kamu kuruluşlarında yerli halkın ciddi istihdam edildiği sonucu çıkarılabilir. Ya da özellikle memurlar için, insanların kendi memleketlerine yerleştikten sonra emekli olana kadar yer değiştirmemeleri geleneğinin burada da devam ettiği anlaşılabilir.

Kendisini Kırıkkaleli görmeyenlerin ya da Kırıkkaleli olmayanların en çok bulunduğu meslek grupları ise %10,9 ile öğretmen ve %8,9 ile öğrenci grupları olarak karşımıza çıkmaktadır. Öğrenci ve öğretmenlerin şehir dışından geldikleri düşünüldüğünde bu durum gayet mantıklıdır. Çünkü bu grubun büyük çoğunluğu atama ile ve üniversite sınavını kazanarak geldikleri için, süreleri dolduğunda geri dönmeye kendilerini alıştırmış olmaları sebebiyle kendilerini Kırıkkaleli olarak görmemekteler.

Dikkat çekici durumlardan birisi de Kırıkkaleli işçilerin oranının Kırıkkaleli olmayan işçilerin oranından az olmasıdır. Yine daha çok yerli halktan çıkan esnaf grubunda Kırıkkalelilerin oranı Kırıkkaleli olmayanlardan daha azdır. (Kırıkkaleliler: %5,2 – Kırıkkaleli olmayanlar: %6,2) Bu da Kırıkkale’de göç olgusunun egemen olduğunun açık göstergelerinden birisidir.

B. Kırıkkale ve Göç

Tablo 10: Kırıkkale'ye Nereden Göç Ettiniz?		
	Kişi	%
Kırıkkale İlçesi/Köyü	68	21,1
Diğer İller	254	78,9
Toplam	322	100

Kırıkkale’ye göç edenlerin ağırlıklı olarak yakın ilçe ve köylerden geldikleri düşüncesinin pek de doğru olmadığı yaptığımız anketin sonuçlarında ortaya çıkmıştır. Anketimize göre Kırıkkale’ye göç edenlerin yaklaşık %80’i diğer illerden gelmişlerdir.

Gerçi diğer iller içerisinde Kırıkkale'ye yakın olan illerin ağırlığı olsa da İç Anadolu Bölgesi dışındaki illerden de gerçekleşen göç miktarı oldukça fazladır.

Anket sonuçlarının derinlemesine değerlendirmesi sonucunda ulaştığımız verilere göre Kırıkkale'ye en çok göçün; civar illerden, yani İç Anadolu Bölgesinden, daha sonra da Karadeniz bölgesinden gerçekleştiği belirlenmiştir.

Tablo 11: Kırıkkale'ye Kaç Yıl Önce Göç Ettiniz?		
	Kişi	%
60 Yıldan Fazla	16	5,4
50-60 Yıl Arası	17	5,7
40-50 Yıl Arası	43	14,4
30-40 Yıl Arası	38	12,8
20-30 Yıl Arası	50	16,8
10-20 Yıl Arası	71	23,8
10 Yıldan Az	63	21,1
Toplam	298	100

Kırıkkale'ye göç edenlerin hangi dönemde göç ettiklerine baktığımızda ise 1950'lerden sonra (Türkiye ölçeğine paralel) hızlandığını ve son 20 yılda da arttığını söylemek mümkün olabilir. Ancak ankete katılanların yaş durumları da bu sonucu çıkarmış olabilir, bunu da göz ardı etmemek gerekir.

Kırıkkale'ye ne zaman göç ettiniz sorusuna verilen cevaplara göre ankete katılanların %21,1'inin son 10 yıl içerisinde, %23,8'inin ise 10–20 yıl öncesinde göç ettikleri ortaya çıkmıştır. Bu anket sonuçlarına göre, Kırıkkale'ye göç edenlerin

yaklaşık %45'i son 20 yılda göç etmiştir. Bu zaman dilimi 1989 yılı yani Kırıkkale'nin il olduğu yıla tekabül etmektedir. Dolayısıyla bu durum bize, ankete katılanları yaklaşık yarısının Kırıkkale il olduktan sonra buraya göç ettikleri sonucunu verir.

	Kişi	%
İş	202	62,9
Evlilik	22	6,9
Sağlık	4	1,2
Ekonomik Sebepler	44	13,7
Eğitim	31	9,7
Diğer	18	5,6
Toplam	321	100

Kırıkkale'ye göç edenlerin göç etme gerekçelerine bakıldığında iş veya genel olarak ekonomik sebeplerin etkili olduğu (%75 civarı) görülmektedir. Kırıkkale'nin kuruluş şekli ve özelliklerine baktığımızda da bu sonucun gayet gerçekçi bir bilgi olduğu anlaşılacaktır. Mühimmat fabrikalarının kurulması ile iş bulma amacıyla Kırıkkale'ye gelenler, göç olgusunun birincil aktörleri olmuşlardır. Bu grubun içinde fabrikalarda çalışmak amacıyla gelenler kadar memur olduğu için atamayla gelenler de bulunmaktadır.

Belli bir düzenin kurulması ve il statüsünün alınmasından sonra da diğer etkenler göç olgusuna kaynaklık etmede biraz daha etkin olmuşlardır. Örneğin üniversitenin açılması eğitim gerekçesiyle Kırıkkale'ye göç edenlerin oranını artırırken,

açılan yeni hastaneler sayesinde sağlık nedeniyle göç edenlerin oranları da kayda değer oranda artış göstermiştir. Yine bekâr olarak çalışmaya gelen onlarca gencin, bir dönem sonra evlenmeleri ve eşlerini Kırıkkale'ye getirmeleri de bu durumun sebeplerindedir.

	Kişi	%
Daha İyi Oldu	195	61,9
Değişmedi	80	25,4
Daha Kötü Oldu	40	12,7
Toplam	315	100

Göç edenlerin yaşam kalitelerinin eskiye göre değişip değişmediği şeklindeki sorumuza verilen cevaplarda ise müspet yönde bir eğilim göze çarpmaktadır. Anketimize göre, Kırıkkale'ye göç eden yaklaşık her üç kişiden ikisinin yaşam kalitesinin eskiye göre daha iyi hale geldiği sonucu ortaya çıkmıştır. Çünkü yukarıda da söylediğimiz gibi anket grubumuzda iş sebebiyle Kırıkkale'ye göç ettiğini söyleyenlerin oranı hiç de azımsanabilecek miktarda değildir.

Göç edenlerin $\frac{1}{4}$ 'ü ise yaşam kalitelerinde bir değişme olmadığını belirtmiş. Bu grupta genellikle öğrenciler ve memurların ağırlığı anket formunun doldurulması sırasında fark edilmişti.

Yaşam kalitesinin daha kötüye gittiğini söyleyenlerin oranı ise anket grubumuzda sadece %12 ile sınırlı kalmıştır. Çünkü iş sebebiyle Kırıkkale'ye göç edenlerin sayısının fazla olması bu sonucun çıkmasında da etkili olmuştur. İş sebebiyle gelenler, ya tayin ile gelmişler ya da önceden işlerini Kırıkkale'de ayarlayarak göç

etmişler ve bu sebeple de göçün olumlu sonuçları ile karşılaşmışlar. Ancak bu kadar planlı gelmeyenler ve fabrikalar çalışmaya başladıktan uzun süre sonra göç edenler, göçten aradıklarını bulamamışlar ve bu grup araştırma grubumuzda da Kırıkkale'ye göç etmekten memnun olmadıklarını, çünkü yaşam kalitelerinin düştüğü yönünde cevaplar vermişlerdir.

	Kişi	%
Evet	243	59,3
Hayır	167	40,7
Toplam	410	100

Kırıkkale'de yaşayanların "imkânınız olsa başka bir şehre göç eder misiniz?" sorusuna verdiği cevaplara baktığımızda çoğunluğunun yani yaklaşık %60'ının evet dedikleri ve Kırıkkale'den göç etmeyi istedikleri görülmektedir. Bu durum bir önceki soruda verilen cevaplarla tezat oluşturmaktadır. Anketimize katılanların %60'ından fazlası yaşam kalitesinin daha iyiye gittiğini belirtmişken, yine %60'a yakını imkânının olması halinde Kırıkkale'yi terk etmek istediğini beyan etmektedir.

Bu durumun açıklaması ancak insanların Kırıkkale'ye gelmeden önceki hallerinin çok daha kötü olduğu ihtimali ile açıklanabilir. Şu anda durum eskisine göre daha iyi olabilir ama istenilen ölçüde değildir. İnsanlar Kırıkkale'de de tam anlamıyla aradıkları ideal ortamı bulabilmiş değillerdir. Ayrıca bu memnuniyetsizlikte, fabrikalarda çalışma şartlarının eskisi kadar iyi olmaması, fabrikalarda eskisi kadar istihdamın olmaması son derece etkilidir. Çünkü anketleri doldururken olan birebir görüşmelerimizde, eskiden bir ailede birden fazla fabrikalarda çalışan aile ferdi varken bugün bu durumun son derece farklılık arz ettiği ve pek çok ailede fabrikalarda çalışan

aile ferdinin olmadığı, dolayısı ile eskiye oranla yaşama şartlarının çok daha zorlaştığı ve insanların şartları çok daha iyi olan yerlere göç etme isteğinde oldukları yönünde bilgilere ulaştık.

Yine burada Kırıkkale'nin, insanların sosyo-kültürel ihtiyaçlarını karşılamadaki yetersizliği gündeme gelmektedir. İş bulma ve maişetini temin etme adına ihtiyacı karşılasa bile insanların sosyal bir varlık olma yönüyle sahip oldukları gereksinimlerini tam olarak karşılayamaması, Kırıkkale'nin önemli bir dezavantajı konumundadır. Bu yüzden de insanlar daha iyi yaşam koşulları olan şehirleri gördükleri ve duydukları için göç etme isteklerini belirtmişlerdir.

Tablo 15: Yaş Grupları – İmkânınız Olsa Başka Bir Şehre Göç Eder misiniz?		
Yaş	Evet %	Hayır %
18 Yaş Altı	63,2	36,8
18 - 24 Yaş Arası	77,6	22,4
25 - 34 Yaş Arası	59,6	40,4
35 - 49 Yaş Arası	59,3	40,7
50 - 64 Yaş Arası	42,6	57,4
65 Yaş Üstü	50	50

“İmkânınız olsa başka bir şehre göç eder misiniz?” sorusuna verilen cevapları, yaş gruplarına, cinsiyet durumuna, meslek gruplarına ve doğum yerlerine göre değerlendirdiğimizde de önemli verilere ulaşılmış olduk. Örneğin yaş gruplarına göre baktığımızda, 25 yaş altındakilerin göç etme isteklerinin diğer gruplara göre çok üst düzeyde olduğu anlaşılmaktadır. 18 yaş altı %63 evet, %36 hayır derken 18–24 yaş arası grup %77 evet %22 hayır cevabı vermişlerdir. 25–50 yaş arası gruplarda bu oran nispeten birbirine yakinken 50 yaş üzerindekilerde göç etme isteği oldukça azalmıştır.

Hatta 50–64 yaş arasındakiler göç eder misin sorusuna hayır cevabını daha fazla vermişlerdir. Çünkü gençlerin hayatlarını devam ettirmek için iş bulmaya ihtiyaçları var. Öte yandan gençler yer değişikliğine daha sıcak bakabiliyorlar, buna hem enerjileri yetiyor hem de genç yaşta risk alabilmek her zaman daha kolay oluyor. Oysa yaşlı kuşağın hayattan beklentileri, ihtirasları daha az oluyor ve istekleri olsa bile bu isteklerini yerine getirebilecek enerjileri son derece düşüyor. Bu da yaşlı kuşağın göç etme isteğini genç kuşağa göre son derece düşük seviyeye indiriyor.

Yine bu sonuçların gerekçeleri arasında nesil farkının ve beklenti- ilgi ve ihtiyaçların farklılık arz etmesi başta gelmektedir. Genç nesil özellikle televizyon ve internet aracılığıyla modern dünyanın tüm ayrıcalıklarına vakıf oluyor ve bunlara ulaşma noktasında Kırıkkale'nin yetersiz kaldığını gördüğü için de göç etmek istiyor. Orta yaşlarda biraz daha bu ihtiyaçlar azaldığı için gitme isteği daha çok ortalama yaşam standartlarının iyi olduğu bir şehir özlemi şeklinde ortaya çıkıyor. Daha ileriki yaşlarda karşılaştığımız durum ise, insanların yıllardır alıştıkları ve kurdukları düzeni bu yaştan sonra değiştirmek istememeleri şeklinde yorumlanabilir.

Tablo 16: Cinsiyet Durumu – İmkânınız Olsa Başka Bir Şehre Göç Eder misiniz?		
	Evet %	Hayır %
Erkek	57,7	42,3
Kadın	63,4	36,6

Cinsiyet durumuna göre göç etmeyi istemede kadınların erkeklere göre daha fazla göç etmek istedikleri sonucuna ulaşıyoruz. Erkeklerin %57'si göç etmek isterken %42'si istememektedir. Kadınlarda ise %63'ü isterken, %36'sı istememektedir. Bu sonuçların elde edilmesinde göç edilen yerde erkeklerin kadınlara göre çalışma hayatının riskleri ile daha fazla karşılaşacak olmalarını düşünmelerinin etkili olduğunu düşünüyoruz.

Göç etme isteğinde, kadınların oranının fazla olmasının kadınların alışveriş kültürü ile de ilgili olabileceğini düşünüyoruz. Çünkü birebir görüşmelerimizde bizde oluşan kaniya göre kadınların büyük bir bölümü alışveriş konusunda Kırıkkale'yi oldukça yetersiz görmekteler.

Tablo 17: Doğum Yeri – İmkânınız Olsa Başka Bir Şehre Göç Eder misiniz?		
Memleketi	Evet %	Hayır %
Kırıkkale	50,2	49,8
Diğer İller	68,7	31,3

İnsanların doğum yerlerine göre göç etmek isteyip istemediklerine baktığımızda ise nispeten beklediğimiz gibi bir sonuçla karşılaştık. Kırıkkale'de doğup büyüyenlerin göç etme istekleri diğerlerine göre daha düşük seviyede kalmıştır. Göç eder misin sorusuna Kırıkkale'de doğanların yarısı evet yarısı ise hayır cevabını vermiştir.

Diğer illerde doğanların ise bu soruya verdikleri cevaplarda ise yaklaşık %70 evet, %30 hayır şeklinde olmuştur. Bu durum da insanların kendi memleketlerine olan bağlılıklarıyla izah edilebilir. Bu sonuçların elde edilmesinde doğup büyüyen yere insanların bağlılığı yanında, başka yerlerde yaşamaktan korkma ve akrabalarından ayrılma noktasında insanların yaşadıkları çekincelerin etkili olabileceği kanaatindeyiz.

Tablo 18: Meslek Grupları– İmkânınız Olsa Başka Bir Şehre Göç Eder misiniz?		
Meslek	Evet %	Hayır %
Esnaf	57,1	42,9
Öğretmen	67,3	32,7
Serbest Meslek	50	50
Emekli	45,7	54,3
Ev Hanımı	58,2	41,8
İşçi	42,4	57,6
Memur	67,3	32,7
Öğrenci	74,1	25,9
Mühendis	66,7	33,3

Meslek gruplarındaki duruma baktığımızda ise eğitimli insanların göç etme isteklerinin diğer gruplara oranla çok yüksek olduğunu görmekteyiz. Esnaf, serbest meslek ve işçi gibi mesleklerde göçe etme isteği %50'lere yakınken; memur, öğrenci, öğretmen ve mühendis gibi mesleklerde bu oran %70-75'lere kadar çıkmaktadır. Bu da yine eğitimli insanların hayattan bekledikleri yüksek yaşam standartlarından ve bu

yaşam standartlarını Kırıkkale’de bulamamalarından kaynaklandığını düşünüyoruz. Bu grubun hayatlarında daha farklı yerleri görmüş olmaları sebebiyle yer değişikliğinden diğer meslek grupları kadar korkmuyor olmalarının da göç etme isteklerinde etkili olduğu kanaatindeyiz.

C. Ankara – Kırıkkale İlişkisi

Tablo 19: Kırıkkale Başkent Ankara’ya Yakın Olmasından Olumsuz Etkilenmiş midir?		
	Kişi	%
Evet	218	52,7
Hayır	196	47,3
Toplam	414	100

Ankete katılanların, Kırıkkale’nin başkent Ankara’dan olumsuz etkilenip etkilenmemesi ile ilgili görüşlerinin yaklaşık olarak birbirine eşit çıktığı görülmektedir. %52 si olumsuz etkilediğini düşünürken, %47’si bu görüşe katılmadığını, Kırıkkale’nin başkent Ankara’ya yakın olmaktan olumsuz etkilendiğini ifade etmiş.

Aslına bakılırsa Kırıkkale’nin başkent Ankara’ya yakın olması önemli bir avantajdır. Fakat yöneticiler bu avantajı değerlendirememiş, tabiri caizse Ankara’nın nimetlerinden yararlanmak yerine onun gölgesinde kalarak gelişmemesi şeklinde bir duruma neden olmuşlardır.

Ankete evet cevabı verenler Kırıkkale’nin sosyo-kültürel ve ekonomik özellikler bakımından geri kalmasını işte bu sebebe bağlamışlar, Ankara’nın gölgesinde

kalmasından dolayı bu durumun ortaya çıktığını düşünerek evet demişlerdir. Görüşmelerden elde etmiş olduğumuz verilere göre Kırıkkale’de en basitinden ekonomiyi geliştirmek yerine halkın en zaruri ihtiyaçlarını karşılayabilecek imkânlar sağlanmış, diğer ihtiyaçların Ankara’dan karşılanması yönünde geliştirilen teamül Kırıkkale’nin her yönden gelişmemesine sebep olmuştur.

Bu soruya hayır cevabı verenler ise tam tersi, Ankara’ya yakın olmanın Kırıkkale’de yaşayanlar için çok önemli bir avantaj olduğunu, her istediğinde kolayca Ankara’ya giderek ihtiyaçlarını ve işlerini halledebileceklerini düşündükleri için hayır demişlerdir. Ankara’ya yakın olmaları sebebi ile her istediklerine istedikleri zaman başkent kalitesi ve imkânları ile kavuşabileceklerini bilmeleri bu grup için bir avantaj olarak değerlendirilmektedir.

	Kişi	%
Evet	351	85,4
Hayır	60	14,6
Toplam	411	100

Anketimize göre Kırıkkale’de yaşayanların büyük bir çoğunluğunun (%85) ihtiyaçlarını karşılamak için Ankara’ya gittikleri görülmektedir. %85 gibi bir oranın çıkması, Kırıkkale’nin, halkın birtakım ihtiyaçlarını karşılama noktasında ciddi şekilde yetersiz kaldığını göstermektedir. Ankara’ya gidenlerin gitme gerekçelerine bakarak aslında Kırıkkale’nin insanların ihtiyaçlarını karşılayamama noktasındaki en büyük eksikliğini görebiliriz.

Tablo 21: Ankara'ya Genelde Hangi Sebepile Gidersiniz?		
	Kişi	%
İş	73	17,7
Alışveriş	78	18,9
Eğitim	12	2,9
Eğlence / Kültürel Aktivite / Ziyaret	184	44,6
Sağlık	55	13,3
Diğer	11	2,7
Toplam	413	100

Ankete verilen cevaplara göre insanların genellikle Ankara'ya gidiş gerekçelerinin alışveriş, kültürel aktivite, eğlence gibi sosyal birtakım ihtiyaçlar olduğu görülmektedir. Bu durumun ortaya çıkmasında, Kırıkkale'nin gerçektende yeterli ölçüde sosyal aktivite yapılabilen donanıma sahip olmaması yatmaktadır.

Büyük alışveriş merkezleri, tiyatro, sinema ve ailecek gezip dolaşılabilecek sosyal alanların eksikliği, Kırıkkale halkının Ankara'yı tercih etmesinde önemli rol

oynamaktadır. Aslında bu durum sürekli olarak birbirini etkilemekte, şartlar iyi olmadığı için halk Ankara'ya gitmeyi tercih etmekte, halkın Ankara'yı tercih ediyor olması da yetkililerin bu imkânları Kırıkkale'ye getirmeye gayret etmelerini engellemektedir.

Tablo 22: Ankara'ya Ne Sıklıkta Gidersiniz?		
	Kişi	%
Haftada bir kaç kez	23	5,6
Haftada bir	61	14,8
Ayda bir	174	42,2
Yılda birkaç kez	146	35,4
Hiç gitmem	8	1,9
Toplam	412	100

Ankara'ya ne sıklıkta gitmeyi tercih ettiklerini kendilerine sorduğumuzda, Kırıkkale'deki her üç kişiden ikisinin ayda bir veya birden fazla Ankara'ya gittikleri bilgisine ulaştık. Yılda birkaç kez Ankara'ya gidenlerin oranı ise %35 civarındadır. Burada dikkat çeken durum ise Ankara'ya hiçbir şekilde gitmem diyenlerin oranının %2 bile olmamasıdır, yani halkın çok büyük bir kısmı farklı ihtiyaçlarını karşılamak için Ankara'ya gitmeyi tercih ediyor.

Bu durumu Kırıkkale'nin Ankara'nın ilçelerinden çok da farklı olmaması şeklinde yorumlayabilmek mümkündür. Çünkü Ankara'da oturanlar ihtiyaçlarını

Tablo 23: Meslek Grupları – Kırıkkale’de Karşılayamadığınız Bir İhtiyacınız İçin Ankara’ya Gider misiniz?			
Meslek	Evet	Hayır	%
Esnaf	93,8	6,3	100
Öğretmen	93	7	100
Serbest Meslek	80	20	100
Emekli	74,3	25,7	100
Ev Hanımı	82,1	17,9	100
İşçi	77,3	22,7	100
Memur	89,1	10,9	100
Öğrenci	89,7	10,3	100
Mühendis	81,8	18,2	100

karşılmak için nasıl Kızılıay’a veya Ulus’a gitmeyi tercih ediyorlarsa, Kırıkkale’de yaşayanlar da ihtiyaçlarını karşılama noktasında Ankara’yı tercih edebiliyorlar. Aslında

Kırıkkale’de yaşayan bir insan olarak Ankara Kırıkkale arasında çalışan otobüs sayısının çokluğu ve bu otobüs seferlerinin sıklığına dikkat edildiğinde de aynı sonuca ulaşabilmek mümkündür.

Ankara’ya sık gitme oranının fazla çıkması, ihtiyacın sık tekerrür ettiğini gösterir. Bu da Kırıkkale’nin insanların Ankara’ya gitme sebeplerine kaynaklık eden ihtiyaçlarını karşılayamaması yanı sıra sıklıkla bu ihtiyaçları hissetmelerine sebep olması da bu sonucu doğurmaktadır. Ankara’ya sık sık gidenlerin genelde beyanlarında vurguladıkları, Kırıkkale’de çok sıkıldıkları ve bu sıkıntılarını giderebilecek uygun ortamları bulamamaları yönündeydi. Kırıkkale’nin yetkililerinin bu sonucu dikkate alması Kırıkkale’nin daha fazla kendisine yetmesine ve Ankara’nın uydusu olmamasına sebebiyet verecektir.

“Kırıkkale’de karşılayamadığımız bir ihtiyacınız için Ankara’ya gider misiniz?” sorusuna verilen cevapları meslek gruplarına göre değerlendirdiğimizde de ilginç bulgulara ulaşılmış olduk. Bu soruya evet cevabı verme oranı %85 civarında idi. Bazı meslek grupları bu oranın üstüne çıkarken bazıları da altında kalmış bulunmaktadır. Anketimize göre esnaflar; bir iş için Ankara’ya gider misiniz sorusuna evet cevabı verenlerinin oranı (%93,8) ile meslek grupları içerisinde en yüksek orana sahiptir. Daha sonra %93 ile öğretmenler, yaklaşık %89 ile memur ve öğrenciler gelmektedir. Emekliler ve işçilerde ise Ankara’ya gitme oranı diğer meslek gruplarına göre biraz daha azdır.

Meslek gruplarının Ankara’ya gidiş sebeplerini aşağıda değerlendireceğiz ama gider misiniz sorusuna evet cevabı vermeleri bakımından değerlendirdiğimizde, memur, öğretmen ve öğrenci gibi grupların beklenti ve ihtiyaçlarının diğer gruplara göre daha fazla olması, onları Ankara’ya daha fazla çekmektedir kanaatindeyiz. İşçi, emekli ve ev hanımı gibi grupların ise diğer gruplara göre düşük olması -ki normalde %75-80’lik oran düşük değildir- Kırıkkale’de karşılayamadıkları ihtiyaçlarının biraz daha az olmasıyla açıklanabilir. Esnaf grubundaki yüksek oran ise ancak iş sebebiyle Ankara’ya gitme durumu ile izah edilebilir.

Tablo 24: Cinsiyet Durumu - Ankara'ya Genelde Hangi Sebep ile Gidersiniz?		
	Erkek	Kadın
İş	23	3,5
Alışveriş	15	29,2
Eğitim	3,3	1,8
Eğlence / Kültürel Aktivite Ziyaret	42,7	49,6
Sağlık	14	11,5
Diğer	2	4,4
Toplam	% 100	% 100

“Ankara’ya genelde hangi sebeple gidersiniz?” sorusuna verilen cevapları, cinsiyet, yaş ve meslek gruplarına göre değerlendirdiğimizde de kayda değer bilgiler elde etmiş olduk.

Cinsiyet durumuna göre baktığımızda, erkeklerin de kadınların da daha çok eğlence, kültürel aktivite ve ziyaret için Ankara’ya gittiklerini görüyoruz. Büyük farklılık ise iş sebebiyle gitmede karşımıza çıkıyor. Erkeklerin iş için gitme oranları %23 iken kadınların oranı %3’lerde kalmaktadır. Bu da çalışma durumuyla izah edilebilir ki erkeklerin çalışma oranı Kırıkkale’de kadınlara oranla oldukça fazladır.

Tablo 25: Yaş Durumu - Ankara'ya Genelde Hangi Sebeple Gidersiniz?						
	18 Yaş Altı	18 – 24 Yaş	25 – 34 Yaş	35 – 49 Yaş	50 – 64 Yaş	65 Yaş Üstü
İş	10,5	2	13,8	22,2	18,9	22,2
Alışveriş	5,3	22,4	20,7	19,1	17	22,2
Eğitim	5,3	8,2	5,2	1,8	0	0
Eğlence / Kültürel Aktivite Ziyaret	63,2	61,2	48,3	40,4	39,6	22,2
Sağlık	5,3	0	1,7	1,8	7,5	11,1
Diğer	10,5	6,1	10,3	14,7	17	22,2
Toplam	%100	%100	%100	%100	%100	%100

Yaş gruplarına göre Ankara'ya gitme sebeplerine baktığımızda da yine en yüksek oranın aşağı-yukarı bütün gruplarda eğlence, kültürel aktivite ve ziyaret seçeneğinde çıktığını görmekteyiz. Yalnızca bu seçeneğin oranının yaş grubu büyüdükçe azaldığını da söylemek de yarar var. Zira 18 yaş altında bu oran %63'lerde iken, 65 yaş üstünde %22'lere kadar düşmüştür.

Bu da insanların yaşlandıkça eğlence alışkanlıkları ve sosyal hayatlarının biraz daha kısırlaştığı teziyle açıklanabilir. Yine dikkat çeken bir oran da sağlık sebebinde karşımıza çıkıyor. Burada da yaş grubu büyüdükçe sağlık gerekçesiyle Ankara'ya gitme seçeneğinin oranı büyüyor. Bu da yaşlılıkla birlikte gelen hastalıkların ve bu hastalıklara çare aramak için Ankara'nın tercih edilme oranının ilerleyen yaşlarda arttığının bir göstergesidir.

Tablo 26: Meslek Grupları – Ankara’ya Genelde Hangi Sebep ile Gidersiniz?									
	Esnaf	Öğretmen	Serbest Meslek	Emekli	Ev hanımı	İşçi	Memur	Öğrenci	Mühendis
İş	46	12,3	30	14,7	1,8	14,9	25,5	6,9	25
Alışveriş	18	21,1	25	20,6	18,2	16,4	20	17,2	25
Eğitim	2	7	0	0	0	1,5	1,8	8,6	0
Eğlence / Kültürel Aktivite Ziyaret	28	42,1	20	50	60	41,8	40	56,9	41,7
Sağlık	0	3,5	5	2,9	7,3	0	1,8	1,7	0
Diğer	6	14	20	11,8	12,7	25,4	10,9	8,6	8,3
Toplam	% 100	% 100	% 100	% 100	% 100	% 100	% 100	% 100	% 100

Meslek gruplarının Ankara'ya gitme sebeplerinde ise karşımıza çıkan sonuçlar, insanların yaptıkları işleri ile Ankara'ya gitme gerekçelerinde nispeten bir paralellik olduğunu göstermiştir. Örneğin esnaf grubunun Ankara'ya gitme sebeplerinin başında ve en önemlisi %46 oranı ile “iş için gitme” sebebi gelmektedir. Ev hanımlarında ise en yüksek oran, eğlence ve kültürel aktivite seçeneğinde karşımıza çıkmaktadır.

Yine sağlık gerekçesiyle Ankara'ya gidenlerin oranının en yüksek çıktığı grup da %7,3 ile ev hanımlarıdır. Eğitim sebebiyle Ankara'ya gidenlerin oranı tahmin edileceği üzere en fazla öğretmen ve öğrencilerde çıkmıştır. Özetle Kırıkkale'de insanların Ankara'ya gitme gerekçelerinin başında alışveriş, eğlence ve sosyal aktivite, daha sonra ise meslekleriyle ilgili ihtiyaçlar gelmektedir.

D. Kırıkkale'nin Sosyo -Ekonomik Gelişimini Etkileyen Faktörler

Tablo 27: İl Olmasının Kırıkkale'nin Gelişimine Katkısı Var mıdır?		
	Kişi	%
Çok Var	169	40,7
Biraz Var	190	45,8
Hiç Yok	56	13,5
Toplam	415	100

Ankete göre Kırıkkale'nin 1989'da il olmasının Kırıkkale'nin gelişimine katkısı da fazla olmuştur. Ankete katılanların %40'ı bu katkının çok fazla olduğunu düşünürken, %45'i bu katkının orta derecede olduğunu düşünmektedir. Toplamda deneklerin %85'i Kırıkkale'nin il olmasının gelişimine müspet katkı yaptığını düşünmektedir. %13,5'i ise hiç katkısının olmadığını düşünmektedir.

Aslına bakılırsa bu durumun gerçekçiliğinin sınanması, 1989'dan önce ve sonraki dönemlerde Kırıkkale'nin sosyo-ekonomik yapısına bakmakla yapılabilir. Bilindiği gibi çalışmamızda bu durumun değerlendirmesi yapılmış ve Kırıkkale'nin 1989'a kadar olan ve o dönemden sonraki sosyo-ekonomik yapıları kritik edilmiştir.

Bu değerlendirmeye göre aslında Kırıkkale il olduktan sonra bir miktar gerileme yaşanmıştır. Özellikle fabrikalardaki işçi sayısının azalması ekonomik durumu etkilemiş, nüfusta azalma olmuş ve o zamana kadar hızla devam eden gelişme bu dönemden sonra bir nebze yavaşlamıştır. O güne kadar ciddi gç akınlarına maruz kalan Kırıkkale, 350–400 bine yakın bir nüfusa ulaşmışken, daha sonra güç veren bir il konumuna gelmiş ve bugün itibariyle nüfusu 200 binin altına düşmüştür.

Ancak gerçekçi olarak bakıldığında Kırıkkale üzerinde belki il olması ile fabrikaların ekonomiye katkısı azalmıştır ama bununla birlikte başka imkânların da ortaya çıktığı ve çıkacağı unutulmamalıdır. Mesela Kırıkkale'nin il olması ile birlikte niversite açılmış ve niversite şehrin sosyo-ekonomik ve kültürel hayatı üzerinde son derece etkili olmuştur. Zaman içinde niversite gibi şehir olmaktan kaynaklanan avantajlar da yaşanacaktır düşüncesindeyiz.

Tablo 28: MKE Fabrikalarının Kırıkkale'nin Gelişimine Katkısı Var mıdır?		
	Kişi	%
Çok Var	235	56,8
Biraz Var	151	36,5
Hiç Yok	28	6,8
Toplam	414	100

Yine anketimize göre MKE fabrikalarının Kırıkkale'nin gelişimine katkısı konusunda Kırıkkale'de yaşayanların yaklaşık %95'i müspet fikir beyan etmiştir. Hatta ankete katılanların %56'sı bu katkının çok fazla olduğunu düşünmektedir.

Kırıkkale şehrinin kuruluşu düşünüldüğünde bu oranların haklılığı anlaşılacaktır. Çalışmamızın çeşitli bölümlerinde açıkladığımız gibi Kırıkkale şehri ortaya çıkışını ve gelişimini çok büyük oranda MKE'ye bağlı Mühimmat Fabrikalarına borçludur. Dolayısıyla da ankete katılanların MKE Fabrikalarının Kırıkkale'nin gelişimine katkısını üst düzeyde görmesi gayet olağan bir durumdur.

MKE fabrikaları gibi Orta Anadolu Petrol Rafinerisi'nin de Kırıkkale'nin gelişimine katkısı konusunda, Kırıkkale'de yaşayanların yaklaşık %95'i müspet fikir beyan etmiştir. Ankete katılanların %61'i bu katkının çok fazla olduğunu düşünmektedir.

	Kişi	%
Çok Var	255	61,6
Biraz Var	137	33,1
Hiç Yok	22	5,3
Toplam	414	100

1987'de üretime başlayan Orta Anadolu Rafinerisi, 90'lı yıllarda kapasitesi küçülen ve Kırıkkale ekonomisine yaptığı katkısı giderek azalan MKE fabrikalarına alternatif olmuş ve Kırıkkale ekonomisini bu dönemde ayakta tutan etken olmuştur. Yukarıda da değindiğimiz gibi Kırıkkale il olduktan sonra MKE Fabrikalarında

meydana gelen gerileme, Rafinerinin kurulması ile telafi edilmiş ve şehrin ekonomisine taze kan getirmiştir. Ankete katılanların büyük çoğunluğunun Rafinerinin şehir gelişimine katkısının üst düzeyde olduğunu beyan etmelerinin altında bu kanaat yatmaktadır.

Tablo 30: Üniversitenin Kırıkkale'nin Gelişimine Katkısı Var mıdır?		
	Kişi	%
Çok Var	154	37,3
Biraz Var	217	52,5
Hiç Yok	42	10,2
Toplam	413	100

Anketimize göre Kırıkkale'de yaşayanların çoğunun; üniversitenin Kırıkkale'nin sosyo-ekonomik gelişimine katkısının olduğunu düşündüğünü görmekteyiz. (%90) Üniversitenin Kırıkkale'ye katkısının hiç olmadığını düşünenlerin oranı ise ancak %10'larda kalmıştır.

Aslına bakılırsa üniversitenin kurulduğu bölgenin yanlış seçildiği öteden beri halk arasında konuşulmaktadır. Şehrin dışında olması itibariyle belki isabet edilmiş olabilir ama Ankara yönüne yapılması başlı başına bir hata olarak görülmektedir. Bu durumdan dolayı yıllardır, belki yüzlerce öğrenci Kırıkkale yerine Ankara'da ikamet etmekte ve gidiş geliş yapmak suretiyle öğrenimlerini tamamlamaktadır. Hatta üniversite kadrosundaki birçok öğretim görevlisi bile Ankara'dan gidiş geliş yapmak suretiyle görev yapmaktadırlar.

Bu durum da şehir ekonomisine üniversitenin yapacağı katkının çok düşük seviyelerde kalmasına yol açmıştır. Gerçi son yıllarda kontenjanların artması ve Kırıkkale'deki yaşam koşullarının nispeten iyileşmesi ile öğrencilerin tercihlerini Kırıkkale'de kalmak şeklinde değiştirdikleri göze çarpmaktadır. Şehirdeki öğrenci sayısının artmasıyla ekonomide bir nebze canlanma olmuş, özellikle ulaşımda meydana gelen yoğunluk ankete katılanların; üniversitenin ekonomik katkısının varlığını az da olsa kabul etmelerine yol açmıştır.

Tablo 31: Kırıkkale’de En Çok Karşılaştığımız Problem Nedir?		
	Kişi	%
Eğitim	28	6,8
Sağlık	29	7,1
Ulaşım	48	11,7
Belediye Hizmetleri	233	56,7
Asayiş	30	7,3
Diğer	43	10,4
Toplam	411	100

Ankete katılanlara göre Kırıkkale’de en çok karşılaşılan sorun belediye hizmetlerinde yaşanmaktadır. %56,7’lik bir oranla diğer problemlere üstünlük sağlayan “Belediye hizmetleri” seçeneği, özellikle içme suyu, ulaşım, yol ve kaldırımların bozukluğu başta olmak üzere şehir planlamacılığının yeteri düzeyde yapılamamasıdır.

Unutulmaması gereken şey, Kırıkkale’de halkın en çok karşılaştığı problemler belediye tarafından yeterince yapılamayan alt yapı hizmetleridir.

Belediye hizmetlerinden sonra Kırıkkale’de en çok karşılaşılan problem ulaşım olarak karşımıza çıkmaktadır. Burada kastedilen ulaşım problemleri, şehir içi ulaşımı olduğu kadar iki yıl öncesine kadar terminali bile olmayan bir şehirde karşılaşılan şehirlerarası ulaşım problemleridir.

Daha sonra karşılaşılan problemler ise sırasıyla asayiş, sağlık ve eğitim problemleridir. Hemen her gün bir kavganın yaşandığı Kırıkkale’de hırsızlık, gasp, kız kaçırma vb. birçok asayiş olayı meydana gelmektedir. Geceleri sokaklarda dolaşan bağımlı çocuklara bile rastlanan Kırıkkale’de insanların birçoğu belli saatlerden sonra kendisini sokaklarda güvende hissetmemektedir.

“Kırıkkale’de en çok karşılaştığınız problem nedir?” sorusuna verilen cevapları cinsiyet durumu ve meslek gruplarına göre değerlendirdiğimizde de farklı birtakım

Tablo 32: Meslek Grupları – Kırıkkale’de En Çok Karşılaştığınız Problem Nedir?							
	Eğitim	Sağlık	Ulaşım	Belediye Hizmetleri	Asayiş	İşsizlik	Diğer
Esnaf	10,4	12,5	10,4	64	2,1	2,1	2,1
Öğretmen	10,5	7	15,8	42,1	15	0	14
Serbest Meslek	0	10	0	50	10	5	25
Emekli	2,9	5,7	8,6	65,7	14,3	2,9	0
Ev Hanımı	5,5	10,9	5,5	58,2	12,7	0	7,3
İşçi	1,5	6	13,4	70,1	1,5	0	7,5
Memur	12,7	1,8	14,5	52,7	3,6	0	14,5
Öğrenci	3,5	7	8,8	57,9	10,5	0	12,3
Mühendis	25	0	33,3	33,3	0	0	8,3

sonuçlarla karşılaşmış olduk. Öncelikle belirtmek gerekir ki bütün gruplar için karşılaşılan en büyük sorun altyapı sorunları, yani belediye hizmetleri şeklinde karşımıza çıkmaktadır. Belediye hizmetleri seçeneğini en çok karşılaşılan sorun olarak görenlerin büyük çoğunluğunu %70 ve %64 oranlarıyla işçiler ve esnaf oluşturmaktadır. Bu durum da bize, Kırıkkale’de altyapı eksikliklerinden en fazla sıkıntı duyan meslek gruplarının bu meslek grupları olduğunu anlatmaktadır.

Belediye hizmetlerinden sonraki seçeneklerde daha çok kendi meslek gruplarının özellikleriyle ilgili yaşanan sorunlar ön plana çıkmıştır. Örneğin eğitimli kişilerden oluşan meslek gruplarında en çok karşılaşılan sorun belediye hizmetlerinden sonra sırasıyla ulaşım ve eğitim olarak belirlenmiştir. Çalışan kesimin özellikle ikinci sırada ulaşımı belirtmelerindeki sebep ise, tabii ki işlerine giderken yaşadıkları sorunların fazlalığıdır. Dikkat çekici hususlardan birisi de işsizliğin çok bir sorun olarak görülmemiş olmasıdır. Yaygın kanaate göre bildiğimiz kadarıyla Kırıkkale’de işsizlik sorunu vardır ve önemli bir ölçüdedir.

Fakat anketimizde bu sorunun yok denecek kadar az olması, anketimize katılanların büyük çoğunluğunun çalışıyor olması ile izah edilebilir. Ya da bu insanların

çevrelerinde çok fazla işsiz insan bulunmadığından, işsizliği büyük bir sorun olarak görmedikleri sonucu da çıkarılabilir.

Tablo 33: Cinsiyet Durumu – Kırıkkale’de En Çok Karşılaştığımız Problem Nedir?		
	Erkek	Kadın
Eğitim	7	6,3
Sağlık	6,4	8,9
Ulaşım	12,4	9,8
Belediye Hizmetleri	58,5	51,8
Asayiş	5,7	11,6
İşsizlik	1	0
Diğer	9	11,6
Toplam	% 100	% 100

Cinsiyet durumuna göre baktığımızda ise Kırıkkale’de belediye hizmetlerinden sonra en çok karşılaşılan problem erkeklere göre ulaşım, kadınlara göre ise asayiştir. Yine erkeklerin çalışma oranlarının fazla olması ve işe giderken yaşadıkları ulaşım

sorunu ile Kırıkkale’de hemen her gün yaşanan asayiş olaylarının kadınları daha fazla etkilemesi bu sonucu ortaya çıkaran durumlara örnek olarak verilebilir.

SONUÇ

Sanayi Devrimi öncesinde, daha çok fiziki koşullar nedeniyle göç etmek zorunda kalan insanlar, devrim sonucu oluşan toplumsal yapı nedeniyle artık beşeri ve ekonomik sebeplerle yollara düşmüş ve ekonomik açıdan daha ferah yerler bulma gayreti içine girmişlerdir. Bu gayretleri neticesinde de çeşitli sebeplere bağlı olarak nispeten daha gelişmiş bölgeleri tercih etmişler ve buralara yerleşerek yaşamlarını sürdürmeye çalışmışlardır.

Avrupa’da bu göç akını yaşanırken, Türkiye ise Osmanlı İmparatorluğu’nun son dönemlerini yaşamaktadır ve Avrupa’daki bu değişimlere bir müddet kapalı kalmıştır. Bu kapalı kalmışlık da, Osmanlı’da göç olaylarının çok fazla yaşanmamasına yol açmıştır. Bahsettiğimiz ölçüdeki göçlerin Türkiye’de başlaması; ancak Osmanlı İmparatorluğu’nun yıkılması, yeni devletin kurulması ve yeni kurulan devletin de mini sanayi devrimini ta 1950’lerde yapmasını beklemiştir.

Evet, çalışmamızda da ayrıntılarıyla değindiğimiz gibi, Türkiye’de meydana gelen bu büyük çaptaki göç hareketleri, 1950’li yıllarda yapılan kalkınma hamleleriyle başlamıştır. Köyden kente göç olgusu olarak karşımıza çıkan bu göç hareketinde de yön hep nispeten gelişmiş şehirlere doğru olmuştur.

Çalışmamızın ana eksenini olan Kırıkkale ili ise, yukarıda bahsettiğimiz Türkiye’deki kırdan kente göç hareketinden farklı bir özelliğe sahiptir. Kırıkkale önce sanayileşmiş, daha sonra şehirleşmeye başlamıştır. Bilindiği gibi, 12 haneli bir köy olan Kırıkkale’de önce mühimmat fabrikaları kurulmuş ve insanlar daha sonra buralarda çalışabilmek için bilinçli bir şekilde buraya yönelmişlerdir.

Kırıkkale şehrinin Türkiye'deki diğer göçle büyüyen şehirlerden bir başka farklı durumu da; Türkiye'de kentlerin 1950 sonrası hızlı göç sonucu büyümeleridir -ki bu büyüme sanayileşmeden hızlı olmuştur-, hâlbuki Kırıkkale, belki de 1930–1970 arasında İstanbul'dan bile daha yoğun göç almıştır. Bu bakımdan Cumhuriyetin göçle sıfırdan kurulan ve kısa sürede göçle büyüyen birkaç kentinden birisidir Kırıkkale. Aslında Kırıkkale'deki şehirleşme Türkiye'dekinden bu noktada ayrılarak tıpkı 19. yüzyıl Avrupa'sındaki gibi sanayi ile paralel şekilde büyümüştür.

Yukarıdaki ifadelerimizle Kırıkkale'nin bir Avrupa şehrine benzediği zannedilmesin. Zira hızla aldığı göçle yapay ve plansız bir şekilde büyüyen Kırıkkale, toplama bir kent havasında günümüze kadar gelmiştir. Potansiyeline göre olağanüstü nüfuslara da ulaşsa yıllarca köy olarak nitelenmekten kurtulamamıştır Kırıkkale Şehri. Şehre her gelen, istediği yerden bir arsa almış ve gelişigüzel yerleşebilmiştir. Ne acıdır ki bunun önüne geçebilecek herhangi bir yasal düzenleme hiçbir dönemde yapılmamıştır. Çok çeşitli il, ilçe ve bölgelerden göç aldığı için ortak bir kentlilik bilinci gelişmemiş, bu da sahipsizliği beraberinde getirmiştir.

Kırıkkale Şehri, sanayi tesisleri ile kurulduğu için gerekli altyapı ve şehir planlamasını yapabilmeliydi. Yavaş yavaş ve çekirdekten oluşan bir Cumhuriyet Şehrinin kaderinin de, aldığı göçlerle büyümüş ama gerekli altyapısı olmadığı için bu göçü kaldıramamış diğer birçok şehrin kaderine benzemesi maalesef üzücü bir durumdur.

Araştırmamızın teori kısmında elde ettiğimiz yukarıdaki bilgiler ışığında, uygulama bölümünde elde ettiğimiz sonuçları değerlendirdiğimizde de Kırıkkale hakkında önemli verilere ulaşılmış oluyoruz. Tahmin ettiğimiz gibi araştırma sonucunda Kırıkkale'de yaşayanların çok büyük bir kısmının göçle buraya geldiği anlaşılmaktadır. Kırıkkale'de yaşayanlara doğum yerlerini sorduğumuzda, büyük çoğunluğunun Kırıkkale dışında doğdukları, hatta bunlardan Kırıkkale ilçeleri ve köylerini de çıkarttığımızda yaklaşık %50'sinin diğer illerde doğdukları sonucunu elde ettik.

Yine “Nerelisiniz?” sorusuna cevap verenlerin %50'den fazlasının da kendisini Kırıkkaleli görmediği sonucuna ulaştık. Yine anketten elde ettiğimiz verilere göre Kırıkkale'ye dışardan gelenlerin yaklaşık 1/3'ü civar illerden ya da İç Anadolu Bölgesinden göç etmişlerdir. Kırıkkale'ye göç edenler içerisinde İç Anadolu

Bölgesinden sonra Karadeniz Bölgesi geliyor olsa da hemen her bölgeden göç edenlerin de önemli miktarda olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Kırıkkale'nin özellikle 1980'li yıllardan sonra gelişiminin yavaşladığı, göçün durduğu ve hatta dışarıya göç verdiği bilinmekte ve sık sık dillendirilmektedir. Dışarıya göç verdiği doğru olsa bile araştırmamız sonucunda Kırıkkale'ye olan göçün devam ettiği kanaatine ulaşılmış bulunuyoruz.

İnsanların Kırıkkale'ye göç etme sebeplerinin başında iş bulma ve ekonomik sebepler gelmektedir. Cüzi de olsa eğitim, sağlık ve özellikle de bayanlar için evlilik gerekçeleri de insanların Kırıkkale'ye göç etmelerine sebep olan faktörler arasındadır.

Göçle kurulmuş ve göçe endeksli gelişmiş bir şehir olan Kırıkkale'ye göç edenlerin, göç ettikten sonraki yaşam kalitelerinde ne gibi değişiklikler olduğu da çok önemli bir konudur. Burada elde ettiğimiz sonuç ise büyük çoğunluğun yaşam kalitesinin eskiye göre daha iyi olduğudur. Göç edenlerin küçük bir kısmının yaşam koşullarının değişmediğini veya daha kötüye gittiğini belirtmek de gerekir ama Kırıkkale'nin bütün eksikliklerine rağmen büyük bir kesimin yaşam koşullarının daha iyiye gitmesi ilginç bir sonuçtur.

Gerçi, Kırıkkale'de yaşayanların yarısından fazlasının imkânları olsa Kırıkkale'den başka bir şehre göç etmek istemeleri bir ironi oluştursa da; bu durum, göçle Kırıkkale'ye gelenlerin gelmeden önceki durumlarının kötülüğünden Kırıkkale'yi daha yaşanabilir bulmaları sonucunu düşünceleriyle izah edilebilir. Yine Kırıkkale'den göç etmek isteyenler içerisinde gençlerin, özellikle 25 yaş altındakilerin ön planda olduğu göze çarpmaktadır. İleri yaştaki insanlarda göç etme isteği giderek azalmaktadır ki bunda alışılmış düzenin belli bir yaştan sonra değiştirilmesinin göze alınmadığı gerçeği gizlidir.

Yine Kırıkkale'den göç etme konusunda; kadınların erkeklerden, Kırıkkale'ye dışarıdan gelenlerin Kırıkkalelilerden, öğretmen, memur, mühendis ve öğrenci gibi daha eğitilmiş olanların diğer meslek gruplarındakilerden daha istekli oldukları anlaşılmıştır.

Kırıkkale'de yaşayanların büyük çoğunluğunun çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak için sık sık Ankara'ya gittiği de ulaşılmış olduğumuz sonuçlardan birisidir. İnsanların Ankara'yı tercih etmelerindeki temel sebepler ise, başta alışveriş olmak üzere eğlence, kültürel aktivite ve ziyaret gibi Kırıkkale'de karşılanması yeteri seviyede yapılamayan

ihtiyaçlardır. Bu yönüyle de Kırıkkale'nin halkının sosyo-kültürel ihtiyaçlarına cevap veremeyecek bir konumda olduğu aşikârdır.

Yukarıda bir parça değindiğimiz; Kırıkkale'nin il olması, MKE mühimmat fabrikaları, Tüpraş Orta Anadolu Rafinerisi ve Kırıkkale Üniversitesinin Kırıkkale'nin gelişimine katkıları kesinlikle yadsınamaz boyutlardadır. En azından halkın ekseriyeti bu katkıların üst düzeyde olduğunu düşünmektedir.

Son olarak Kırıkkale'de en çok karşılaşılan problemin ise belediye hizmetlerinde yaşandığı su götürmez bir gerçek olarak karşımıza çıkmaktadır. Her ne kadar ulaşım, asayiş, sağlık ve eğitim alanlarında da sorunlarla karşılaşılsa bile belediye hizmetlerinde yaşanan aksaklıklar yanında bu sorunların pek de önceliği kalmamaktadır.

Tabî ki bu aksaklıkların yanı sıra belediyenin son dönemde yaptığı doğalgaz yatırımının da önemini vurgulamak gerekir. Bu yatırım sayesinde Kırıkkale hava kirliliğinde gözle görülür bir azalma meydana gelmiştir. Gerçi doğalgaz fiyatlarındaki istikrarsızlık nedeniyle ilk başlarda görülen rağbet azalma kaydetse de halkın çoğunun doğalgaz kullanımına sıcak baktığı birebir görüşmelerimizden anlaşılmaktadır.

Netice itibariyle araştırmamız sonucunda, Kırıkkale'nin yaşanması zor ya da imkânsız bir şehir olmadığı; hatta hayat pahalılığının olmaması, kalkınmada öncelikli iller arasında olması, 43 ilin kavşak noktasında olması, büyük sanayi kuruluşlarına ve dinamik bir üniversiteye sahip olması gibi birçok avantajı yönüyle tercih edilebilecek bir şehir olduğu da söylenebilir. Yeter ki bu avantajların değerlendirilebileceği yatırım ve projelerin gerçekleştirilmesi sağlanabilsin.

KAYNAKÇA

ABADAN, Nermin Unat

(2002) : **Bitmeyen Göç / Konuk İşçilikten Ulus Ötesi Yurttaşlığa**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları,

ASLANOĞLU, Rana A.

(1992) : **“Kentlerin Kökeni Üzerine Bir değerlendirme”**, Bursa: UÜİİBF Dergisi, Cilt: XIII, Sayı: 1-2

ASLANOĞLU, Rana A.

(1998) : **Kent, Kimlik ve Küreselleşme**, Bursa: Asa Kitabevi

ASLIYÜCE, Erdoğan

(1974) : **Her Yönüyle Kırıkkale**, Kırıkkale: Kırıkkale’yi Kalkındırma ve Güzelleştirme Derneği (KİKTAV) Yayını,

ATALAY, Beşir

(1983) : **Sanayileşme ve Sosyal Değişme (Kırıkkale Araştırması)**, Kırıkkale, DPT Yayınları

ATALAY, İbrahim

(1997) : **Türkiye Coğrafyası**, İzmir: Ege Üniversitesi Basımevi,

AYDIN, Celal

(1996) : **Türkiye'nin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası**, Ankara: Doğan Yayınları

AKSAL, Zühtü ve diğerleri

(1997) : **3 Temmuz 1997 Mühimmat Fabrikasında Yangın ve Patlama Dünden Yarına Kırıkkale**, Kırıkkale: İhlâs Matbaacılık

BAL, Hüseyin

(1999) : **Kent Sosyolojisi**, Ankara Turhan: Kitabevi,

ÇAĞLAYAN, Savaş

(2006) : **“Göç Kuramları, Göç ve Göçmen İlişkisi”**, Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı 17

ÇAKAR; Muharrem

(1991) : **Nüfus Kalkınma ve İşsizlik** Basılmamış Yüksek Lisans Tezi
İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Çalışma Ekonomisi ve Endüstriyel İlişkiler Anabilimdalı

ÇELEBİ, Evliya

(1965) : **Seyahatname**, (Sadeleştirenler: Necati Aktaş, Tefik Temelkuran, Mümin Çevik), 10 Cilt, İstanbul: Üçdal Yayınevi

(2005) : **Seyahatname (Seçmeler)**, Düzenleyen ve Hazırlayan: Suat Batur, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi

ERKAL, Mustafa

(2006) : **Sosyoloji (Toplum Bilimi)** İstanbul: Der Yayınları

ERDER, Sema

(1995) : **Yeni Kentliler ve Kentin Yeni Yoksulları**, İstanbul: Toplum ve Bilim Dergisi, Sayı: 66

ESİRCİ, Nazır

(1991) : **Taşra Teşkilatlarının Örgütlenmesinde Yeni İl ve İlçeler, Kırıkkale Örneği**, Basılmamış Y. Lisans Tezi, İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ABD.

GİŞİ, İrfan

(2007) : **Göksun İlçesinde Yaşanan Göç Hareketlerinin Sosyo-Ekonomik Analizi** Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kahramanmaraş: Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilimdalı

GÖRMEZ, Kemal

(1991) : **Şehir ve İnsan**, İstanbul: MEB Yayınları

GÜRBÜZ, Orhan

(2006) : **Ortaöğretim Coğrafya 10**, Ankara: MEB Yayınları

GÜRKAN, Mustafa

(2006) : **Sosyolojik Açıdan Göç ve Yasadışı Göç Hareketleri** Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilimdalı

GÜRKAN; Nadiray Gülnaz

(2000) : **Gelişme ve Nüfus Sorunu Olarak Göç Olgusu** Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla: Muğla Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilimdalı

GÜVEN, Zuhâl

(1992) : **Kırıkkale Kenti Açık ve Yeşil Alan Sisteminin Saptanması Üzerine Bir Araştırma,** Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Peyzaj Mimarlığı Anabilimdalı

HANCI, İ. Hamit

(1992) : **“Çocuk Suçluluğuna Yol Açan Sosyal Bir Yara: İç Göçler ve Çarpık Kentleşme”**, İzmir Tabip Odası Bülteni, Sayı: 6

İÇDUYGU, Ahmet ve diğerleri

(1998) : **Türkiye’de İçgöç Ve İçgöçün İşçi Hareketlerine Etkisi,** İstanbul: Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları

KARADENİZ, Emir

(2006) : **Kırıkkale’de Şehirsel Gelişme,** Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Coğrafya Anabilim Dalı

KARAHAN, Hasan

(2006) : **Bursa İli Harmancık İlçesinin Sosyo-Ekonomik Yapısı ve Göç Sorununun İncelenmesi**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Tarım Ekonomisi Anabilimdalı

KAYA, Hasan

(2003) : **Göç Yolları ve Göçenlerin Sorunları**, İstanbul: Senfoni Yayınları

KELEŞ, Ruşen

(2004) : **Kentleşme Politikası**, Ankara: İmge Kitabevi

KIRAY, Mübeccel B.

(1999) : **Toplumsal Yapı Toplumsal Değişme**, İstanbul: Bağlam Yayıncılık

Kırıkkale Ticaret Odası Verileri,

(2004)

KIZILÇELİK, Sezgin

(1991) : **Sanayileşme ve Kentleşme Süreci İle Ortaya Çıkan Bazı Sosyal Problemlerin Suça Etkisi Üzerine Sosyolojik Düzeyde Teorik Bir Çalışma**, Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Anabilimdalı

KONGAR, Emre

(2001) : **21. Yüzyılda Türkiye**, İstanbul: Remzi Kitabevi 29. Baskı

KORKMAZ, Veli

(2007) : **Bilgilendirme Dosyası**, Kırıkkale: Kırıkkale Belediye Başkanlığı

Makine ve Kimya Endüstrisi Kurumu Faaliyet Raporları

(1971 – 2004)

METİN, Refet

(1997) : **Osmanlı Arşiv Belgelerine Göre XVI. Yüzyılda Kırıkkale İli**
Basılmamış Y. Lisans Tezi, K.kale Üniv. Sos.Bil. Enst. Tarih ABD

MUTLUER, Mustafa

(2003) : **Uluslar arası Göçler ve Türkiye -Kurumsal ve Ampirik Bir Alan**
Araştırması; Denizli / Tavas- , İstanbul: Çantay Kitabevi

OKTİK, Nurgün

(1997) : **“Köyün Çekiciliği Kentin İticiliği”**, Ankara: Toplum ve Göç
II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Sosyoloji Derneği

ORÇAN, Mustafa

(2004) : **Osmanlı’dan Günümüze Modern Türk Tüketim Kültürü**,
Ankara: Kadim Yayınları

ÖCAL, Hakan ve Diğerleri

(2007) : **10. Sınıf Coğrafya**, İzmir: Zambak Yayınları

ÖRSDEMİR, Vural – ERDOĞAN, Metin – BÜLBÜL, Duran

(2003) : **21.yy.’ın Başında Kırıkkale Sempozyumu**, Ankara: Çelik-İş
Sendikası Yayınları

ÖZEK, Çetin

(1973) : **Türkiye’de Şehirleşmenin Ana Nitelikleri Şehirleşmenin Doğurduğu Ceza Adaleti Sorunları Sempozyumu**, İstanbul:
İstanbul Üniv. Hukuk Fak. Yayınları

ÖZKALP, Enver

(1990) : **Sosyolojiye Giriş**, Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Basımevi

ÖZCAN, Yusuf Ziya

(1998) : **İç Göçün Tanımı ve Verileri İle İlgili Bazı Sorunlar**, İstanbul:
Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları

PEKGÖZ, İlhami

(2002) : **Kırıkkale İli Coğrafyasındaki Aşiretler**, Basılmamış Master Tezi, Kırıkkale: Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü

SAYIN, Önal

(2001) : **“Gezegimizin Küreselleşmesi”**, İzmir: Sosyoloji Dergisi,
Sayı:8–9, Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları

ŞAHİN, Cemalettin ve **DOĞANAY**, Hayati

(1999) : **Türkiye Beşeri Ve Ekonomik Coğrafyası**, Ankara: Gündüz Eğitim ve Yayıncılık

ŞENOL, Dolunay

(2000) : **3 Temmuz 1997 Tarihli Patlama ve Kırıkkale (Sosyolojik Bir Araştırma)**, Ankara: Baskı Yardımcı Ofset

ŞENSOY, Eyüp

- (2005) : **Köy, Kent ve Göç - Van İline Çevre İl ve İlçelerden Göç Edenlerin Sorunlarına Sosyolojik Bir Yaklaşım**, Basılmamış Mastır Tezi, Van: 100.Yıl Üniv. Sos. Bil. Enst. Sosyoloji ABD.

TATLIDİL, Ercan

- (1993) :**“Türkiye’de Kentleşme ve İşgücünün Değişen Nitelikleri”**, İzmir: Sosyoloji Dergisi, Ege Üniversitesi Edebiyat Fak. Yayını

T.C. Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı (DPT)

- (2003) : **İllerin ve Bölgelerin Sosyo-Ekonomik Gelişmişlik Sıralaması Araştırması**, Ankara
- (2003) : **İstatistikî Bölge Birimlerine Göre Çeşitli Göstergeler**, Ankara

T.C. Başbakanlık Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK)

- (2003) : **2000 Genel Nüfus Sayımı: Nüfusun Sosyal Ve Ekonomik Nitelikleri**, Ankara: DİE Yayınları
- (2005) : **2000 Genel Nüfus Sayımı: Göç İstatistikleri**, Ankara: TÜİK Yayınları
- (2005) : **2000 Genel Nüfus Sayımı: Nüfusun Sosyal Ve Ekonomik Nitelikleri**, Ankara: TÜİK Yayınları
- (2006) : **Bütçeler 2005 (Belediyeler, İl Özel İdareler ve Köyler)**, Ankara: TÜİK Yayınları

T.C. Kırıkkale Valiliği

- (1990) : **Kırıkkale İli Gelişme Projesi; Sosyo-ekonomik ve Fiziki Yapı Çözümleme Çalışması**, Kırıkkale: İl Planlama ve Koordinasyon Kurumu
- (1999) : **Kırıkkale İli Yıllığı** , Kırıkkale: Kırıkkale Valiliği Yayını
- (2007) : **Kırıkkale İli Özet Ekonomik Göstergeleri**, Kırıkkale: Sanayi ve Ticaret İl Müdürlüğü Bülteni

TEKELİ, İlhan

- (1998) : **Türkiye’de İç Göç Sorunsalı Yeniden Tanımlanma Aşamasına Geldi**, İstanbul: Tarih Vakfı Yayını, Numune Matbaacılık

TOKSÖZ, Gülay

- (2006) : **Uluslararası Emek Göçü**, İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları

TÜMERTEKİN, Erol

- (1968) : **Türkiye’de İç Göçler**, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları:1371, Taş Matbaası

Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı

(1998) : “-Türkiye’de İç Göç- Konferans, Bolu-Gerede, 6-8 Haziran 1997” İstanbul: Myra Yayıncılık,

TÜRKKAHRAMAN, Mimar

(2006) : **Toplum ve Temel Toplumsal Kurumlar** Ankara: Alp Yayınevi

ÜNALAN, Turgay

(1998) : “Türkiye’ de İç Göçe İlişkin Veri Kaynaklarının Değerlendirilmesi”, Türkiye’de İç Göç Konferansı (Bolu-Gerede, 6–8 Haziran 1997), İstanbul: Türkiye Ekonomik ve Toplumsal Tarih Vakfı Yayınları

YALÇIN, Cemal

(2004) : **Göç Sosyolojisi**, Ankara: Anı Yayıncılık

YILDIRIM, Mecit

(1966) : **Tarihte Kırıkkale**, Ankara: Öğretmenler Matbaası

WEBER, Max

(2003) : **Şehir, Modern Kentin Oluşumu**, İstanbul: Bakış Yayınları

21. Yüzyıl’da Kırıkkale Sempozyumu Bildirileri,

(2003) : Kırıkkale: Çelik-İş Sendikası Yayını

<http://www.forumex.net/tarih/54325-goc-olgusu-kentlesme-ve-turkiyede-goc-hareketleri.html> - 10.06.2007

<http://www.gocsempozyumu.org/oturumlar.htm>-18.11.2008

http://www.kirikkale.gov.tr/saglik_durumu.htm-16.03.2009)

ANKET FORMU

ANKET: Bu çalışma *yüksek lisans tezi* için kullanılacaktır. Lütfen cevapları düşünerek verin. Sonuçlar sadece akademik amaçlı kullanılacaktır. Yardımlarınız için teşekkürler.

1. Yaşınız:

2. Cinsiyetiniz: E K

3. Mesleğiniz:

4. Doğum yeriniz?

5. Aile büyüklerinizin (baba / dede) doğum yeri neresidir?

6. Siz veya aile büyükleriniz Kırıkkale'ye sonradan geldiyseniz, nereden göç ettiniz?

7. Siz veya aile büyükleriniz Kırıkkale'ye sonradan geldiyseniz, hangi yıl göç ettiniz?

8. Sizin veya aile büyüklerinizin, Kırıkkale'ye göç etmenizdeki temel sebep neydi?

iş () evlilik () sağlık () ekonomik sebepler () eğitim () diğer ()

9. Sizin veya aile büyüklerinizin Kırıkkale'ye geldikten sonra yaşam kalitesi eskiye göre ne duruma geldi?

daha kötü oldu ()

değişmedi ()

daha iyi oldu ()

10. Nerelisiniz sorusuna ilk vereceğiniz cevap neresidir?

11. Şu anda kendinizi Kırıkkaleli olarak görüyor musunuz? **evet ()** **hayır ()**

12. İmkânınız olsa başka bir şehre göç eder misiniz? **evet ()** **hayır ()**

13. Kırıkkale'nin şehrsel gelişimi ve ekonomisi, başkent Ankara'ya yakın olmasından olumsuz etkilenmiş midir? **evet ()** **hayır ()**

14. Kırıkkale'de karşılayamadığınız bir ihtiyacınız için Ankara'ya gider misiniz? **evet ()** **hayır ()**

15. Ankara'ya ne kadar sıklıkta gidersiniz?

haftada birkaç kez () **haftada bir ()** **ayda bir ()** **yılda birkaç kez ()** **hiç gitmem ()**

16. Ankara'ya genelde hangi nedenle gidersiniz?

iş () **alış veriş ()** **eğitim ()** **eğlence / kültürel aktivite / ziyaret ()** **diğer ()**

17. Kırıkkale Üniversitesi'nin Kırıkkale'nin şehrsel gelişimine ve ekonomisine katkısı sizce ne boyuttadır?

hiç yok () **biraz var ()** **çok var ()**

18. MKE Silah Fabrikalarının Kırıkkale'nin şehrsel gelişimine ve ekonomisine katkısı sizce ne boyuttadır?

hiç yok () **biraz var ()** **çok var ()**

19. Orta Anadolu Petrol Rafinerisi'nin Kırıkkale'nin şehrsel gelişimine ve ekonomisine katkısı sizce ne boyuttadır?

hiç yok () **biraz var ()** **çok var ()**

20. Kırıkkale'nin il olmasının Kırıkkale'nin şehrsel gelişimine ve ekonomisine katkısı sizce ne boyuttadır?

hiç yok ()

biraz var ()

çok var ()

21. Kırıkkale’de en çok karşılaştığımız problem nedir?

eğitim ()

sağlık ()

ulaşım ()

belediye hizmetleri ()

asayiş ()

diğer ()